

ОДБРАНА

Година IV ■ Број 68 ■ 15. јул 2008. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

Интервју

Илија Пилиповић,
помоћник министра одбране

УСПЕСИ ОБНАВЉАЈУ ЕНЕРГИЈУ

ЗАВРШЕНО
ШКОЛОВАЊЕ
51. КЛАСЕ
ГЕНЕРАЛШТАБНОГ
УСАВРШАВАЊА

Специјални
прилог
АРСЕНАЛ

putovanje

BEZ GRANICA

LASTA info centar • 011/3348-555

www.lasta.co.yu • www.lasta-turizam.com

НОВИНСКИ ЦЕНТАР
ОДБРАНА
Браће Југовића 19

*препоручује
капитално издање*

Велику енциклопедију
**МАНАСТИРИ
СРБИЈЕ**

мр Слободана Милеуснића

штампану у суиздаваштву са
„Православном речи“
из Новог Сада

Двотомна, богато илустрована енциклопедија писана упоредо на српском и енглеском језику, на 1040 страна, са више од хиљаду фотографија у боји, представља 253 манастира подигнутих у претходном миленијуму на тлу Србије.

Дело од изузетног значаја за културну и духовну баштину српског народа.

Књиге можете набавити код издавача,
Катанићева 15, Београд,
и у књижарама НЦ „ОДБРАНА“ у Београду
(Васе Чарапића 22-24).

Књигу можете купити и на кредит,
на десет рата - чековима са одложеним
плаћањем или решењем о
административној забрани.

Цена: 14.580,00 динара

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд тел: 011/3241-026,
телефакс: 011/3241-363; жиро-рачун: 840-49849-58

НАРУЏБЕНИЦА

Наручујем ..... примерака књиге: „МАНАСТИРИ СРБИЈЕ“

по укупној цени од ..... динара.

Књиге ћу платити (заокружити број): 1) одједном (плаћање унапред)
2) на кредит у ..... месечне рате (највише 10)
по ..... динара, уз оверену административну забрану.

Код плаћања унапред уз наруџбеницу послати доказ о уплати целокупног износа
увећаног за поштарину у износу 300 динара. Купци на кредит достављају
административну забрану (обаразац се добија од НЦ „ОДБРАНА“)
оверену у Војној пошти или предузећу у коме су запослени.
Рекламације у случају неуручивања књига примамо у року од 30 дана.

Купац.....
(име, очево име, презиме)

Матични број грађана ..... Број личне карте .....

издате у МУП .....

Улица и број .....

Место и број поште ..... Телефон .....

Датум ..... Потпис наручиоца

Именовани је стално запослен у .....
(назив ВП или предузећа)

Улица и број .....

телефон ..... Место и број поште .....

МП

Овера овлашћеног лица

*Оставите својима у наслеђе капитално дело
о културном и духовном благу српског народа*

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутаговић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић (фељтон, историја и традиције),
мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, мајор (одбрана),
Сања Савић (интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијалковић, мр Зоран Миладиновић,
Предраг Милићевић, Миљан Милкић,
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,
др Александар Мутаговић, Никола Остојић,
Никола Оташ, Иштван Паљанац,
Будимир М. Попадић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници)

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Попадић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

Македонска 29

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

Снимио Даримир БАНДА

САДРЖАЈ

У ФОКУСУ

Завршено школовање 51. класе генералштабног усавршавања
**ПОСВЕЋЕНОСТ ВОЈНИЧКИМ
ДУЖНОСТИМА** 6

ИНТЕРВЈУ

Илија Пилиповић, помоћник министра одбране за материјалне
ресурсе
УСПЕСИ ОБНАВЉАЈУ ЕНЕРГИЈУ 10

Per aspera

СУБОТЊИ ПРАЗНИК 13

ТЕМА

Приватне безбедносне компаније
РАСПОДЕЛА СТРАХА 14

ОДБРАНА

Логоровање војника мартовске генерације
ПОГОДАК У ЦИЉ ОБУКЕ 18

Курсеви за официре органа за оперативне послове

УВАЖАВАЊЕ ЗАХТЕВА СТРУКЕ 21

Нишава 2008

У СЛУЖБИ ЖИВОТА 22

4. центар за обуку у Ваљеву

АЗБУКА ВОЈНЕ ВЕШТИНЕ 24

Прва искра – Наменска Барич

МЕТАФОРА ПРЕЖИВЉАВАЊА 26

ПРИЛОГ АРСЕНАЛ 19

ДРУШТВО
Оружје и насиље у породици
**ПРЕТЊА ПОД МАСКОМ
СИГУРНОСТИ**

СВЕТ
Трговина оружјем
ЗЛАТНИ РУДНИК СМРТИ

Оружане снаге Босне и Херцеговине
**ГОТОВИСТ ПО НАЦИОНАЛНОМ
КЉУЧУ**

Паралеле
**РАКЕТНИ ОДГОВОР
НА ПРОТИВРАКЕТНИ ШТИТ**

КУЛТУРА
Светлана Спајић, народни певач
ИСТОРИЈА ЧОВЕКА

ФЕЉТОН
Војне побуне (2)
**ИНТЕРВЕНЦИОНИСТИЧКИ РАТ
У РУСИЈИ**

ЛИЧНОСТИ
**АРХИЕПИСКОП
ДАНИЛО ДРУГИ**

63

31

56

60

63

67

68

72

76

ШТИТ

Државни секретар САД Кондолиза Рајс потписала је у Прагу споразум о изградњи радарске станице у Чешкој, као дела будућег одбрамбеног система, којим та суперсила жели да заштите себе и своје савезнике. Планирани противракетни штит укључује и десет ракета пресретача које ће бити размештене у Пољској.

„Ми сматрамо да ће изградња будућег антибалистичког одбрамбеног система спречити Иран да прети, буде ратоборан и говори ужасне ствари, јер њихов систем неће бити ефикасан”, изјавила је Кондолиза Рајс након што је Иран већ послао свој брзи одговор на антиракетни штит, тестирајући своје ракете.

Иранске пробе су укључиле и дугометне ракете типа шахаб 3, које, како се процењује, имају домет од две хиљаде километара и представљају реалну претњу Израелу и другим америчким савезницима на Блиском истоку и у Јужној Азији.

Технологије балистичких бојних глава последњих деценија се, иначе, веома брзо шире и процењује се да чак 30 земаља има приступ тој технологији. Претпоставља се да развојем новог програма Иран тежи да освоји напредније, двофазне ракетне технологије, какве већ поседује неколико држава, као што су САД, Русија, Јапан, Израел и Индија, а које имају домет од више хиљада километара. Њима би Иран могао да угрози и шире територије, укључујући и европску.

Уз то, оптужбе на рачун Ирана стижу и због претпоставки да би уз развој цивилног нуклеарног програма, у чему има помоћ Русије, која га снабдева и нуклеарним горивом, могао да произведе нуклеарно наоружање и тако знатно промени однос снага не само у региону.

Ради смиривања ситуације, САД уверавају, пре свега Русију, да оне само настављају јачање одбрамбених потенцијала, будући да су одговарајуће антиракетне системе за заштиту од ограничених напада оне већ инсталирале на Аљасци и у Калифорнији, што гарантује заштиту тих држава. Систем планиран за Европу је, према тврдњама САД, веома ограничен и није претња Русији, чији се стратешки потенцијал састоји од више стотина ракета и неколико хиљада бојних глава.

Свеједно, Русија је и даље одлучно против инсталирања система, јер у њему види угрожавање своје националне безбедности.

Да се хладноратовски страх враћа потврђује и најава стварања заједничке европске војске, што је један од приоритета француског председника Николе Саркозија. Његов план предвиђа формирање јединственог генералштаба и оружану силу од 60.000 војника, спремну да делује на било ком кризном жаришту. План афирмише идеју европске одбране и деловања у координацији са Северноатлантском алијансом.

План пре свих подржавају Велика Британија и Немачка, без којих и није реално остварив. У актуелним операцијама Алијансе најважније акције води америчка војска и све је већа потреба да се створе нове модерне и добро опремљене европске снаге, које би могле успешно да делују, било у оквиру операција Алијансе или тамо где снаге тог савеза нису ангажоване. Анализе показују да ће потреба за таквим појединачним акцијама бити све више и да Европа мора правовремено стварати оружану силу спремну за самостално деловање било где да затреба.

Дакле, штитова је све више и сви се пројектују за глобално деловање. Добро је само да остану у функцији одржања стабилности и заштите светског мира, који је све више угрожен и новим равнотежама страха, и почецима економске кризе, чији су генератори финансијска нестабилност најразвијеније економије и растуће цене енергента и хране. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

ПОСВЕЋЕНОСТ ВОЈН

Још једна генерација официра завршила је стручно усавршавање за најодговорније дужности у Министарству одбране и Војсци Србије. На свечаности у Дому Народне скупштине, председник Владе Републике Србије Мирко Цветковић уручио је старешинама официрске сабље, а министар одбране Драган Шутановац – дипломе.

ОЧУВАЊЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

– И овога пута желим да нагласим да нова влада Републике Србије никада неће признати независност Косова и Метохије. У сарадњи са осталим државним институцијама, предузеће све потребне правне, дипломатске, политичке и економске мере за очување Косова и Метохије у саставу Србије, придржавајући се међународних норми и преузетих обавеза. Безбедност балканског и европског простора јесте безбедност Србије, што ће и убудуће бити приоритет наше политике одбране – нагласио је премијер Мирко Цветковић.

Свечаност поводом завршетка школовања шеснаесторице слушалаца 51. класе генералштабног усавршавања Школе националне одбране одржана је 9. јула у Дому Народне скупштине.

Скупу су присуствовали председник и потпредседници Владе Републике Србије, министри, представници универзитета, Министарства унутрашњих послова и организацијских целина Министарства одбране и Војске Србије, изасланици одбране акредитовани у Београду и чланови породица официра који су завршили школовање.

Председник Републике Србије Борис Тадић наградио је официрским сабљама полазнике 51. класе. Симболе официрске части старешинама је уручио премијер Мирко Цветковић, а министар одбране Драган Шутановац предао је дипломе.

Честитајући официрима успешан завршетак највишег облика војног школовања у нашој земљи, премијер Цветковић истакао је да ће они допринети реформи система одбране и испуњавању планираних мисија и задатака Војске Србије.

– Предуслов за изградњу модерне, професионалне и ефикасне Војске јесте наставак реформе система одбране, као наставак демократизације и стабилизације нашег друштва. Убрзаним усвајањем стратегијских докумената значајних за одбрану, али и доношењем закона о хармонизовању са стандардима Европске уније, створиће се институционални оквири за интензивирање реформи и пуно учешће Републике Србије у активностима Програма Парт-

НИЧКИМ ДУЖНОСТИМА

нерство за мир. То ће омогућити и демократску контролу Војске и осталих снага одбране – нагласио је председник Владе.

Пуковник Борислав Бијелић, у име полазника 51. генерације генералштабног усавршавања, рекао је да су официри те класе спремни да одговоре на све садашње, али и будуће изазове, ризике и претње.

– Одбрана и безбедност Србије јесу наши основни задаци и смисао војничких дужности, којима смо потпуно посвећени. Они осигуравају привредни напредак земље, бољи живот свих грађана и лепшу будућност њених младих нараштаја. Наша је обавеза да часно служимо својој отаџбини, настављајући традиције великих српских официра – закључио је пуковник Бијелић.

На крају промоције официри 51. класе уручили су министру Шутановцу значку Школе националне одбране. Том приликом, министар је напоменуо да први пут у његовом мандату премијер Републике Србије учествује на оваквој војној свечаности.

– Очекујем да у будућем времену Министарство одбране и Војска имају још већу подршку у Влади. А убеђен сам да ћемо имати велику подршку, имајући у виду да је и као министар финансија премијер Цветковић помагао систем одбране, и да је, на крају крајева, и он сам резервни старешина Војске Србије – истакао је министар одбране Драган Шутановац. ■

В. ПОЧУЧ
Снимио Д. БАНДА

СТУДИЈСКА ПУТОВАЊА

Према речима генерал-мајора Видосава Ковачевића, начелника Војне академије, у 51. класи генералштабног усавршавања Школе националне одбране била су петнаесторица официра Војске Србије и један из оружаних снага Босне и Херцеговине.

– Током једногодишњег школовања, сем предавања и практичних вежби, полазници су обишли гарнизоне, оперативне саставе и јединице Војске Србије. Боравили су и у „Маршал центру“, седишту НАТОа у Бриселу и Европској команди снага НАТОа у Монсу, где су разговарали са највишим војним званичницима и разменили искуства са иностраним колегама – рекао је генерал Ковачевић.

НОВА ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Нова Влада Републике Србије изабрана је 7. јула на седници Народне скупштине.

Досадашњи министар одбране Драган Шутановац поново је изабран на ту дужност. То је први министар одбране од 2000. године који је реизабран.

За министра одбране Шутановац је први пут биран на седници Народне скупштине 15. маја 2007. године.

ХУМАНОСТ НА ДЕЛУ

Министар одбране Драган Шутановац примио је потпоручника Дејана Милосављевића, припадника Специјалне бригаде Војске Србије, и честитао му на храбрости приликом спасавања грађана из пожара, који се догодио 22. јуна у стамбеној згради у Панчеву.

Као награду за исказану несегичност и пожртвовање, Милосављевић је од министра добио ручни сат са посветом.

Присећајући се ватрене стихије која је тог дана угрозила животе станара вишеспратнице у Улици Моше Пијаде, потпоручник Дејан Милосављевић је рекао да се ни тренутак није двоумио у пружању помоћи комшијама. Држећи импровизоване мердевине, Милосављевић је омогућио да се станари с виших спратова спусте на сигурно.

– Иако сам у том импровизованом склоништу на трећем спрату имао све мање ваздуха и мада је велика количина дима претила да овлада, знао сам да морам да издржим све док и последњи комшија не буде на сигурном. Трудио сам се да не изгубим свест и да што снажније држим мердевине које су ми секле дланове и руке. Кад смо преостали још само једна десетогодишња девојчица и ја, знао сам да ће бити тешко. Мердевине, које су биле несигурно наслонене једне на друге, више није имао ко да придржава, па нисам смео девојчицу да пошаљем доле. Пошао сам с намером да после силаска пошаљем ватрогасце. Већ сам губио свест кад сам стао на највишу пречагу. Држећи се више за зидове него за мердевине, исечених дланова и руку, спустио сам се и пао на траву, испред зграде, када су ми притрчали други станари. Успео сам само да кажем да је горе девојчица и да ватрогасци крену по њу.

Дејан Милосављевић каже да му је у свему што је тог дана проживео помогао и позив којим се бави. Сналажљивост, одважност, понекад и неустрашивост, стечене у Војној гимназији и Војној академији, потребне су у извршавању одговорних и напорних официрских дужности. Зато га ни повреде нису спречиле да истраје у помоћи комшијама.

Д. Г.

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ДРУГЕ БРИГАДЕ

На полигону *Карпанца* код Краљева свечано је обележен 12. јул – дан Друге бригаде Копнене војске. Припаднике јединица бригаде и бројне госте поздравио је командант бригадни генерал Видоје Живковић.

У име Генералштаба Војске Србије честитке је упутио генерал-потпуковник Милоје Милетић, заменик начелника Генералштаба, и истакао да је Друга бригада успешно и на време извршила све планиране организацијско-мобилизацијске промене.

У КРАЉЕВУ ОТВОРЕН ЦЕНТАР ЗА УЧЕЊЕ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Бригадни генерал Видоје Живковић и изасланик одбране Краљевине Холандије пуковник Јан Ван ден Елсен, 10. јула, у краљевачкој касарни „Рибница“ отворили су Регионални центар за самостално учење енглеског језика.

На отварању Центра бригадни генерал Видоје Живковић информисао је госте о активностима Друге бригаде, а пуковник Јан Ван ден Елсен изразио је уверење да ће уложена инвестиција убрзати учење енглеског језика. Регионални центар је опремљен компјутерима, најсавременијим софтверима и сталном Интернет везом са могућношћу посете сајтовима посебно обликованим за учење општег и војног енглеског језика методом учења на даљину.

Свечаности су, поред бројних гостију, присуствовали и заменик начелника Управе за обуку и доктрину пуковник Бранко Делетић и изасланици одбране Велике Британије, Норвешке и Шведске, пуковници Најел Фен, Терје Хаверстад и Бјорн Торстенсон. ■ 3. М.

Снимио З. МИЛАДИНОВИЋ

На свечаности је приређен дефиле јединица бригаде, а затим и тактичко-технички збор наоружања и војне опреме.

Међу бројним гостима свечаности су присуствовали и командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић, начелник Рашког округа Матеја Мијатовић, представници локалне самоуправе, МУП-а, Српске православне цркве и предузећа и организација са којима Друга бригада остварује успешну сарадњу. ■

З. М.

ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР СПАСОЈЕВИЋ ПРИМИО ДЕЛЕГАЦИЈУ КОМИТЕТА ПРЕДСЕДНИКА СКУПШТИНЕ ЗАПАДНОЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Државни секретар Душан Спасојевић примио је 8. јула делегацију Комитета председника Скупштине ЗЕУ, са председником Скупштине Жаном Пјером Масреом и Теодоросом Пангалосом, бившим министром иностраних послова Грчке, на челу, која је у званичној посети Београду у оквиру извештаја „2008 – одлучујућа година за Балкан“.

Разматрана су питања регионалне безбедности, ситуација на Косову и Метохији и даљи кораци на плану европских интеграција Србије.

Државни секретар Спасојевић је истакао да ће Србија снажно наставити своју борбу за поштовање основних принципа међународног права и да никада неће признати независност Косова и Метохије. Изразио је задовољство досадашњом сарадњом Војске Србије и Кфора, и нагласио да докле год снаге Кфора делују у оквиру мандата УН, у Војсци Србије ће имати поузданог партнера у очувању мира и безбедности на Косову и Метохији. Истакнуто је да Србија поздравља спремност ЕУ за већим ангажовањем на Косову и Метохији, али се противи успостављању било какве мисије без правног основа у виду одговарајуће одлуке Савета безбедности УН.

ГЕНЕРАЛ ПОНОШ НА КОНФЕРЕНЦИЈИ НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБОВА БАЛКАНСКИХ ЗЕМАЉА

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош учествовао је 7. и 8. јула у раду Конференције начелника генералштабова балканских земаља у турском граду Анталији.

На конференцији су начелници генералштабова једногласно подржали предлог да Србија буде домаћин њиховог следећег сусрета, 2009. године.

Генерал Понош је у изјави *Фонету* рекао да су начелници генералштабова балканских земаља на скупу у Анталији верификовали листе активности регионалне војне сарадње, које су предложиле радне групе формиране на првој конференцији, прошле године у Солуну. Те активности углавном обухватају учешће на вежбама, курсевима и семинарима.

Понош је изјавио да је на скупу, у којем су учествовали и шефови војних комитета НАТОа и Европске уније, потврђен значај конференције начелника генералштабова балканских земаља као најсвеобухватнијег регионалног форума на највишем војном нивоу.

– Посебна пажња посвећена је борби против асиметричних претњи и сарадњи у тој области, уз размену информација и међусобну координацију. Видећемо до следеће конференције да ли можемо да унапредимо сарадњу у тој области – рекао је Понош.

Он је додао да је, осим учешћа на конференцији, имао и билатералне сусрете са шефом војног комитета НАТОа и начелницима генералштабова Грчке и Турске.

– На тим састанцима разговарали смо о безбедносној ситуацији у региону, са посебним освртом на Косово, и о билатералној војној сарадњи – изјавио је генерал Понош. ■

Престанак мандата претходне владе и почетак рада нове, добар је повод да се направи резиме. У том периоду од годину и нешто више дана може се уочити дефинитивно напуштање претходне доктрине, а то је да Војска сама себи обезбеђује све неопходне материјалне ресурсе. Концепт коме тежимо јесте постепено стварање услова ради синергије са цивилним друштвом у обезбеђењу ресурса неопходних за одбрану земље.

За дужност помоћника министра одбране за материјалне ресурсе Илију Филиповића препоручује техничко образовање (завршио Машински факултет), познавање великих система (радио у Прогресу, Генексу), где се бавио спољнотрговинским пословима, а и познавање промета наоружања и војне опреме (на ту дужност је дошао из Југоимпорта – СДПР).

Ту је и завидна радна енергија, која се најбоље обнавља успесима што постиже, а иза свега (или испред свега) јесте породица као најпозданији ослонац.

□ *Господине Филиповићу, пре него што чујемо детаљније резултате, која је основна одлика рада у овом једногодишњем периоду?*

– У овом периоду од годину и нешто више, може се уочити дефинитивно напуштање претходне доктрине, а то је да Војска сама себи обезбеђује све неопходне материјалне ресурсе. Концепт коме тежимо јесте постепено стварање услова ради синергије са цивилним друштвом у обезбеђењу ресурса неопходних за одбрану земље.

У претходном мандату одазвао сам се позиву министра одбране и прихватио руковођење Сектором за материјалне ресурсе као истински изазов и одговорност, јер је Сектор, практично врх логистике система одбране. Дакле, не само Војске Србије, већ нашег друштва у целини, којим се уједно дефинишу и улога наше земље у регионалним, па и глобалним токовима.

У оквиру Сектора за материјалне ресурсе тешко је издвојити шта је важније и прече, навешћу само основне функције – обезбеђење одбрамбеним технологијама, инфраструктурно обезбеђење, функције снабдевања Министарства одбране и Војске Србије, транспорта, војног здравства и опште логистичке функције у ужем смислу те речи.

ОБНАВЉАЈУ ЕНЕРГИЈУ

▣ *Одбрамбене технологије су развојна снага. Шта је чињено на њиховом унапређењу?*

– Крајњи циљ одбрамбених технологија јесте сам производ. У протеклој години дана, после више година, имали смо значајније набавке из домаће индустрије. Оне не могу упослити наше производне капацитете, те је Министарство одбране, пре свега због неопходности да тај сегмент држи у доброј кондицији због потребе сталног обезбеђења материјалних средстава, дало максимум по питању ове области и у билатералним сусретима.

Имали смо 26 таквих сусрета, у земљи и иностранству. Резултат је да данас имамо пласман, пре свега у земљама северне Африке, у Европи, на Блиском и Далеком истоку. Значајни су и уговори са латиноамеричким земљама као потенцијално великим тржиштем, а и извоз спортског и ловачког наоружања у северну Америку иде све боље.

▣ *Које конкретне примере издвајате?*

– Први пут после две деценије, захваљујући ангажману министра Шутановца, у Србији се на постдипломским студијама школује 19 високих официра из Министарства одбране Алжира. Искуства из бивше СФРЈ говоре нам да након размене кадрова ради техничког и технолошког повезивања, неминовно долази и до економског зближавања земаља.

После две деценије превазишли смо питања која су оптерећивала односе Србије и Индије и створили предуслове за пласман наоружања и војне опреме на једно тако велико тржиште.

Наравно, највреднији је уговор наше државне фирме Југоимпорт–СДПР са Ираком. То је била акција на државном нивоу, у коју су били укључени и председник Србије, и министар одбране, и наша амбасада у Багдаду. Уговор даје перспективу читавој нашој одбрамбеној индустрији.

▣ *Која је укупна вредност послова?*

– Анализирајући полугодишњи тренд, можемо да очекујемо да ћемо ове године постићи извозне аранжмане наоружања и војне опреме у вредности већој од пола милијарде долара. Србија је опет међу еминентним произвођачима на глобалном тржишту наоружања и војне опреме, што је велики успех.

▣ *Даљи планови?*

– Кад помињемо производњу и пласман, да бисмо све то одржали, унапредили и увећали, морамо причати и о развоју. Војнотехнички институт бележи јубилеј – 60 година постојања. Верујем да ћемо то прославити са два лета.

Први лет је – лет *Ласте*, нашег новог авиона, који је пре свега важан за опремање Војске Србије, а однедавно и за опремање Министарства одбране Ирака. Изузетно је важан и као подстицај и перспектива свим младим људима који себе виде у нашој авио-индустрији – ту пре свега мислим на студенте машинства, електротехнике, питомце Војне академије, и на средњошколце из „Петра Драпшина“.

Други лет је – лет *Бумбара*. Очекујем да ће се ове године завршити развој – противоклопне ракете кратког домета, која ће наследити данашње бестрајне топове.

Уз те и друге реално оствариве пројекте на којима се ради, Војнотехнички институт ће, сем референци које у континуитету постиже у иностранству, повратити поверење Војске Србије за новим, озбиљним захтевима који су изостали протеклих година.

Улагање у домаћи развој је најисплативија инвестиција која се вишеструко враћа. Развојем домаће индустрију увећавамо буџетске изворе, добијамо врхунске производе које користимо за сопствене потребе, пласирамо их на тржиште, чиме утичемо не само на спољ-

Први пут после две деценије, захваљујући ангажману министра Шутановца, у Србији се на постдипломским студијама школује 19 високих официра из Министарства одбране Алжира.

Анализирајући полугодишњи тренд, можемо да очекујемо да ћемо ове године постићи извозне аранжмане наоружања и војне опреме у вредности већој од пола милијарде долара.

После дуго година, знатан део буџета, чак 20 одсто, издвојен је за инвестирање у инфраструктуру, набавку нове опреме и генерални ремонт постојеће опреме. Поменуто издвајање из буџета за ову годину веће је од укупних инвестиција у последње три године.

Завршетак изградње базе „Цепотина“ очекујемо у септембру, а за октобар је планирано опремање, тако да ћемо сигурно до краја године ту војну базу ставити у функцију.

Када се саберу сви наведени квадрати, долази се до закључка да је Министарство одбране један од највећих инвеститора у области високоградње у земљи.

Наглашавам да више никоме ништа не дугујемо. На јавним тендерима све више имамо директних произвођача, што потврђује да смо изузетно одговоран пословни партнер.

Уз опремања новом, најсавременијом медицинском опремом и сталним усавршавањем кадрова стварамо услове да од ВМА, која је без сумње институције од националног значаја, створимо својеврсни регионални центар.

нотровински биланс већ стичемо и нове кохезионе позиције и референце. На тај начин јачамо и наш одбрамбени систем.

Синергију са цивилним друштвом схватамо двосмерно. Верујемо да ће и Министарство науке, након 60 година, препознати потенцијал Војнотехничког института, који има 30 специјализованих лабораторија, међу њима и 10 од националног, а шест од међународног значаја, али и непресушни кадровски ресурс, те да ће извршити његову акредитацију. Тиме би се потврдило и прихватило да капацитети и знања у Министарству одбране могу бити искоришћени за шире потребе научноистраживачке делатности у земљи.

гову акредитацију. Тиме би се потврдило и прихватило да капацитети и знања у Министарству одбране могу бити искоришћени за шире потребе научноистраживачке делатности у земљи.

□ *Са технике пређимо на финансије. Којим релацијама и процентима можемо представити Министарство одбране?*

– После низа година, знатан део буџета, чак 20 одсто, издвојен је за инвестирање у инфраструктуру, набавку нове опреме и генерални ремонт постојеће опреме. Поменуто издвајање из буџета за ову годину веће је од укупних инвестиција у последње три године.

Део инвестиција усмерен је у генералне ремонте техничких покретних средстава, где су постигнути заиста завидни резултати. Иако наши ремонтни капацитети имају тешкоћа у пословању, за годину дана успели смо да у оперативну употребу вратимо 14 летелица, од тога 10 авиона и четири хеликоптера. За четири мига 29 можемо рећи да су у ваздуху, а за ремонт петог уговор је ступио на снагу.

□ *Ремонтни заводи чекају одлуку о свом статусу?*

– Највећи број летелица ремонтван је у Ваздухопловном заводу „Мома Станојловић“. Одлични резултати постигнути су и у Техничком ремонтном заводу „Чачак“, где је обављен генерални ремонт 20 борбених возила, док Ремонтни завод у Крагујевцу, из године у годину, оправдава своје постојање не само ремонтом муниције средњег и великог калибра, већ и уништавањем, расходованих убојних средстава. У протеклих годину дана уништено је око 5.500 тона.

Ремонтни заводи су органски везани за Министарство и верујем да ће, у оквиру разматрања трансформације војнодоходовних установа, остати саставни део Министарства одбране.

□ *Добар део инвестиција иде у инфраструктуру. Како теку послови?*

– Прошле године започели смо пројекат који смо назвали 20+10+20, а то значи нових 20.000 квадратних метара складишног простора, 10.000 квадрата надстрешница и гаража и више од 20.000 квадратних метара нове војне базе „Цепотина“. Тај процес је у току, а ове године ћемо имати, што изграђених што започетих, 10.000 квадрата, што ће, са нових 10.000 догодине, бити више него довољно укупног складишног простора, намењеног пре свега за обезбеђење убојних средстава. Наведена количина квадрата надстрешница и гаража завршава се већ ове године, а очекује се и завршетак војне базе „Цепотина“. Завршетак изградње очекујемо у септембру, а за октобар је планирано опремање, тако да ћемо сигурно до краја године ту војну базу ставити у функцију.

□ *А нови станови?*

– Наша тежња је, заиста, да стамбено збрињавање припадника Министарства и Војске иде што брже, тако да, поред кредитних аранжмана који су увелико у току, настављамо са изградњом станова. Ове године је усељено или је у току додела кључева 179 станова на Бежанијској коси, а биће купљено и 95 службених станова у разним гарнизонима у Србији. Настављамо и давно започету изградњу пет објеката на Бежанијској коси, а резултат ће бити усељење у нова 394 стана у наредној години.

Када се саберу сви наведени квадрати, долази се до закључка да је Министарство одбране један од највећих инвеститора у домену високоградње у земљи.

□ *Мора ли Мастер план да се остварује тако споро?*

– Мастер план је све само не мастерски. Алгоритам који је њиме прописан веома је компликован и из тога никако да изађемо са ваљаним резултатима. Надам се, веома скорој, новој одлуци Владе којом ће се процедура редефинисати. Идеја је да се непокретности, које је Министарство одбране огласило као сувишно, уз надокнаду брже ставе, пре свега у функцију локалним самоуправама, органима државне управе или другим државним органима, као што су Управа царина, Републичке робне резерве, али да се лимитира време за изјашњење и да се после тога иде на јавни тендер.

□ *Колико процењујете да вреди та имовина?*

– Што се тиче вредности имовине, не желим да будем неодговоран и да износим паушалне процене, јер су за то надлежни и меродавни једино Пореска управа и тржиште. Свакако, та средства ће добро доћи понajпре за нова инвестициона улагања и станоградњу.

□ *Шта су приоритети у набавци нове опреме?*

– После низа година успели смо да заокружимо процес уговарања тактичке комуникационе опреме. Резултат тог аранжмана биће успостављање производње, па ће се први пут у историји Србија сврстати у ред произвођача радио-уређаја за потребе наше Војске, али и међу потенцијалне извознике. Иначе, уговор предвиђа да процес опремања траје до 2015. године, а процес одржавања ће се аутономно обављати у систему одбране.

Од аквизиција које су у току, пре свега вреди поменути борбене оклопне точкаше намењене Копненој војсци. Процес уговарања требало би заокружити до краја ове, а најдаље почетком следеће године. Нову опрему требало би да добију и припадници Специјалне бригаде.

Просечна старост неборбених моторних возила је око 27 година и неспорно је да ће у једном средњорочном плану сва та возила, од мотоцикала, затим путничких возила, ципова, а поготово теретних камиона, бити зановљена.

□ *Поред великих набавки, како иде текуће снабдевање?*

– Наглашавам да више никоме ништа не дугујемо. На јавним тендерима све више имамо директних произвођача, што потврђује да смо изузетно одговоран пословни партнер. Своје обавезе измирујемо на време, али смо зато ригорозни, пре свега када је о квалитету реч. Такав однос је довео до тога да немамо застоја у набавци лекова, артикала хране, енергената. Данас налет пилота зависи од њиховог плана обуке, јер немају више застоја у снабдевању горивом.

У завршној смо фази увођења нове униформе М-03, која ће у наредним годинама, потиснути, а затим потпуно заменити модел М-93.

□ *А шта је са војном медицином?*

– Ако здравство поменем тек сада, не значи да је оно последње. Напротив, врло често у билатералним разговорима, здравство је прва тема и оно у међународној логистичкој сарадњи преузима примат. Постоји велико интересовање за сарадњу у области војне медицине, пре свега захваљујући искуству и стручности лекара и особља Војномедицинске академије.

За годину дана зауставили смо одлив кадра са ВМА изједначавањем њихових примана са приманама колега из цивилства, и започели пријем нових. Уз опремања новом, најсавременијом медицинском опремом и сталним усавршавањем кадра стварамо услове да од ВМА, која је, без сумње, институције од националног значаја, створимо својеврсни регионални центар.

Као пример добре сарадње Министарства одбране и цивилног друштва, истакао бих уговор са Републичким заводом за здравствено осигурање, којим смо део капацитета Војномедицинске академије отворили за цивиле. У наредним месецима, слична сарадња планирана је и са секундарним нивоом здравствене заштите, са Војним болницама у Новом Саду, Нишу и капацитетима у Београду.

□ *Остали смо дужни одговор другим војнодоходовним установама. Шта њих чека?*

– Уредбом Владе Србије из маја ове године, до 2011. године треба разрешити њихов статус. Поновићу, што се тиче ремонтних завода, све наводи на закључак да треба да остану у систему, али морамо видети са којим функцијама и са колико запослених.

Ту су и установе које обезбеђују стандард припадницима Министарства одбране, грађевинске и графичко-штампарске услуге и пољопривредна добра. Дакле, треба разрешити, на пример, хоће ли се Министарство одбране и даље бавити пољопривредном производњом или ће се тиме бавити неко други. Свакако да надлежне управе раде неопходне анализе и тек онда следи одлука. Две су могућности, или се оне враћају на буџет или се претварају у друштва са ограниченом одговорношћу. За ремонтне заводе одлука је у завршној фази, за остале следе постепено. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

И Срби и Црногорци су спортисти, још од кад се играо клис, кад су се рвали са међедима или бацали камена с рамена. Али, статистика каже да у Монтенегру тек сваки педесети брђанин зна да плива. Они на обали тако-тако. У Србији је ствар још гора. Нема геце који се бар једном није давио у плеханом кориту или речном плићкаку. И из такве селекције настале су две најбоље светске екипе у ватерполу!

СУБОТЊИ ПРАЗНИК

На некој утакмици у Подгорици, полиција је ономад запленила српску заставу. Све друге су се вијориле слободно, али будном жандару из неког разлога је засметао само српски барјак.

Не знам заиста шта би то могло да буде, осим ако није „страх од провокације“. Неко од аутентичних Црногораца могао би да се осети прозваним, и да се у њему, а против њега лично, побуни успавано српско биће. Гени су чудо, не знаш кад могу да се пробуде.

Негде усред лета '92. одредио ме је генерал Живота Панић да будем на челу групе новинара која обилази *Поникве* и *Голубовце*. Дошли смо у Батајницу и утоварили се у неки „антонов“. Добро, био је то пријатан лет, ако изузмемо дрмусање и буку.

Прво смо се спустили у Тиват. Кад је „антонов“ заокренуо иза Ловћена ка мору, видели смо застрашујућу лепоту црногорског Јадрана и сурових планина, обавијених тајанственом измаглицом. Како је пилот са те висине потрефио писту, ни данас не знам. Ишли смо до Кумбора и обишли демобилисани „Галеб“, брод мира и дугих путовања, који су заузеле бубашвабе, зване „бакуле“. Било их је на хиљаде, ништа их није могло уништити. Па ни залудни новинари, који су загледали собу где је Тито спавао. Обична бродска собица, француски лежај, две наткасне, огледало и столице.

Пут од Тивта до Голубоваца трајао је нешто више од петнаест минута. „Није вајде палити оволики жероплан, греота је“, рече нам један мештанин. „Одавде до Подгорице, може се прескочити!“ Показали су нам подземни аеродром. Што да не, нека пишу новине шта имамо и где бораве авиони кад их нигде нема. Онда су нам пилоти извели вежбе. После је било лепих говора. Рецимо: „Нико не може угрозити небо СР Југославије!“ (Тако се онда звала држава).

Још је у то време живела идеја о „два ока у глави“. Шта је било после, углавном смо заборавили. То је већ историја нових држава, које су и пре братског здруживања биле стари примерци самосталности. Али, памти се спор око „деобног биланса“. Браћа су се мало споречкала, до свађе није дошло, али било је нешто имања које је ваљало поделити. Тако су збрајани авиони, власништво државе Србије, који су остали паркирани на Голубовцима. Или у подземним гаражама, или ко зна где.

Тај спор је трајао око месец дана, можда нешто краће. Срби се нису претргли тражећи пензионисане летилице, нити су Црногорци имали намеру да их врате. „Ако вам је до њих, превуците их како знате, они ионако полећет не могу, нити ће!“ Тако је настао музеј одбране заједничке државе, а доцније државне заједнице. Црногорци који су гласали за одвајање могли су да уживају у еколошкој самосталности, опожном осећању које тако прија после депресивног развода.

Они који су гласали против, остали су и тамо и овде, као чувари исконског српства и својих угодних положаја у било којој од две престонице где су их мо-

гли сачувати. И то се да разумети, ајде де! Људи смо, браћо моја и онамо и овамо за брда она.

Ако је Србија носталгија Црногораца жељних дугог студирања у Београду и моћних племенских заштитника на све стране, Црна Гора подсећа Србијанце на егзотична летовања и рекламу „слатко и слано“. Али, хоћеш бато! За екологију је уведена такса, а Србијанци жељни јефтиног одмора могу да метну свој парадајз у тегле и чувају га у шпајзу. Српски патлиџан монтенегровског мора видети неће! Што се паприке тиче, не знам, ако је слатко и слано, могло би и љуго.

Убрзано државу улази се натенане, па ко се не онесвести иде даље. Будва, Бечићи и Рафајловићи чекају своје драге госте из Србије, ако су имали живаца за преметачину краставаца у гелеку. Они који су рашчистили са носталгијом, иду у Турску, Грчку или Тунис.

Мало је даље, али јефтиније. Турци разумеју српски пун заједничких речи: цигер, бурек, душек, чаршав, сомун, дувар, еспап, ратлук, цезва, скара, памук, сеиз, сеџија, крчма, вакат, баклава, авлија, дилбер, угурсуз, мамурлук... Крметина јак, али има код треба. Знамо се већ петсто година и који век више.

Са браћом Монтенегринима смо се мало отуђили и удаљили, разменили амбасадоре, а понекад и ноте. Али, део носталгије ће остати заувек, ма како Црногорци тражили вишак слова у азбуци и своје претке налазили у несловенским етногенезама.

Остаће и део заједничке историје, понекад у слози, почесто у гунђању, али то су атовизми настали из братских и комшијских односа. Ко је коме род и помози бог, видеће се за коју деценију, кад носталгичари оду тамо где је свима свеједно.

Али, видите ви ово: Србија и Црна Гора су светске велесиле у једном спорту на води! Кад ово читате, биће познато ко је европски првак у ватерполу. Само пре неколико година, то је био исти тим, сада подељен на две екипе, и нико им до финала није могао ништа.

То јесте светска прича, браћо с обе стране брда! Шта би још било кад би народ мало боље знао да се одржава на води! Како би онда своје делфине и ајкуле бирали Удовичић и Поробих, два коуча из истог акваријума, сукобљени у финалу континенталног првенства у напорном воденом лоптању. Свака од екипа има своју заставу и своју химну, и на том месту долазимо до одговора на кључно питање: *зашто смо се уопште растали, ако смо толико слични?*

Баш зато, што смо слични. И зато да би више момака из истог тима окачили медаље на себе, јадо! Шта је Црногорац без ордена, а и Србин, аман заман? Да није тако, у финалу би били Мађари, или Хрвати.

Свеједно је ко има море а ко се шљепка у барама. Важна је игра у води, а у купатило можемо и даље као и до сада: суботом. ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

Приватне безбедносне компаније

РАСПОДЕЛА СТРАХА

Учестале спекулације у медијима о броју приватних безбедносних компанија у Србији, кадру који запошљавају, легалном или полуилегалном обрту финансијских средстава и количини оружја које поседују, последица су потпуно нераздевања приватног сектора безбедности, али и непостојања потребне законске регулативе за деловање у тој области. Јавност је подељена и у одговору на питање да ли је тај сектор потреба и решење појединих безбедносних проблема, или још једна у низу претњи.

Србија је једина држава југоисточне Европе која није правно уредила приватни сектор безбедности, нити пословање фирми за физичко-техничко обезбеђење. Приватне компаније које пружају услуге безбедности уједно су и привредни субјекти који функционишу по тржишним правилима и актери у области националне безбедности. Како својим деловањем утичу на сигурност грађана, употребом средстава принуде могу угрозити људска права.

– Да би се таквим предузећима обезбедило слободно учешће у тржишној утакмици, уз поштовање одговарајућих правила и стандарда, те ваљана контрола рада, потребно је усвојити посебну законску регулативу, на коју се већ више година чека – истакла је директорка Центра за цивилно-војне односе у Београду Соња Стојановић.

Недавно је Центар, у оквиру једногодишњег пројекта *Повећање учешћа грађана у безбедној политици*, организовао јавну расправу чија се суштина очитавала из наслова *Приватне безбедносне компаније у Србији – пријатељ или претња?* На стручном скупу говорили су истраживачи, представници Удружења предузећа за физичко-техничко обезбеђење и скупштинског Одбора за одбрану и безбедност.

■ ПРАВНИ ПОЛУМРАК

Још пре две године Центар за цивилно-војне односе предложио је модел *Закона о приватној делатности обезбеђења*. У исто време, и Лига експерата – LEX сачинила је *Нацрт закона о приватној делатности обезбеђења лица и имовине и детективској делатности*. Удружење предузећа за физичко-техничко обезбе-

– Резултати istraživanja govore o uticaju klijenata, odnosno korisnika bezbednosnih usluga, na privatni sektor bezbednosti. Preduzeća koja posluju sa njima sve se više profesionalizuju kako bi odgovorili njihovim zahtevima, posebno kada je reč o примени важећих светских стандарда и процедура. Стране фирме које су после демократских промена започеле пословање у нашој земљи тражиле су проверене и одговорне партнере који могу заштитити њихове интересе. На тај начин, приватне безбедносне компаније радиле су по тржишним принципима – рекао је Милошевић.

Осигуравајућа друштва у Србији, додуше, нису довољно препознала своје место у приватном сектору безбедности, иако она осигуравају имовину и вредности које чувају приватне безбедносне компаније. За сада њихове полисе осигурања не садрже повластице нити премије за кориснике који више улажу у боље заштитне механизме – квалитетнију физичку и техничку заштиту.

Искуства западних земаља показују да и синдикат у области приватне безбедности има значајну улогу. Код нас је то скоро занемарено, јер многи чувари, на пример, нису довољно едуковани, немају потребну лиценцу за рад, добијају мале плате, често олако напуштају посао и нису прошли одговарајућу безбедносну обуку и проверу. Истраживање је потврдило да у том сектору у Србији нема синдикалног организовања.

Према речима Марка Милошевића, запослени у приватним безбедносним компанијама су најчешће са средњом или још нижом стручном спремом, у позитивном односу са махом раде на сиво, што значи да нису стално запослени. Није дефинисан ни ниво стручне спреме за послове у области приватне безбедности, спора је и безбедносна прове-

(НЕ)ЛОЈАЛНА КОНКУРЕНЦИЈА

Међу резултатима истраживања Центра за цивилно-војне односе, у публикацији *Приватне безбедносне компаније у Србији – пријатељ или претња?* стоји и следеће – *Један испитаник који ради у Ираку, а пореклом је из Босне, поделио је са нама своја искуства са терена. Упитан има ли људи из Србије у Ираку и у којој мери, рекао је да их има, колико је он у то упућен, око десетак, а да има и још педесетак из Босне. Нема српске фирме која оперише и Ираку, већ су сви дошли индивидуално, преко огласа или посредством Интернета.*

Проблем грађана Србије је и тај што она не спада у земље савезнице НАТОа. За људе који долазе из држава које су у коалицији у Ираку ипак је лакше, јер лакше добијају дозволу за рад. Људи из Србије не могу добити дозволу са ознаком Iraq Wide, уз помоћ које се могу кретати по целом Ираку и ући у сваку војну базу, и уз помоћ које имају права да их нико не претреса. Постоје и ту пропусти, па неки људи из Србије раде и те послове, али је чињеница да за грађане Србије не постоје системски предуслови за егалитаран ангажман на највећем страном тржишту – Ираку.

ра кандидата, а већ примљени радници немају статус службених лица у смислу ношења и коришћења оружја. Приликом запошљавања прилажу само лекарско уверење и полажу тест гађања из ватреног оружја.

– Стране компаније које се баве пословима безбедности, а купују наше мање фирме или су њихови већински акционари, уносе своје стандарде у сектор приватне безбедности у Србији, доносе одређене лиценце и тиме утичу на њихову професионализацију. У таквим условима може се јавити и проблем нелојалне конкуренције, првенствено због непостојања ваљане правне регулативе – закључио је Милошевић.

■ СИВА ЗОНА БЕЗБЕДНОСТИ

Ко и како надзире рад приватних компанија за физичко-техничко обезбеђење у Србији?

– Основна карактеристика приватног сектора безбедности јесте да га надлежне државне институције не контролишу довољно. Не постоје тачни подаци колико је фирми у тој области, а спекулише се и са бројем запослених. То је последица велике флукуације кадра. Нема ни централизованог регистра фирми које се баве пословима безбедности, па се

ПРОЦЕНА РИЗИКА

– Држава систем треба да гради по принципу расподеле страха, односно да се власт плаши грађана, грађани закона, а да власт доноси добре законе. Она мора прихватити сектор приватне безбедности као свој интегрални део и са њим, али и осигуравајућим друштвима делити безбедносне ризике. Зато је погрешно да обуку кандидата за приватна предузећа изводи Министарство унутрашњих послова, а да неко други издаје лиценце за њихов рад, јер ће за евентуалне пропусте увек бити крив онај ко је обучавао. Држава увек треба да узима гаранције, а ризике дели са осталим учесницима система – сматра генерал у пензији Благоје Граховац, саветник председника Народне скупштине Црне Горе.

не зна кога треба контролисати. *Закон о предузећима* не препознаје њихове особености. Услови за њихову регистрацију исти су као и за остале привредне субјекте.

Ни Закон о оружју и муницији није прецизирао употребу оружја у одређеним условима, осим како до њега могу доћи појединци и предузећа. Подаци истраживања показују да Министарство унутрашњих послова поједине приватне безбедносне компаније није годинама прове-

равало, јер за то нема специјализовано одељење. Због спорости у решавању захтева које оне упуте Министарству, а то траје од три до шест месеци, што је недопустиво дуго за тржишне услове, многи радници немају одговарајуће дозволе за ношење оружја и практично раде нелегално – напомиње истраживач Предраг Петровић.

Приликом одређивања механизма који су погодни за контролу компанија у приватном сектору безбедности треба имати у виду да оне представљају, с једне стране, наоружане актере у систему личне и националне безбедности, а с друге стране су тржишни субјекти који послују за профит. Зато је важно правилно одмерити колики ће бити захват државе у том сектору.

– Успешна контрола приватног сектора безбедности могућа је лиценцирањем фирми које се тим послом баве. На тај начин прецизира се ко издаје дозволе за рад, на који период и под којим условима. Постоје два основна модела. Према првом, овлашћена државна институција, односно Министарство унутрашњих послова може да издаје и одузима дозволе за рад, а по другом моделу то може чинити струковно удружење приватних безбедносних компанија. Поменуто решења имају и предности и мане – каже Петровић.

Како објашњава, предност првог модела јесте у томе да државне институције имају већи степен контроле над фирмама за физичко-техничко обезбеђење. Лоша страна јесте нелојална конкуренција, јер и Министарство унутрашњих послова, према важећим прописима, може наступати на тржишту као било која друга фирма која се бави пословима безбедности. При томе Министарство не познаје добро особености таквих предузећа и споро издаје дозволе, што је потврђено у пракси.

Уколико би радне дозволе издавало струковно удружење, коме су добро познати проблеми у раду приватних безбедносних компанија, послови би се одвијали брже и ефикасније. И у том случају постоји опасност доминације малог броја великих фирми над осталима. Тако велика аутономија приватних предузећа није добра ни због криминализованог наслеђа из деведесетих година прошлог века, које оптерећује и државне институције.

Очито да је неопходно изнаћи неко средње решење, такозвану заједничку причу. Како се систем лиценцирања састоји од издавања дозвола за рад, али и обуке кадра, могуће је читав поступак поделити на два дела – дозволе за рад издаје Министарство унутрашњих послова, а обуку изводи струковно удружење. Или обрнуто.

– Могао би се применити још један модел – да обуку спроводи било која приватна безбедносна компанија, за коју се кандидат на основу цене и квалитета определи, а да проверу способности изводе мешовите комисије у којима су представници Министарства и струковног удружења. Осим система лиценцирања треба размишљати и о алтернативним механизмима контроле, које могу обезбедити клијенти и осигуравајућа друштва – сматра Предраг Петровић.

■ ЗНАЊЕ И САВЕСТ

Удружење за физичко-техничко обезбеђење при Привредној комори Србије, које од 2005. године обухвата око 140 детективских агенција, менаџера безбедности појединих фирми и приватних безбедносних компанија, препознало је проблем недостатка законске регулативе у приватном сектору безбедности и предложило државним инстанцама одговарајући правни оквир.

– Разлика у односу на предложену законску регулативу Центра за цивилно-војне односе, Министарства унутрашњих послова и Лиге експерата огледа се првенствено у начину лиценцирања приватних предузећа. Према нашем *Нацрту закона о приватном обезбеђењу ли-*

ца и имовине, тај посао треба да ради комисија за лиценцирање, коју именује Народна скупштина. Она би бројала 15 чланова – седам из струковног удружења, по једног представник универзитета и цивилног друштва, док би шест именовала Влада Републике Србије, и то два представника из Министарства унутрашњих послова, а по једног из министарстава одбране, правде, финансија и рада.

Мешовити приступ лиценцирању представља комисија која се бави само законским нормама. Постоје и бројне лиценце, на пример, за бављење транспортом вредности, за физичко и техничко обезбеђење, за заштиту јавних скупова. Обука кандидата предвиђена је у образовним институцијама. Слична искуства примените су Словенија и Хрватска, а њихова решења заснована су на шпанском моделу закона – рекао је Минослав Јањић из Удружења.

Он је најавио и објављивање *Речника термина*, како би се избегла термилошка збрка у приватном сектору безбедности, али и посебног *Упутства за оцењивање услагашености*. Удружење је са Институтом за стандардизацију израдило и национални стандард из области приватног обезбеђења.

Отворена питања остају безбедносне провере запослених, процене безбедносних ризика за пословање предузећа, заштита информација, пословна шпијунажа и заштита од њеног деловања.

Покушај да се пречоче препоруке приватном сектору безбедности како да нешто квалитетно уради, наглашава Јањић, попут процене безбедносних ризика предузећа која су корисници наших услуга, јесте почетни корак у примени савремених стандарда и процедура. Ако се оне не спроводе, ничему не служе. То су најпре послови менаџера безбедности, а потом следи писање елабората и њихово спровођење у дело у области физичке и техничке заштите. Тек тада осигуравајућа друштва могу процењивати ниво обезбеђења који је фирма постигла и на основу њих им дати привилегије у осигурању.

Када је реч о броју оружја у приватном сектору безбедности, представници Удружења наводе да је он знатно мањи у односу на количине које поседују грађани и држава. Статистика не бележи пораст и манифестацију насиља, нити убистава оружјем којим располажу приватне безбедносне компаније. Задаци таквих предузећа усмерени су првенствено на заштиту имовине и вредности клијената. А без одговарајуће цене услуга на тржишту нема развоја, повећања зарада запослених у тој области ни квалитетног рода. Нису познати подаци о годишњем финансијском обрту приватних безбедносних компанија, јер су оне регистроване на исти начин као и остали привредни субјекти.

Према речима представника Одбора за одбрану и безбедност Ђорђа Мамуле, Одбор се протеклих година није бавио приватним сектором безбедности, јер предлог закона Министарства унутрашњих послова о тој области није ушао у скупштинску процедуру. Друга правна регулатива имала је приоритет. Ипак, прека је потреба да се донесе пропис о раду приватних безбедносних компанија, јер форма штити право.

– Закони нису савршени, не може се у њима све дефинисати, а и најбоља решења подложна су злоупотреби ако за то постоји воља. Зато је значајно развијати професионализам, који има два темеља – знање и савест, што једно друго не искључује. Приватне безбедносне компаније освојиле су јавни простор, имају друштвени и пословни углед и не баве се само обезбеђењем банака и транспорта новца, већ великих компанија и страних представништава у Србији. Оне су се до сада показале као поуздан партнер државе, а не као њена претња – истакао је Мамула. ■

Владимир ПОЧУЧ

ЛОГОРОВАЊЕ ВОЈНИКА МАРТОВСКЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ

ПОГОДАК У ЦИЉ ОБУКЕ

Јединице Војске своје право обличје попримају тек када напусте касарне и гарнизоне. Вежбалишта и полигони, пуста пространства, одједном оживе у налету силе која их запоседа. Ту се стичу и заслужују печати у војничкој књижици, али и успомене за читав живот.

Е ојничке чизме тек у блату или прашину оправдавају своју сврху. Оне нису прављене да би биле чисте и угланцане – сем током јутарње смотре. Њихови ђонови осмишљени су за врлет и недођију, а онај на чијим су ногама не може се звати војником док барем један пар не пошаље на „фурду“.

Пасуљанске ливаде, висораван међу Кучајским планинама, као да је природа предодредила за место где војска може да увежба и провери све оно што није у стању у касарнама. Непредвидива планинска клима неретко искомпликује тактичку ситуацију, а путем се гази или блато или прашина – осим када је тле оковано ледом.

ДЕВЕТИ ДАН

Јутро 29. јуна. Изнад *Пасуљанских ливада* било је сунчано, можда и превише за „војнички укус“. Знојаво чело пешадијског водника око девет изјутра на контролно-пропусној станици Интервидовског полигона обећавало је подневну жегу.

Тако је почео девети дан стационарног логоровања војника мартовске генерације. Њихове колеге „децембарци“ били су први војници на редовном одслужењу војног рока у Војсци Србије који су тај задатак извршили према новој концепцији. Наиме, марта ове године Прва бригада Копнене војске организовала је стационарно логоровање за војнике на нивоу читавог састава, а три месеца касније тај задатак поверен је Четвртој бригади из Врања.

Пуковник Жељко Петровић

На тригонометру 719, упечатљивом врху, наша екипа затекла је пуковника Жељка Петровића, заменика команданта. Пуковник Петровић је у периоду од 21. до 30. јуна координирао рад свих јединица на полигону и састава логистике.

– Погледајте онај дим десно од Крчора – показује он у правцу планинског седла, око три километра од осматрачнице – изгледа да је пожар. Додуше, не постоји никаква шанса да смо га ми изазвали. Тамо немамо циљеве, а немогуће је да парче пројектила заврши у тој шуми. Али, ако га ми не угасимо, гасиће га цела Србија!

Касније смо сазнали, истина незванично, да се у том крају пожари подмећу не би ли се дозволила сеча нагорелих стабала. Дрво је вредна сировина, нарочито мештанима који производе креч.

– Овде је, на полигону, у једном моменту, боравило око 1.300 људи – војника и старешина из све четири бригаде Копнене војске, из Мешовите артиљеријске бригаде. Било је и припадника Специјалне бригаде – цео мали град. И, замислите, поред стотинак различитих, припремних, школских и јединичних гађања, како се то војничком терминологијом каже, те тактичких вежби са бојним гађањем, испоставило се да су највише посла имали противпожарци! Њима је ово, заиста, била паклена обука. Скоро сваки дан

Провера метеоролошких услова

горело је понегде, а ми не смемо да дозволимо да Војска проузрокује било какву штету. Као што видите, санирамо и ону коју нисмо начинили – каже пуковник Петровић.

Логоровањем се завршава први период обуке војника на слушању војног рока. Значајно је и за професионални састав, јер старешине користе сваку прилику да увежбају и обнове војничке вештине.

– Протеклих дана *Пасуљанама* су тућали тенкови, топови, све врсте стрељачког наоружања. Данас артиљерци из Мешовите артиљеријске бригаде гађају из топ-хаубице 152 милиметра, типа „жора“, „гвоздика“ и вишецевних ракетних бацача „огањ“ – објашњава командант и додаје да рика тако моћних оруђа на ватреном положају никада не оставља равнодушним.

Иза нас остаје осматрачница, исцртане радне карте, сектори гађања, прецизни артиљерци, брзи везисти.

■ АРТИЉЕРИЈСКИ ЕВЕРГРИН

„Пух“ је бректао уским, избразданим путем. Било које друго путничко возило тешко да би прешло тих дванаестак километара од логора до *Венца*, где су, на ватреном положају, три артиљеријске батерије.

– Овуда су већ прошле „гвоздике“ – каже потпуковник Дејан Петковић, начелник Одсека за оперативне послове и обуку у Команди Четврте бригаде, док кроз прозор ципа гледамо низ стрму провалију, обраслу буковом шумом. Умеће и прецизност возача тих неколико десетина тона тешких грдосија, остаје непознаница за неугог посматрача. Потпуковник Петковић, иначе искусни артиљерац, објашњавао нам је услут план активности на стрелишту.

– Јутрос рано војници су гађали из вишецевних бацача ракета „Пламен“, а сада ћемо имати прилику да пратимо и гађање припадника три батерије из састава Мешовите артиљеријске бригаде – каже наш саговорник.

После четрдесетак минута вожње обриси артиљеријских оруђа указаше се на пољани. Војници проверавају муницију и исправност

нишанских справа, мере углове – све те наизглед сложене радње нишки артиљерци обављали су рутински. Из далека се и не примећује разлика између њих и професионалаца.

Двадесетак метара иза уста цеви топ-хаубица 152 милиметра „нора“ идеално је место за посматрање гађања. Четири оруђа из састава 43. самоходног хаубичког артиљеријског дивизиона, овај пут чинила су једну батерију због превелике ширине фронта гађања, коју би она заузела у пуном бројном стању.

Потпоручници Никола Маринковић и Владимир Николић, заједно су, пре две године, продефиловали испред Дома Народне скупштине, а данас смело командују хаубичким водовима.

Никола је Шумадинац, родом из Шаторње, славног Карађорђевог краја. Страст према артиљерији, још у време када је био војни гимназијалац, довела га је до чина артиљеријског потпоручника. Породична традиција, љубав према војсци, отаџбини, све то проговара из његове гласне и одсечне команде.

– Артиљеријски „свергрин“... Од Цера и Кајмакчалане, до данас, променило се мало тога. Принцип је исти, све су остало нијансе... Технологија јесте узнапредовала, али без карте и снапара ништа – објашњава потпоручник Маринковић, пошто је послугама и командирима одељења издао последња упутства пред гађање.

На другој страни пољане загрмеше „гвоздике“. Прво основно оруђе, затим снап, и тако редом. Потпоручник Владимир Николић, Краљевчанин, објашњава разлике између вучне и самоходне артиљерије.

– Када је маневар у питању, самоходне хаубице су у несумњивој предности. Ипак је код „норе“ знатно већа брзина гађања. Команду чују сви и веома брзо могу да се заузму елементи, поправке... Код „гвоздика“ се све то обавља радио-везом, па је спорije – објашњава Николић.

На команду мајора Александра Мишића, командира батерије, војници заузеше места.

Последња упутства пред гађање – потпоручник Никола Маринковић

Спрема за марш

Николи и Владимиру у рукама снапари, а поглед не одвајају од младих артиљераца.

Прво опаљење... Нерви су на испиту...

– Пали! – разлеже се готово истовремено са риком топ-хаубица и облаком прашине.

Извештај са осматрачнице говори да је одступање по даљини веће него што би требало.

– Температура барутног пуњења је превисока – коментарише потпоручник Николић. Следе поправке. Поново хаубичка рика. Овог пута су „нашли“ мету. Затим рафал и плотун. Вод пешадије замишљеног противника претрпео је огромне губитке...

После „норе“, Венцем се проломио звук ракете, које су испалене из вишецевних бацача „огањ“. Рутински, све три ракете проналазе циљ.

На јесен ће Пасуљанским ливадама неки нови младићи цепати свој први пар војничких чизама. Биће то прилика да се подмлади крв Војске Србије и овери рад и труд који је сваки од старешина и војника уложио током три месеца обуке. Сваки погодак у мету потврдиће смисао њиховог боравка у униформи. А и мирис барута, кажу они искуснији, заувек ће им остати у ушима и носдрвама. ■

Александар ПЕТРОВИЋ
Снимио Даринмир БАЊДА

УВАЖАВАЊЕ ЗАХТЕВА СТРУКЕ

Нова структура Војске намеће потребу да се старешине на дужностима у органима за оперативне послове, нарочито у јединицама ранга батаљон – дивизион (као модул) и њима равним, што боље оспособе за задатке које обављају у складу са усвојеним стандардима и процедурама

Снимио Д. ГОЛ

КОМАНДАНТ И МЕНАѢЕР

– Нови модел оцењивања и извештавања о оперативним способностима Војске даје реалну слику стања, а командантима могућност да изразе приоритете у обуци, опремању, обезбеђењу ресурса и кадровским потребама. Сада се од команданта захтева менаѢерски приступ, односно да сходно расположивим ресурсима изнађе оптимални начин извршења задатка.

Органи за оперативне послове при томе имају значајну улогу – да праћењем, анализом и извештавањем о оперативним способностима предлажу командантима мере за превазилажење насталих проблема и доношење извршних одлука – објашњава генерал КолунѢија.

Осим извођача наставе из Управе за оперативне послове (Ј-3) и осталих организацијских јединица ГШ ВС, допринос успешној реализацији курсева дали су и заменик начелника Управе за оперативне послове (Ј-3) пуковник Боривоје Оровић, главни руководилац курсева, те капетан бојног брода Аца Илић и пуковници Зоран Папић и Драгиша Јоксић, руководиоци курсева.

Са начелником Управе за оперативне послове Генералштаба Војске Србије (Ј-3) генерал-мајором Драганом КолунѢијом најпре смо разговарали о новинама које су обележиле рад јединица и установа у протеклом периоду. Прошлу, 2007. годину одликовале су бројне организацијско-мобилизацијске промене. Генералштаб је преформиран по функционалном моделу, формиране су команде видова и Команда за обуку, једном речју успостављена је циљна организација Војске. Новонастала ситуација захтева оспособљавање лица за рад на формацијским дужностима, посебно оних која су постављени на нове дужности које до тада нису обављали, а убудуће и оних који ће се у складу са пројектом предвидиве војне каријере бавити пословима из области оперативне функције. Зато обука као тежишни задатак Војске у 2008. години обухвата, између осталог, и оспособљавање лица у органима за оперативне послове.

У оквиру реорганизације Војске примењен је функционални модел, тако да се одређене функције појављују од врха организационе структуре до јединица које непосредно извршавају задатке.

– У организацији Управе за оперативне послове Генералштаба, која је надлежна за оперативну функцију у систему, организовани су курсеви на три нивоа, за лица из команди батаљона – дивизиона до лица из команди оперативних састава. Тематика је обухватала задатке планирања, организовања и контроле.

Курсеви су имали циљ да прошире знања у примени новоусвојених процедура и достизање захтеваних стандарда у раду, планирање операција, планирање рада у Војсци, са посебним акцентом на методологију рада органа за оперативне послове и утврђивања устаљених процедура.

Полазници курсева реализовали су обуку везану за место и улогу органа за оперативне послове у процесу планирања операција, планирање рада команди применом програмског пакета ПЛИРП, планирање, организовање и реализовање контрола, те праћење реализације задатака.

Према речима генерала КолунѢије, садржаји курсева првенствено су се односили на практичан рад из поменутих области, дефинисан новим правилима и упутствима. Део полазника курсева је и раније обављао дужности у органима за оперативне послове, а део је први пут постављен на дужност, што је захтевало посебан приступ у припреми и реализацији садржаја.

Предвиђено је да официри који ће бити на оперативним пословима претходно похађају ове курсеве, како би делотворније извршавали задатке. Командовање од органа за оперативне послове захтева правовремено и рационално предлагање мера реаговања на ризике, претње и изазове, а то могу само оспособљени официри који познају стање у својој јединици и Војсци и процедуре у раду. ■

А. АНТИЋ

Нишава 2008

У СЛУЖБИ

Припадници 63. падобранског батаљона Специјалне бригаде Војске Србије успешно су савладали реку пливањем, помоћу viseћих мостова и импровизованих сплавова, и тако помогли угроженом становништву. На показној вежби демонстрирали су знања и вештине које се примењују у ванредним ситуацијама, посебно у случају поплава.

О балама Нишаве недавно је одржана показна вежба – „Нишава 2008“. Осмишљена је са намером да се грађани оспособе за заштиту и самозаштиту у случајевима елементарних непогода, понајпре поплава. У оквиру планираних вежбовних активности 63. падобранског батаљона Специјалне бригаде Војске Србије, вежбу су организовали Градска организација резервних војних старешина Ниша, Одељење за ванредне ситуације, Завод за хитну медицинску помоћ, Црвени крст, Спортско-рекреативни клуб „Сафари“, Одред извиђача поречана „Школски брод Јадран“, Ронилачки клуб „Гусар“ и Клуб радио-аматера.

Вежби су присуствовали Смиљко Костић, градоначелник Ниша, представник команде Копнене војске пуковник Радојко Николић, потпредседник ОРВС Републике Србије Сава Перуничкић и председници организација РВС југа Србије.

– Провера, увежбавање и обука јесу модели на основу којих можемо сагледати стварно стање заштите и самозаштите у нашој земљи – истакао је председник Градске организације РВС Ниш мр Милутин Пантелић. – На тај начин предузимамо и потребне превентивне мере у случајевима елементарних непогода и техничко-технолошких хаварија. Показном вежбом желели смо да прикажемо комплексност и значај благовремене и стручне интервенције тимова и екипа које се баве заштитом и спасавањем људских живота и скренемо пажњу на потребу увежбавања и координације активности свих субјеката заштите и спасавања на територији једног

ЖИВОТА

града или региона. Реку смо изабрали зато што се за њу с правом може рећи да је добар слуга, али зао господар.

Према замисли вежбе начелника нишког одељења за ванредне ситуације Жарка Дамњановића, пошло се од претпоставке да је оштећење бране у Сићевачкој клисури проузроковало нагло повећање водостаја и створило бујицу, која плави околну земљиште и носи олупине возила и дрвене балване. Дежурни војник са војног базена „Врежина“ јавио је надлежнима о оштећењу бетонског моста и да се на ширем простору објекта у том моменту затекао већи број грађана. Потребно их је евакуисати, односно пребацити на другу обалу Нишаве. Многи од њих су повређени. На реци су се појавила и бурад са непознатим садржајем...

Градски штаб цивилне заштите закључио је да треба ангажовати специјализоване јединице, органе и организације које се баве заштитом и сапасавањем људи, пружањем прве медицинске помоћи и збрињавањем угроженог становништва.

Догађаји поред Нишаве низали су се потом као на филмској траци. Активисти Црвеног крста збринули су лакше повређене и уплашене излетнике, док су екипе Хитне помоћи теже повређени-

ма најпре пружили стручну медицинску помоћ, а затим их транспортовали у Клинички центар.

Рониоци клуба „Гусар“ и припадници Одељења за заштиту и спасавање извучили су утопљенике из преврнутих чамаца и уклањали бурад из воде. Припадници 63. падобранског батаљона Специјалне бригаде Војске Србије успешно су савладали реку пливањем, помоћу viseћих мостова и импровизованих сплавова. Уз њих су, за пребацивање становника на другу обалу, били ангажовани и чланови клуба „Сафари“.

Екипе које су учествовале на вежби показале су да су спремне да веома брзо реагују у стварној ситуацији и да у сложеним околностима пруже помоћ унесрећенима. Важно је нагласити да су руководиоци Митко Богоев и Љубиша Потих предузели све потребне организационе и безбедносне мере да се вежба несметано одвија. За реализацију целог догађаја организатори из градске организације РВС добили су очекивану подршку и помоћ јединица Војске, што је део њихове редовне цивилно-војне сарадње. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

4. центар за обуку у Ваљеву

АЗБУКА ВОЈНЕ
ВЕШТИНЕ

На традицијама
5. пешадијског пука
Краља Милана
Обреновића и слави
чувене Дринске дивизије
стасава и развија се
ново лице Српске војске.

У ваљевском крају
и данас са поносом
испраћају своје синове
на служење отаџбини.
Преко 2.000 њих
за нешто мање од
годину и по дана
промарширало је
пистом касарне
Војвода Живојин Мишић,
поневши са собом
добро војничко знање
и успомене за цео живот.

тановници питомог колубарског краја одувек су гајили богату војничку традицију. Поштовање према униформи као да је уписано у генетски код тих људи, који и данас, као и пре неколико деценија, са радошћу и поносом испраћају синове на службу отаџбини.

Ваљевски крај је у културолошком смислу један од забрана добре српске традиције. Богата историјска баштина сведочи о вековној борби за слободу и очување вере и националног идентитета. У тај се амбијент складно уклапа 4. центар за обуку у коме младићи, углавном са простора западне Србије, сричу прва слова војничке азбуке. Као у „стара добра времена“ регрути се са музиком и песмом испраћају пред капијом касарне *Војвода Живојин Мишић*.

■ ИСТОРИЈА КОЈА ОБАВЕЗУЈЕ

Првим *Законом о стајаћој војсци 1883.* године тадашња Српска војска подељена је у пет дивизијских целина. Међу њима је била и Дринска дивизија смештена у Ваљеву где је био стациониран и један од укупно три пешадијска пука у њеном саставу. Годину дана касније, када су називима јединица додељивана имена знаменитих личности, да ли намерно или случајно, управо је 5. пешадијски пук Дринске дивизије добио име тадашњег владара Србије краља Милана Обреновића.

Ваљевски пук делио је судбину Српске војске почев од српско-бугарског рата 1885. до априла 1941. године када је престао да постоји заједно са Дринском дивизијом.

После Другог светског рата, па све до 1959. године, када се оснива Друга пролетерска санџачка гардијска бригада, у Ваљеву није било војске. Почетком деведесетих ту се оснива 20. механизована, која 1994. године постаје 20. моторизована бригада. Та јединица у оквиру организационих промена у Војсци Србије 28. фебруара 2007. прераста у 4. центар за обуку.

За нешто мање од годину и по дана, Центар је у јединице Војске Србије и специјалистичке центре за обуку послао преко 2.000 војника. Командант 4. центра за обуку пуковник Драгослав Сладоковић, са поносом истиче да је његова јединица за

то време успоставила идентитет и препознатљивост међу саставима Команде за обуку Генералштаба Војске Србије.

– Захтеви које су организацијско-формацијске промене поставиле пред нас нису били лаки. Пуно тога је требало реорганизовати, пуно тога уподобити новим стандардима обуке. Нови концепт оспособљавања војника захтевао је прилагођавање. Тај су терет у највећој мери поднели припадници Центра – каже пуковник Сладаковић. Он подвлачи да је са једне стране важно успостављање рутине, јер велики број војника из недеље и недељу похађа основну обуку, одлази на терене и гађања. Међутим, наводи он, не треба дозволити да рутина надвлда разум и строгу војничку дисциплину, јер то понекад може довести до нежељених појава.

– Додатни напор за наше старешине је чињеница да велики проценат војника у Центру проведе само прву фазу првог периода обуке која траје месец и по дана. За то време потребно је савладати прве војничке кораци и победити „дечје болести“. И онда, када их ми „увојничимо“, они одлазе у специјалистичке центре, а код нас долазе млади регрути и посао креће из почетка – објашњава Сладаковић.

Млади војници који долазе у 4. центар за обуку распоређују се у батаљон за обуку у чијем је саставу пет чета. Један део војника рода пешадије у Центру проводи цео први период обуке у трајању од три месеца, док други део, након основне обуке, после месеца и по, одлази у неки од четири специјалистичка центра за обуку.

■ ОБУКА – ЦИЉ И СРЕДСТВО

Заменик команданта 4. центра за обуку потпуковник мр Саша Милутиновић каже да је по формирању јединице пред старешине постављен први циљ – да се сви војници кућама врате живи, здрави и неповређени.

Пуковник Драгослав Сладаковић, командант 4. центра за обуку

– Други циљ је да се у потпуности реализује план и програм обуке војника, а трећи да се перманентно ради на јачању војничких колектива. При томе значајну пажњу посвећујемо превенцији и спречавању ванредних догађаја – каже потпуковник Милутиновић. Он наглашава да је разговор и стала комуникација са војницима добила на значају нарочито када су новим нормативима укинута неке од дисциплинских мера које су стерешинама биле на располагању.

– Млади људи који долазе на служење војног рока веома су интелигентни, и за кратко време, жаргонски речено „провале“ стерешину. Управо из тог разлога неопходно је да старешина први поседује

ИДЕНТИТЕТ

Четврти центар за обуку значајну пажњу посвећује стварању чврстих војничких колектива и осећању припадности јединици. Према речима потпуковника мр Саше Милутиновића, сваки војник по доласку у Центар добија свеску и оловку са амблемима Војске Србије и јединице. У свесци се налазе и илустрације чинова, календар – популарни „бомбометар“ и изрека војводе Живојина Мишића, једног од великана ваљевског краја – *Живот је вечна борба. Ко сме тај и може, ко не зна за страх, тај иде напред.*

знања, способности и вештине. Он мора да трчи 1.600 метара испод шест минута, мора да расклапа и склапа пушку за мање од минут. То је једини начин да се војницима наметне као ауторитет – каже Милутиновић. Он истиче да су две ствари кључне у обуци пешадицаца – физичка спремност и ватрена оспособљеност.

– Ако банализујемо ствари до краја рећи ћемо – пешадицаца мора да добро трчи и добро да гађа. Ако се у склопу свега тога изгради добар и чврст колектив, постигли смо успех. Обука је та која пресудно утиче на формирање колективног духа јединице – објашњава заменик команданта 4. центра за обуку.

Према његовом мишљењу Центар располаже квалитетним кадром који задовољава све критеријуме и захтеве. Неки су, како каже, морали да промене средину јер нису могли да одговоре захтевима.

– Непрекидно напомињемо да је важно радити на себи. Унапређујући себе, своја знања, човек уместо да буде део проблема постаје део решења. Тако је и у јединици, али и ван ње – истиче потпуковник Милутиновић.

Наш саговорник каже да је у протеклих неколико месеци значајно побољшана материјална база обуке, као и услови живота и рада војника. Исхрана, смештај, средства за хигијену, према његовим речима, више не представљају проблем.

Четврти центар за обуку, према речима потпуковника Милутиновића труди се да буде препознатљив – и међу осталим центрима, али и у локалној средини. У ваљевском крају, каже он, војска има велики углед, а јединица успешно сарађује са локалном самоуправом, предузећима и културним институцијама у граду и околини. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

МЕТАФОРА ПРЕЖИВЉАВАЊА

Прва искра – Наменска, Барич, постоји између жеља и стварности, између сећања на прошлост, када је била један од најпознатијих светских произвођача бризантних експлозива, и садашњости, у којој још увек немају основну производњу. Иако су видни трагови рушења, остала је нада да су потребни држави, војсци, и да се на њих рачуна. Фабрикама попут њихове треба само мало ветра у леђа, па да заплоче даље. А док се то не деси – раде шта могу, кадровски се подмлађују, безбедносно осигуравају и очекују нове послове.

Прва искра – Наменска, Барич, из групације предузећа одбрамбене индустрије Србије (која је у власништву државе око 62 одсто), данас је једина преживела фабрика истоименог индустријског гиганта. Остале, готово да не постоје. Распарчане су и распродате у протеклих 20 година. Опстала је само Наменска, која је годинама била један од најпознатијих светских произвођача бризантног експлозива, израђиваног по међународном стандарду – MIL. Имала је најсавременију производњу и властите технологије.

Захваљујући ентузијазму запослених и свести о значаја који има, *Прва искра* – Наменска изнова је дизана и развијана. Када је у бомбардовању скоро сваки погон оштећен или разорен, производња је готово стала, али ни један инжењер није дао отказ. Сем тога, највећи део опреме на време је склоњен и сачуван, па је производња пентрита, хексогена и октогена убрзо обновљена. То је био стратешки потез, јер веома мали број земаља у свету производи октоген, и то је био њихов извозно оријентисани програм.

На жалост, управо у том погону догодила се 29. маја 2006. катастрофална експлозија и у једном тренутку остали су без основне производње. Погинула су три радника, али није уништена воља запослених да погон поврате. За њих не постоји реч пораз. Њу нико не помиње. Говори се само о разним варијантама преживљавања и опстанка.

Иако су видни трагови рушења, остала је нада да су потребни држави, војсци, и да се на њих рачуна. И тај оптимизам запослених и љубав према фабрици задивљујући је, па можемо с правом рећи да су током свих тих година постали метафора преживљавања.

Директор Станоје Биочанин

■ ПРЕРАДА ЕКСПЛОЗИВА

– Немамо више производњу ни пентрита, ни хексогена ни октогена, иако и даље тврдим да је за обнову потребно веома мало средстава. Зато смо се базирали на ономе шта можемо да радимо – на технологији прераде делаборисаних експлозива, и наш погон за производњу ТНТ је веома уопштен. То је данас значајан посао, јер се мора делаборисати огроман број противвешадијских и противтенковских мина. Било да је реч о отпису из наоружања, или о придржавању разних конвенција. Данас се у производњи противтенковских мина осваја нова генерација, које ће имати механизам за самоуништење – каже директор Станоје Биочанин.

Прва искра је у свом раду уско повезана са Техничким ремонтним заводом из Крагујевца, с тим што Крагујевчани ослобађају бојне главе од упалача и неутралишу их (како би се избегло иницирање експлозивног пуњења), а у Баричу их преузимају, ваде експлозив, прерађују и доводе до одређеног степена квалитета који и данас, како тврде, одговара европским стандардима.

– Имамо велики угор са Војском о неколико хиљада тона ТНТ којег треба извадити из противтенковских мина и прерадити. Мине су различитог квалитета, година старости, тако да смо у почетку имали проблема приликом прераде како бисмо експлозив довели до војног квалитета. Сада смо принуђени да га производимо као привредни експлозив. Мислим да ће се и у наредних неколико година наставити са општом муницијом и да ће произвођачи средстава НВО своје потребе за експлозивом моћи да задовоље код нас, те да неће бити потребе за увозом – поручује Биочанин.

У том процесу очекују помоћ државе и Војске, јер је у свету уобичајено да држава за тај посао издваја паре како би се ослободила неперспективне муниције, којој је истекао рок, и спречиле спонтане експлозије и предупредило угрожавања животне околине, а *Прва искра* – Наменска авансно плаћа за куповину миноексплозивних средстава које треба делаборисати и експлозив прерадити. На преради неких врста мина може се зарадити, али се на другој губи. Према речима директора, превисока је цена прераде противтенковских мина, популарних тројки. Зато је на њихову иницијативу формирана комисија на нивоу Министарства одбране, која ће доћи у фабрику и уверити се у право стање.

ПРОИЗВОДЊА

– До експлозије пре две године у октогенском објекту број 1, произведено је око 50 тона пентрита и око 10 тона октогена. Све остале експлозиве произвели смо из делаборисаних експлозива. Око 2.000 тона ТНТ прешло је кроз наше руке – од вађења до прераде – а од тога је 90 одсто уграђено у привредне експлозиве. Значи, ова земља има доста привредног експлозива за каменоломе, руднике и може спремно да дочека градњу аутопутева – каже директор Биочанин.

Директор сматра да би за државу и Војску било боље када би их ослободили тог плаћања, а они заузврат сами обновили погон октогена, стратешки важан за државу, од чега би сви имали користи.

Питање које захтева одговор гласи – колико је прерада експлозива безбедна. Први човек те наменске фабрике каже да је, за разлику од осталих фирми које се баве делаборацијом, њихов поступак јединствен – у одређеној фази уклопљен је у постројење редовне производње ТНТ. Изостаје најопаснија операција током које се врши нитровање, а све остале фазе раде се на истом постројењу на коме се и производило, али подигнуто на виши ниво контроле управљања. За тај процес користе се врела вода (око 90 степени), која чини безбедну манипулацију и рад са експлозивом. ТНТ се преводи у течно стање, а влажност у том погону мора бити већа од 70 одсто.

У фабрици очекују да републички МУП обави технички пријем објекта ОК-2 и да добију дозволу на основу које би увели толуол као други растварач, осим ацетона, те почели прераду делаборисаних експлозива на бази композиције RDX, РТН и NMX са ТНТ-ом.

■ КОМЕРЦИЈАЛНИ ПРОГРАМ

Сем делаборације ТНТ, у тој фабрици раде и друге прослове. Недавно су добили да прераде 40 тона пропилен оксида који је стајао у бурићима близу буљака у Панчеву (од њега се праве аеросолне бомбе) и на тај начин су решили Панчевце тог великог безбедносног и еколошког проблема. Опасну супстанцу прерадили су у безазленију сировину – гликол.

– За такве намене убудуће ће нам служити нови двоаменски објекат који градимо. Наиме, искористили смо бledем висок 10 метара, који је опкољавао некадашњи објекат за производњу пентрита и био потпуно уништен у бомбардовању, да направимо са једне стране модеран магацин у коме би се држало 10 тона експлозива, а са друге, то би био простор за делаборацију бојних глава ракета и муниције великог калибра. За држање експлозива добили смо дозволу од МУП-а и треба само да заокружимо финансијску конструкцију, каже директор.

У тој фабрици успешно су делаборисали и прерадили експлозив једне од бомби која је пала на кинеску амбасаду.

Сем тога, запослени у *Првој искри* решавају, у сарадњи са Министарством одбране, и неке друге еколошке проблеме. На пример, проблем алкалног раствора из система за деконтаминацију АБХО. Прерађују га и добијају неагресивну супстанцу, чак и корисну – сировину за детерџенте. Познати су и по производњи антифриза и преради рабљеног антифриза (према уговору са МО).

Уочљиво је да се у *Првој искри* опет нешто гради и да се на сваком кораку предузимају ригорозне мере безбедности. Редовне су и контроле Управе за безбедност и здравље на раду републичког МУП-а, а знатна су и улагања у опрему и средства заштите.

■ БЕЗБЕДНОСТ

– После несреће која нас је задесила све већи нагласак стављамо на безбедност. Чак иако се створе услови за увећање личног дохотка, та средства уложимо на повећање безбедности. На пример уложили смо средства из прихода да на површини од 25 хектара, колико има фабрика, сваку ватрогасну кућицу опремимо ватрогасном опремом. Оспособили смо и једно ватрогасно возило које је припадало Холдингу *Прва искра*. Узели смо га на зајам, неисправно, и апсолутно га средили. Захваљујући том возилу успели смо прошле године да угасимо пожар који је избио у околини фабрике, јер су мештани бацали некакав жар. Тада су се температуре кретале око четрдесетог подељка Целзијусове скале – прича директор Биочанин и објашњава да је велики проблем управо како покосити

траву на површини коју покрива фабрика како би се спречило да негде у њиховом кругу избујне пожар.

Проблем који им је задавао највеће муке у протеклом периоду биле су громобранске инсталације. Сада су урадили три громобранска система, а деактивиран је и замењен радиоактивни громобран.

Мере безбедности ће се још зооштравати, то знају у фабрици. У европској заједници уведени су еколошки ригорозни закони, а у нашој земљи основани су институти који непрекидно обилазе фабрике ризичне за околину, попут њихове. Они су надлежни и за издавање преко потребних дозвола.

ПОДМЛАЂИВАЊЕ

Према могућностима, потребама друштва и војне индустрије *Прва искра* – *Наменска* реално би требало да има око 110 запослених. Толико их је и било донедавно (после првог социјалног програма), али их је данас 160. Руководство и запослени одлучили су да приме 50 младих људи. Они су запослени махом у производњи. Међу њима је и један млади инжењер. Млади су за сада примљени на одређено време, а стални радни однос мораће да заслуже и о њиховом пријему одлучиваће управници.

Таква одлука изгледа парадоксална, али само на први поглед. Руководства фабрика које трају, поготово војних, управо тако раде. Потребно је време да се новопридошли обуче да раде са експлозивима, а нико други не може боље да им пренесе потребно знање од старијих колега. На тај потез су се одлучили знајући да ће због предстојећег другог круга социјалног програма фабрику напустити, на добровољној основи, бар тридесетак старијих радника. Овако, биће времена за обуку, а младима ће остати њихова родна места.

Иначе, већина од тих 50 младих људи који су примљени је из околине Барича и углавном су то деца њихових радника. Запошљавајући мештане смањују се трошкови превоза које би фирма иначе имала.

Тим пријемом *Прва искра* – *Наменска* знатно је подмлађена. После првог социјалног програма просечна старост била је 50 година, а после очекиваног биће 35. Ако се убудуће фабрика буде развијала, директор каже да ће морати да приме још два млада инжењера технолога. Да нису примили једног технолога, он би са 53 године, био најмлађи инжењер.

– Није социјала само отпуштање радника – истиче Биочанин. – То најмање желимо. У договору са министарствима одбране, привреде и рада и социјалне политике, одлучили смо да део својих производних капацитета, који нису били у функцији, отуђимо. Захваљујући том новцу преуредили смо један запустен самачки хотел у Баричу и направили 28 станова. Њих су купили наши запослени. Цена квадратног метра била је изузетно повољна – 270 евра, колико и цена градње.

Први човек *Наменске* из Барича каже да морају водити рачуна и о младима који су дошли. У колонији постоји још слободне грађевинске земље на којој могу да се изграде јефтиније станове, посебно за запослене у производњи.

– Ако родника вежемо за ову фабрику тако што ћемо му овде омогућити да живи у свом стану, мислим да ће је још више волети и улагати у њу. То је реално ако се фабрика буде развијала. А држава нам може помоћи на тај начин што неће давати другима послове које ми можемо да урадимо.

ОПРЕМА

У пратњи директора Биочанина и Гојка Радојчића, главног инжењера, који уједно мења и техничког директора, обилазимо погоне. Тужно је видети оне, попут ОК 1 – октогенски објекат број 1, који је уништен најпре у бомбардовању, а потом у експлозији. Са друге стране, веома је успелен погон за производњу и прераду ТНТ. Респективне су хрпе пластике од прерађених противтенковских мина и дрвених сандука у којима су складиштене чувене тројке. Њена прерада је компликована, јер има доста стаклене вуне и других састојача који се морају уклонити.

Објекат за прераду ТНТ, од кога живи фабрика, заиста је задивљујући. ТНТ се пребацује у цинковске судове, обавијене специјалним шрафовима, које мора да одврће четворо људи, када то треба. Машине су из 1933. године и добијене су на име репарације ратне оштете. Иако су уграђени нови мотори, кожу да су и стари још увек исправни.

НЕДОСТАТАК МАГАЦИНА

Горући проблем те фабрике јесте недостатак магацинског простора. Иако им је *Крушић* дао један магацин у Словцу, а *Слобода* други на Кремни, то само поскупљује цену прераде експлозива. Сада је пут те убојите супстанце следећи – купљен на лицитацији, доноси се на прераду у Барич, потом се због безбедности одвози у поменуте магацине, јер у фабрици не смеју да држе велику количину. Када се нађе купац, експлозив се опет превози до фабрике како би се ту финализовао до захтеваног квалитета.

Импресиван је и уређај у котларници, стар 52 године, у коме се постиже температура између 800 и 900 степени. Када којим случајем на његове ватрене решетке падне флаша, она не пуца већ се топи.

Наменска не може без енергетике. Котларница је припадала Холдинг предузећу, али су радници који су ту били запослени примљени у *Наменску*, јер је једино она користила њихове услуге. У току је приватизација Холдинг предузећа (коме припада енергетика) па се директор *Наменске* обраћао Министарству одбране с молбом да се од продаје изузме котларница, јер без ње не могу опстати.

Не може се ни без лабораторија. Посетили смо аналитичку, где се раде комплетне анализе свих производа (и цивилних и експлозива), и инструменталну. Из разговора са Биљаном Константиновић, Синишом Петровићем и Мајом Рапајић сазнали смо тајну опстанка те фабрике: *Иако је опасна, иако су плате мале, запослени су у њу заљубљени јер су људи који ту раде дивни.*

За преживљавање је, ипак, потребно много више.

– Наша будућности зависи од стратегије државе и одбрамбене индустрије. Они треба да одлуче да ли ће се или не овде обновити капацитети, нарочито, не у оном обиму као пре. Ако је интерес друштва да се обнови производња, уз веће мере заштите, онда је то добро. Али ако је потребно да се ова локација искористи за неку другу намену, с обзиром на неискоришћене потенцијале реке Саве и будући аутопут, ресорним министарствима упутили смо предлог да се постојећи кадар размести и настави са радом на две локације – у ТРЗ Крагујевац, и у „Слободи“ Чачак.

Када се за 6-7 година реше свих вишкова НВО и прераде експлозив, циљ им је да та фабрику, заједно са ТРЗ Крагујевац, постане регионални центар за делаборацију и прераду експлозива.

– Најважније је да смо и после бомбардовања и експлозије сачували кадар, знање и документацију, те да веома брзо, у зависности од стратегије државе, можемо добити много са малим улагањем у кадар – наглашава директор *Прве искре* – *Наменска* Станоје Биочанин. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимимо Звонко ПЕРГЕ

ШКОЛОВАЊЕ ОФИЦИРА ИЗ АЛЖИРА У ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ

У оквиру билатералних војних односа 19 припадника оружаних снага Алжира започело је стручно усавршавање на Војној академији. Њих је дочекао начелник генерал-мајор Видосав Ковачевић, који је истакао да је изузетна част што је, након дужег периода, Војна академија поново домаћин официрима алжирске војске. До септембра ове године слушаоци ће похађати наставу из српског језика, након чега ће школовање наставити на постдипломским студијама Војне академије.

Припадници ОС Алжира су дипломирани инжењери техничке струке и официри до чина мајора, а постдипломско усавршавање на Војној академији наставиће из области војнотехничких наука: механике, хемије и информатике.

Школовање официра из Алжира је још један корак ка реализацији плана Министарства одбране да ВА постане светски призната образовна институција из области војних наука и регионални центар за обуку војних кадрова. Иначе, на Војној академији школују се студенти и официри из Црне Горе, БиХ и Кине. ■ А. П.

ЗАВРШЕН КУРС ЗА ПРВЕ ПОДОФИЦИРЕ

У Дому Војске у Панчеву 4. јула завршен је курс за прве подофицире у Војсци Србије. Од 35 уписаних кандидата, њих 34 добило је сертификате на основу којих ће моћи у својим јединицама да заузму одговарајућа формацијска места.

Курс је почео 2. јуна, а полазници су изучавали предмете – право, лидерство, управљање ресурсима, обука и физичка обука. При томе су ангажовани предавачи из Генералштаба Војске Србије, Управе за обуку и доктрину, Команде за обуку и Другог центра за обуку у Панчеву, где је и одржан курс.

Најуспешнији полазник курса био је заставник Радојко Гочобија из Првог складишног батаљона Централне логистичке базе. ■

СВЕЧАНОСТ У ВРАЊУ

На свечаности у Врању, 11. јула, обележена је прва годишњица рада Канцеларије за цивилно-војну сарадњу. Начелник Канцеларије потпуковник Горан Станковић рекао је том приликом да је ова војна мисија још више повећала поверење у Војску и државне институције у национално мешовитим срединама југа Србије.

Успостављена је добра сарадња са владиним и невладиним организацијама и цивилним сектором, а тежиште рада је у Копненој зони безбедности, где је изведено низ акција пружања медицинске и друге помоћи људима без обзира на њихову националну и верску припадност.

Посебно је успешно изведена акција „Отворени дан“, у којој је током годину врањска касарна седам пута отворила врата грађанима и показала како живе и раде припадници Четврте бригаде. ■

В. П.

УКРАТКО

>>> ОБЕЛЕЖЕН ДАН АНТИФАШИСТИЧКОГ УСТАНКА НАРОДА У СРБИЈИ – Дан антифашистичког устанка народа Србије – 7. јул свечано је обележен у Белој Цркви, крај Крупња. Венац на бисту народног хероја Жикице Јовановића Шпанца, који је подигао устанак у Белој Цркви пре 67 година, у име Министарства одбране положили су представници Генералштаба Војске Србије – пуковник Сретен Егерић, мајор Слободан Тмушић и капетан Радојица Радовић из Прве бригаде Копнене војске. ■

>>> СЕМИНАР О ПСИХОЛОШКОЈ ПРИПРЕМИ ЗА МИРОВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ – У Центру за мировне операције, у оквиру реализације плана билатералне војне сарадње Министарства одбране Србије и Европске команде ОС САД за 2008. годину, одржан је дводневни семинар под називом „Психолошка припрема за мировне операције“. Предавачи, пуковници Џон Харис и Џил Ферис из Националне гарде Охаја, причали су слушаоцима о америчким искуствима у психолошким припремама снага које се упућују у мировне операције. ■

>>> ЗАЈЕДНИЧКЕ ПРИПРЕМЕ ЗА ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ – Представници Управе за ванредне ситуације учествовали су на Годишњем састанку савета SMER (Civil Military Emergency Preparing) у Анкари. Поред представника Министарства одбране, заменика начелника Управе за ванредне ситуације Бранка Јовановића, начелника Одсека цивилне заштите Живка Бабовића и саветника за телекомуникације и везу Милоја Милојевића, у делегацији Републике Србије била су и два представника Министарства унутрашњих послова. На састанку, на коме су учествовали и представници свих република бивше СФРЈ, Украјине, Румуније, Молдавије, Бугарске и Албаније, анализирани су активности које је СМЕР имао у току 2008. године. Посебан осврт дат је на припрему заједничке вежбе у Македонији која је планирана за јануар 2009. године. ■

>>> ПРЕДСТАВНИЦИ УПРАВЕ ЗА ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ У ДАНСКОЈ – Представници Управе за ванредне ситуације Министарства одбране, потпуковник Срећко Гавриловић и мајор Драган Јовановић, посетили су дански центар за неексплодирана убојна средства, импровизирана експлозивна средства и разминирање. Делегација Управе за ванредне ситуације имала је прилику да сазна више о организацији, законској регулативи, опреми и процедурама система за уништавање неексплодираних убојних средстава у Данској. Разматрана су и питања везана за унапређење билатералне војне сарадње у области уништавања неексплодираних убојних средстава. ■

>>> ПОСЕТА ДЕЛЕГАЦИЈЕ АКАДЕМИЈЕ ОДБРАНЕ КАНАДЕ – Одељење за цивилно-војну сарадњу (Ј-9) Генералштаба ВС 10. јула посетила је делегација Академије одбране Канаде, у пратњи изасланика одбране Канаде Мишела Легоа и помоћника изасланика одбране Холандије Едвина Хурдемана. На челу делегације Министарства одбране и Војске Србије био је пуковник мр Миленко Лаловић, начелник Одсека за планирање Одељења за ЦВС (Ј-9). Током посете вођени су разговори о реализацији регионалног курса о цивилно-војним односима и цивилно-војној сарадњи, планираног за новембар ове године. ■

>>> ЛЕТЊА ШКОЛА ЗА НАСТАВНИКЕ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА – У хотелу „Оморика“ на Тари одржана је летња школа за наставнике енглеског језика на гарнизонским курсевима у Војсци Србије. Додели сертификата претходила су седмодневна предавања која су имала циљ да наставницима приближе нове методе учења везаних за комплет уибеника Campaign, са посебним освртом на Campaign 2 намењен припреми припадника Војске Србије за тестирање према стандарду STANAG 6001. Од укупно 28 наставника енглеског језика, полазника летње школе на Тари, четворо њих су гости из иностранства (Либије, Босне и Херцеговине, Монголије и Молдавије) који су ангажовани на сличним курсевима у армијама својих земаља. ■

САРАДЊА СА ЗДРАВСТВЕНОМ СЛУЖБОМ ЦРНЕ ГОРЕ

Делегација Министарства за рад, здравље и социјално старање Црне Горе, коју је предводио министар доц. др Миодраг Радуновић, посетила је недавно ВМА и разговарала са начелником генерал-мајором проф. др Миодрагом Јевтићем. Том приликом, договорена је сарадња у области развоја и унапређења медицинске струке и науке. Потписан је *Протокол о научнотехничкој сарадњи између Клиничког центра Црне Горе и ВМА*.

Према том документу, здравствене установе ће размењивати кадар, реализовати заједничке научне пројекте и клиничке студије, али и сарађивати у области едукације и усавршавања – специјалистичке и супспецијалистичке студије. *Протоколом* су предвиђене и заједничке активности на пољу увођења ISO стандарда.

ШКОЛА МЕНАЏМЕНТА У ЗДРАВСТВУ

Европски центар за мир и развој и Министарство за рад, здравље и социјално старање Црне Горе организовали су почетком јула у Милочеру Међународну летњу школу менаџмента у здравственим установама.

На скупу су учествовали универзитетски професори и експерти Светске здравствене организације из Србије, Македоније, Грчке, Финске, Шведске, Шпаније и стручњаци који се баве моделима савремених здравствених система. На семинару је о организацији рада на ВМА говорила др сц. мед. Елизабета Ристановић, начелник Одељења за односе са јавношћу. ■

КОНГРЕС ЕВРОПСКИХ РИНОЛОГА

Рад „Естетска ринопластика са и без септопластике“ потпуковника др Александра Љубичића и коаутора мајора др Александра Перића, потпуковника др Миланка Милојевића и мајора др Љубомира Павићевића са Клинике за оториноларингологију ВМА, изабран је за најбољи на 22. конгресу европског ринолошког друштва и 27. међународном симпозијуму о инфекцијама и алергијама носа, одржаном у јуну на Криту. У раду је презентована десетогодишња студија популације болесника са деформитетима носа, који су хируршки збрињавани на ВМА и који су, осим естетских проблема са изгледом носа, имали поремећај функције дисања услед искривљености носне преграде. ■

ГЕНЕТИКА – ПУТ У ЗДРАВУ БУДУЋНОСТ

На ВМА је недавно организован стручни скуп из области генетике, како би се едуковали лекари који раде у примарној здравственој заштити. Семинар је део Унесковог пројекта Gen Edu Net, чији је покровитељ Министарство здравља Републике Србије.

Еминентни стручњаци из области молекуларне медицине из Србије, Италије и Израела одржали су низ предавања о молекуларним основама болести, основним принципима наслеђивања, методама у клиничкој генетици, те генетици пренаталних и постнаталних поремећаја. Посебно је било речи о генетичким предиспозицијама за развој карцинома и њиховом лечењу. ■

ИНТЕРНЕТ САЈТ
ВОЈНОМЕДИЦИНСКЕ
АКАДЕМИЈЕ

Просечан број дневних посета новог Интернет сајта Војномедицинске академије премашио је пет стотина. То најбоље говори о занимању стручне јавности и грађана за активности наше највеће војноздравствене установе. Странице сајта ажурирају се редовно, па корисници могу благовремено доћи до жељених информација.

Поред вести, на Интернет страницама ВМА налазе се здравствени савети. Тренутно се припрема и специјализовани електронски кувар за реконвалесценте, чиме ВМА доказује да брине о здравственом стању својих пацијената и након отпуштања са лечења. Помоћу сајта можете се пријавити и за електронски билтен ВМА, на коме ће бити приказане све активности ВМА са стручним и научним коментарима. ■

НОВЕ ПРОЦЕДУРЕ
ЛЕЧЕЊА

Применом нове процедуре лечења, која обухвата систем са вантелесним крвотоком, односно извођењем мултимодалне или мултиманеварске терапијске аферезе, први пут код нас, али и у свету, успешно је лечено десетак болесника са неким облицима малигних или аутоимунских болести на ВМА.

Основни циљ ове комплексне аферезне методе је истовремено мењање функције или састава више крвних компоненти – различитих крвних ћелија и плазме. Тим променама постиже се повратак болесника из ургентног стања, опасног по његов живот, у нормално стање, то јест у ситуацију која омогућава опоравак. Тако је могуће постићи стање физиолошке равнотеже крви, али и целог организма – општи опоравак болесника.

Прво усмено саопштење о резултатима таквог начина лечења дато је пре три године на Светском конгресу о аферезама. Наредних година мултимодалном аферезом лечени су болесници код којих је трансплантиран бубрег, са тешко нарушеном равнотежом састава крви, затим оболели од малигнитета – тумора који лучи фактор раста еритроцита. ■

Припремила Елизабета РИСТАНОВИЋ

Специјални прилог

АРСЕНАЛ 19

СТИНГЕРИ
У АВГАНИСТАНУ

Бумеранг ефекат

РАТНЕ МОРНАРИЦЕ СВЕТА

Поморски рекордери

АВИОН ИКАРУС С-49Ц

Последњи домаћи ловац

САДРЖАЈ

Ново америчко оружје – SOCOM

Пушка по жељи специјалаца 32

Стингери у Авганистану

Бумеранг ефекат 35

Савремени авионски топови

Опстају у трећем миленијуму 39

Теренска возила (3)

Поуздани и робусни 43

Ратне морнарице света

Поморски рекордери 47

Авион икарус С-49Ц

Последњи домаћи ловац 50

Пушка по жељи специјалаца

Солидно окидање, готово сто процентна поузданост у раду и лакоћа контроле приликом брзе паљбе, сврставају пушку SOCOM II у ред оружја која имају довољно јаких аргумената да се нађу у рукама полицајских или војних специјалаца.

анас, када се велике силе утркују у ракетнама великог домета, на земљи се, у Копненој војсци, дешавају помало чудна ствари. Док се ракете усавршавају и напредују, пешадинци траже оно што је било модерно пре неколико година.

Ту тврдњу доказује и чувени филмски извештај из Ирака, из Фалуџе, од пре неколико година. Наиме, реч је о специјалцу, припаднику зелених беретки, једне од елитних јединица оружаних снага Америке која располаже најновијом опремом и наоружањем вредним, мерено доларима, неколико стотина хиљада. Он је од наоружања имао карабин М4, али му је, како изгледа, то било допунско оружје јер га је носио на леђима, а у рукама је имао ветерана из Другог светског рата, бар три пута старијег од М4. Носио је чувени руски аутомат *шпагин*. Зашто? Пуно је одговора на то питање. Један би могао да буде како је 70 метака ипак 70 метака (капацитет добоша на *шпагину*), а други је калибар 7,62 милиметара.

Давних дана, многобројни стратежи, ратни команданти, а понајвише специјалци, тврдили су да нема никакво оперативно, а ни економско оправдање наоружавање Копнене војске снажним пушкама великог домета. То су потврдили многи локални ратови вођени после Другог светског рата. У свим тим сукобима они који су ипак користили те пушке (са великим дометом) били су снајперисти. Осталима је била намењена нова јуришна аутоматска пушка која се

ЉИ

Побољшана верзија SOCOM II

одликује малом масом, мањим калибром и дометом, већом густином ватре, али са слабијом муницијом.

Од просечног пешадинца данас се тражи да погоди мету на даљинама до 500 метара (јер се од те даљине укључују снајперисти), али просечном војнику оружје дозвољава успешну ватру само негде до 300 метара. Остаје непокривен (ватром) простор између 300 и 500 метара. Нормално је да то одговара непријатељу, али потребу за дејством на тим даљинама најчешће искусе управо неке специјалне јединице, ко-

је су, извршавајући задатке у позадини непријатеља, углавном ускараћене за иоле озбиљнију ватрену подршку.

У новом калибру

Водеће армије света утрошиле су пуно времена, а и средстава, трагајући за оружјем који ће добацити и до те даљине. Неко од стручњака пријавио је сугестију специјалца да је метак 5,56 мм слаб, односно да нема никакву зауставну моћ. Потом се у Ираку нашао нови калибар који је првенствено дељен специјалцима како би они оценили понашање новог оружја у непосредној употреби. Реч је о калибру 6,8 SPC. Није то никакав нови калибар, чак напротив, мало је старији.

Потом су многе реномиране фирме понудиле нова стара конструкцијска решења за такво оружје. Једна од њих је фирма Springfield Armory. Проверени M-A1, тог произвођача, постао је прва институција у оружаним снагама Америке. Снажан стари метак у калибру 7,62 x 51 НАТО, који има поуздану конструкцију, доказан још код старог *гаранда*, затим квалитетни материјал и прецизна израда, представљају само гаранцију више за поверење у ту пушку.

Пушка се нуди у неколико верзија односно модела и то: стандардна војна M 14, снајперска, такмичарска, Scout... Тај задњи модел послужио је као основа за нову пушку названу SOCOM – скраћеница од Команде за специјалне операције (Special Operations Command). То је скраћена карабинска верзија, чија је цев дуга 16,25 инча. Кундак јој је од мат црног фибергласа, а негде на половини дужине цеви смештена је монтажа за оптички нишан, малог увећања. Карабин је дуг непун метар, односно, 95 цм и тежак свега 4,9 кг када се у њему налази празан оквир и без оптике. Опремљен је класичним механичким нишанима са трицијумским цевчицама. Пуни се са два различита оквира и то капацитета 10 и 20 метака, док се на уста цеви монтира веома ефикасна гасна кочница. Принцип рада му је полуаутоматски, на основу позајмице барутних гасова, док је затварач ротационог типа. За окидање је потребна веома пристојна сила и износи од 2,2 до 2,7 килограма, а истовремено, окидач је двостепени. Цена оружја од прошле године износи 1.780 долара.

Упркос одличним карактеристикама SOCOM је коришћен као „ранчерска пушка“ за шта је била мало претешка и прилично скупа. Сами специјалци и припадници SWAT тимова, којима је, иначе, пушка првенствено и била намењена, одлучили су се за Scout верзију. Поред тога, припадници специјалних јединица војске наставиле су да користе и даље један од „клонова“ M-A1 – усавршену борбену пушку Mark 14 Mod.0. То оружје има тежак и скуп модулари кундак на који је могуће монтирати практично било коју врсту опреме.

Снајперска и такмичарска

Зашто је направљен SOCOM II, односно која му је најбоља карактеристика? Одговор је јасан – прецизност. То није ни снајперска нити такмичарска пушка, већ борбена за најтеже услове. Ипак, по резултатима које постиже на гађањима могло би се без икаквих проблема рећи да је то нека снајперска или у најмању руку такмичарска пушка.

Модулари карабин

Фирма Springfield Armory није седела скрштених руку. Слушајући примедбе специјалца из полиције и из војске, за 2006. годину представила је нови модулари карабин на којем су применили извесна побољшања. Назвали су га једноставно SOCOM II.

SOCOM II је доста тога задржао од свог претходника, почевши од димензија и масе, па до цеви која је такође израђена од квалитетног карбонског челика са шест жлебова (који имају десни корак увијања од 11 инча (80 мм). Цев је дуга 413 мм, што је, уједно, и доња граница за цивилно оружје у Америци. Одлична карактеристика оружја јесте лака контрола приликом брзе, односно рафалне паљбе. То искључиво може да се захвали гасној кочници која је дуга 50 мм и монтирана на устима цеви. Њена ефикасност је толика да скоро анулира одскок цеви и пружа могућност за веома брз и прецизан наредни хитац, што је некада пожељније од рафалне паљбе. Основна разлика је у Cluster шини, која омогућава монтажу оптике и додатне опреме са горње, доње и бочних страна оружја. То је био и главни захтев специјалца јер им та шина омогућава брзу адаптацију оружја за било коју намену. Цена једног примерка нешто је виша и износи око 2.000 долара. Уз доплату од око тридесетак долара купац може добити обојен кундак у камуфлажну боју за урбане услове.

У оквиру специјалне понуде, Springfield Armory опремио је SOCOM II посебним кундаком фирме Vltor Weapons Systems, са ознаком Vltor M-14 Modstock. Нови кундак нуди неколико иновативних и ефикасних решења. Уклоњен је предњи део, који се популарно назива поткундак, и уместо њега је монтирана обухватна – тунел шина, по Mil. Std. 1913, која прихвата све врсте оптоелектронских уређаја. Без облоге цев се лакше, брже и ефикасније хлади, посебно у ситуацијама када се оружје интензивно користи. Са доње стране може се монтирати вертикална предња ручица или како се још зове тактичка ручица, SPECOPS или „BIBOP“ ножице, са столицама опремљеним шилцима за стабилисање на блатњавом или песковитом тлу, а које када су прекло-

Основни ТТ подаци Модел SOCOM и SOCOM II

Калибар.....	7,62 x 51 НАТО
Укупна дужина.....	950 мм
Дужина цеви.....	413 мм
Број жлебова.....	6
Корак увијања жлебова	280 мм
Почетна брзина зрна.....	765 м/с
Тежина без оквира	4,9 кг
Капацитет оквира.....	10 и 20 метака
Принцип рада полуаутоматски, на принципу позајмице барутних гасова, са затварач ротационог типа	
Цена	1.780 – 2.000 америчких долара

пљени напред представљају опасно оружје.

Уместо стандардног рукохвата ту је Tango Down – пиштољска дршка, у чијој унутрашњости је херметички затворен одељак, који је и предвиђен за чување ситница.

Да ли војник 21. века има неке ситнице које треба да чува на таквом месту? Нормално, Американцу су предвидели да се ту чувају разни мали извори енергије, батерије које су и те како потребне за разну електронику.

Непосредно изнад пиштољског рукохвата налази се копчач за качење тактичког ременика. На тај начин кориснику пушке омогућено је да слободном руком може лако да допре до пиштоља. Ослонац за раме је идентичан као на стандардном карабини М4, што уз пиштољски рукохват помаже војницима да се лакше привикну на SOCOM II са М16.

Оптика

Телескопски кундак има могућност извлачења 90 мм, а на њему су са обе стране постављени ослонци за образ који се могу поставити у пет положаја. Кундак је са унутрашње стране шупаљ и предвиђено је да се у њега смешта прибор за чишћење. Таква конфигурација кундака смешта осу цеви у праву линију са ослонцем за раме, што знатно смањује одскок цеви и повећава контролу оружја при брзој паљби. Ако стрелцу приликом нишањања, односно држања, смета шина са доње стране, може да је скине једноставним захватом и да на исто место постави класични поткундак, који даје много већу удобност приликом дејства „из руке“.

Уз мноштво понуђене оптике која се може монтирати на SOCOM II издваја се оптички нишан Talon који има могућност увећања од 1 до 4 пута, иначе производ

Првобитна верзија SOCOM

Оптички нишан

фирме Horus Vision Sighting Systems, омиљене међу специјалцима у Афганистану и Ираку. Та оптика се често виђа и на карабину М4. Располаже са комбинованом кончаницом која има ознаку Н48. На даљини од 100 метара, при увећању од један пут, доволно је мету сместити у кружић кончанице и погодак је 99 одсто сигуран. На мало већој даљини од 200 м, при увећању два-три пута, захтева се нишањање тачком у центру круга. Приликом гађања на даљинама од 300 м и већим, користи се максимално увећање, а тада кончаница више подсећа на новогодишњу јелку него на нишан.

Постоји податак да је са том оптиком војник у Афганистану погодио непријатеља у главу на даљини од 275 м? Како су га нахвалили такав погодак требало би да постиже бар половина војника наоружана том оптиком и то на даљини од 400 м, а не 275 м. Поред прецизности, по њиховом мишљењу, следећа одлика је механичка отпорност. Само због тих једноставних карактеристика расте популарност овог оптичког нишана у круговима специјалаца.

Како специјалци, било полицијски или војни, своје акције углавном изводе у скученим просторима и без доброг осветљења, односно по мраку, SOCOM II опремљен је за дневно-ноћне операције, најједноставнијим додавањем уређаја AN/PVS-22 Universal Night Sight. Он се постави на шину испред објектива нишана Talon и, захваљујући појачивачу светлости III+ генерације, тама више није проблем.

Поред тога још је могућа монтажа и ласерског обележивача циља, који ради у видљивом и инфрацрвеном делу спектра, али и Sure Fire M-900 Combat Light лампе,

Популарност

Поред прецизности, Talon оптички нишан, одликује и механичка отпорност. Наиме, војник је са оклопног транспортера испустио свој М4 карабин на коме је био монтиран тај нишан. Да зло буде веће транспортер је прешао преко њега. Епилог: добаш за подешавање елевације је поломљен и завршни финиш оштећен, али је нишан и даље функционисао без икаквих проблема. Само због тих једноставних карактеристика расте популарност овога оптичког нишана у круговима специјалаца.

интегрисане са предњим вертикалним рукохватом у којој се налази батерија. Та лампа такође ради и у ИЦ делу спектра.

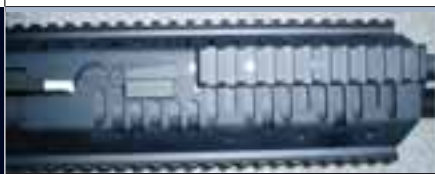
Прецизност

Зашто је направљен SOCOM II, односно која му је најбоља карактеристика? Одговор је јасан – прецизност. SOCOM II није снајперска нити такмичарска пушка, већ борбена пушка за најтеже услове. Ипак, по резултатима које постиже на гађањима, могло би се без икаквих проблема рећи да је то нека снајперска или у најмању руку такмичарска пушка. Наиме, цев пушке је оптимизирана да користи зрна масе од 168 грејна, са просечном почетном брзином од 765 м/с. На 100 јарди та пушка прави слику погодака око 50 мм, док је најбољи резултат са муницијом био 35 мм. Тај ниво прецизности је свим прихватљива и на даљинама већим од 500 метара.

Солидно окидање, сто процентна поузданост у раду, висока леталност и лакоћа контроле приликом брзе паљбе, сврставају ову пушку у ред оружја која имају довољно јаких аргумената да се нађу у рукама специјалаца без обзира на то да ли су полицијски или војни, али са малом дозом предности војних.

Док се пушка не нађе тамо где је иначе предвиђена да буде према жељама конструктора и произвођача, Springfield Armory је производ понудио и цивилном тржишту, јер задовољава потребне критеријуме (минимална дужина цеви). Ко ће пре и колико загристи удицу, остаје да се види. ■

Иштван ПОЉАНАЦ

Cluster шина

Разбијач гасова

Бумеранг ефекат

Иако амерички извори често тврде како су самонавођени инфрацрвени ракетни ПВО системи стингер, које су дотурили устаницима, били одлучујуће оружје којим су муџахедини поразили Совјете и добили рат у Авганистану, показало се да батина има два краја. То некадашње оружје устаника у борби против Совјета данас је постало „јасна и присутна опасност“ за војне и цивилне авионе широм света.

Преносиви самонавођени инфрацрвени ракетни ПВО систем *стингер* (*Stinger*) FIM-92 армије САД усвојен је у наоружање 1981. године. Данас га користе војске још 29 земаља. У САД га производи фирма Raytheon Missile Systems, док га у Немачкој по лиценци производи EADS. До сада је произведено око 70.000 ракета, а западни извори наводе да је *стингером* до данас оборено више од 270 авиона и хеликоптера.

Развој система отпочео је 1967, под окриљем фирме General Dynamics и називом *Redeye II*, а име *стингер* усвојено је 1972. године. Прво лансирање је изведено тек половином 1975, док је производња отпочела 1978, са циљем замене ракетног ПВО система FIM-43 *Redeye*. Прва варијанта, FIM-92A, израђивана је до 1983, када је отпочела производња друге варијанте – FIM-92B, са побољшаним трагачем. До 1987. године, када је окончана производња варијаната А и Б, израђено је 16.000 ракета.

Исте године отпочела је производња FIM-92C, која се уводи у наоружање 1989.

Та варијанта има репрограмабилни електронски систем, код кога се може додати софтверска надградња, што се најчешће односи на противмере које користе непријатељеве летелице. FIM-92E (Blok 1) уводи се 1995. године, а најбитније измене су у области сензора и побољшања перформанси ракете против циљева ниског одраза и мањих димензија. Године 2001, после нове софтверске надградње, појављује се варијанта F.

Стингер се израђује у три облика: основни *стингер*, POST *Stinger* (Passive Optical Seeker Technique – пасивни оптички трагач) и RMP *Stinger* (Reprogrammable Microprocessor). Потоњи је у наоружању армије САД и његова предност у односу на претходне јесте у могућности сталне софтверске доградње путем POM који се уграђује у држач на лансеру.

Да би се испалила ракета, у рукохват се мора убацити BCU (Battery Coolant Unit, односно комплет за хлађење батерије), који у систем доводи гас аргон, а такође напаја аквизиционе индикаторе и ракету. Батерије

имају одређени рок трајања, захтевају посебно одржавање и осетљиве су на грубо руковање (може доћи до њиховог оштећења). *Стингер* има и антenu за систем распознавања „свој-туђ“, који има засебно напајање из пуњиве батерије.

Осим јединица копнене војске, где је задатак *стингера* борба против непријатељевих летелица које пробију ваздушни штит над трупaма (који чине ловци и ПВО системи средњег домета), FIM-92 користи и морнарица САД у тимовима од два до четири руковоаца по једном ратном броду. Они се, по потреби, деташирају из базе јединице, смештене у Литл Крику у Вирџинији, најчешће током крстарења у пределу Блиског истока и Персијског залива.

Стингер се може лансирати са возила, те су у том смислу развијени M-1097 Avenger и M6 Linebacker, ПВО варијанта OMB M2 бредли. Постоји и варијанта којом су наоружани хеликоптери, тзв. ATAS (Air-to air Stinger, тј *стингер* ваздух-ваздух).

Борбена употреба

Прва употреба FIM-92 забележена је у рату између Велике Британије и Аргентине око Фокландских острва 1982. године. Британске јединице имале су врло мали број тих ракета и само једног обученог руковоаца, припадника SAS. Међутим, он је погинуо приликом пада хеликоптера, те су војници користили *стингер* без одговарајуће обуке. Стога је забележен само један погодак, и то баш при првом лансирању, када је оборен авион типа *пукара*, док су сва остала испалења резултовала промашајем.

Током совјетске интервенције у Авганистану, према одлуци америчке владе, ЦИА је

у другој половини 1986. снабдела устанике ПВО системом FIM-92A. Количина ракета које су мухачедини добили није ни до данас тачно установљена и варира у зависности од извора – од 500 до 2.000 *стингера*.

То није био једини преносиви ПВО ракетни систем који су устаници користили – имали су на располагању и ограничени број ракета SA-7, кинеске производње, те британске Blowpipe. Систем Blowpipe, који је такође добијен почетком 1986. године, комплексан је за навођење, јер руковоалац прати циљ кроз оптички нишан, а ракету наводи иојстиком, који контролише палцем једне руке. Резултати који су постигнути британском ПВО ракетом били су поражавајући, јер током 1986. није забележен ниједан погодак.

Одлике

Дужина ракете износи 1.520 мм, пречник 70 мм, а маса 10,1 килограма. Укупна маса са лансером је 15,2 килограма. Максимална брзина ракете је 750 метара у секунди. FIM-92B може гађати циљеве на висинама од 180 до 3.800 м, и има домет око 4.800 метара. Бојна глава има масу од три килограма, контактни упалач и сатни механизам за самоуништење.

Супериорност

Супериорност *стингера* над британским системом Blowpipe огледала се у неколико аспеката: тренажни период је кратак и није посебно захтеван; лакши је од британског система, чија је маса 22 кг; функционише по принципу „испали и заборави“; ракета има већу максималну брзину и домет. Уз то, за разлику од *стреле* и Redeye-a, којима се могу гађати само циљеви из задње полусфере, *стингер* може дејствовати и против летелица у налету.

Грешка

У близини америчке војне базе у Саудијској Арабији пре неколико година пронађена је ПА ракета SA-7 са лансером. Истрага је утврдила покушај лансирања, али и неуспех због грешке руковоаца. Ухапшен је један Суданац, за кога се сматра да је могао бити повезан са Ал каидом.

M6 Linebacker, возило које се користи за лансирање

Муџахедини су на располагању имали и ограничен број ракета СА-7, кинеске производње

Извор из редова устаника наводи да је лично посматрао лансирање тринаест ракета Blowpipe током једне битке, од којих су све промашиле, и то сликовито описује речима: „Био је то лов на дивље патке у ком су патке победиле“.

Одлука америчке владе о снабдевању устаника *стингером* била је последица развоја ратних операција у Авганистану. Наиме, током 1985. и 1986. године, Совјети су агресивном употребом борбених и транспортних хеликоптера, те побољшаном противгерилском тактиком, довели устанике пред пораз. Тежиште операција тада су пренели ка граници са Пакистаном, како би се прекинуо ланац логистичке подршке коју су муџахедини добијали од исламских и појединих западних земаља.

Употребом софистицираног сателитског система за осматрање и убацивањем јединица *Спецназа* помоћу хеликоптера, под окриљем ноћи, на територију коју контролишу устаници, пресечене су стазе којима су се кретали каравани. То је изузетно компликовало, а често и онемогућавало правовремени дотур оружја, муниције и санитетског материјала муџахединима.

Будући да војно и политичко руководство СССР-а није било вољно да повећа број војника у Авганистану на више од 100.000, совјетска тактика је, пре свега, била заснована на борбеним авионима и хеликоптерима као средствима за брзо и прецизно пружање ватрене подршке трупама на земљи, а транспортним хеликоптерима за правовремен и брз превоз и развој јединица на терену. До септембра 1986. совјетско тактичко ваздухопловство је своја борбена дејства могло обављати са релативно малим ризиком.

Муџахедини су за противавионску одбрану на располагању имала само тешке митраљезе калибра 12,7 и 14,5 мм, а касни-

је и ПА топове *ерликон*, калибра 20 милиметара. Међутим, *ерликон* се није лако могао транспортовати на леђима мазги, главном превозном средству устаника, јер се дуга топовска цев није могла расклопити, а морала се учврстити по ширини, тако да мазга често није могла да прође кроз уске клисуре и процепе. За транспорт три топа требало је најмање двадесетак товарних животиња. Појава *стингера* донела је многе промене.

У рукама устаника

Први месеци били су и најплоднији за нови ПВО систем, јер још нису постојале одговарајуће противмере. Нема поузданих статистичких података за тај период, али устанички извори тврде да је током првих десет месеци употребе испалено 187 *стингера*, од којих је 140, дакле око 70 одсто, погодило циљ. То свакако треба примити са резервом, мада ваља нагласити да су муџахедини за руковооце изабрали своје најобразованије, најефикасније и дисциплиноване ратнике, који су обучени да не испалују ракете кад могућност поготка није велика. Тимови су често заузимали положај у близини аеродрома, на крају полетно-слетних стаза. Уз то, радо је примењивана и тактика мамца, где је један тим са *стингером* стајао на лако уочљивом положају, а други су, или више њих, били размештени у околини.

Почетни совјетски одговор био је да тежиште дејстава пренесе на авганистанско ваздухопловство, што није донело жељени резултат, јер су „домаћи“ пилоти, у страху од обарања, обично дејствовали убојним средствима по циљевима са безбедне удаљености, а потом, после повратка у базу, извештавали о „успеху“.

Совјетске противмере могу се поделити на техничке и тактичке. Техничке мере

Количина

Током извођења *Операције истрајна слобода*, америчке јединице су у Авганистану пронашле 359 ПА ракета различитог типа.

Цена

Цена једне ракете је 1987. године износила 62.000 долара, али је већ 1988. опала на 35.000 долара због велике наруџбине армије САД (од 20.000 ракета). Међутим, швајцарска армија је за 2.500 *стингера*, наручених 1988. године, платила 126.000 долара по ракети, а Литванија 2002. године чак 165.000 долара.

Неуспех

За време рата у Авганистану велика већина новинара посматрала је лансирања *стингера* са пакистанске (тј. безбедне) стране границе, која су изводили руковооци пакистанске армије. Наиме, Пакистан је задржао одређени број *стингера* који је био у транзиту ка Авганистану, што се у војним круговима назива „порез на оружје“. Ракете су обично лансиране са највећег одстојања и, по правилу, неуспешно (од двадесет осам лансирања није забележен ниједан погодак). Осим тога, новинари често нису могли знати ког је типа испалена ракета, а сваки промашај је приписиван *стингеру*. Ако су у Авганистану боравили током 1988. године, када су Совјети већ развили противмере, може се веровати да су видели неуспешна лансирања.

Залиха

Према извештају америчке војске из 1990. године, у Авганистану је испалено око 340 *стингера*. Лондонски *Тајмс* је 1994. године објавио податак да је Пакистан задржао приближно 200 ракета. Амерички обавештајни извори навели су 1995. да се верује како је скоро четири стотине *стингера* још у Авганистану. Мада батерије, неопходне за функционисање ПВО система, имају рок трајања од десет година, наивно је веровати да их потенцијални корисници не могу обезбедити куповином или чак производњом.

подразумевају побољшане ИЦ мамце и монтирање пригушивача на издувницима ради умањења топлотног одраза и радарски систем на летелицама који уочава лансирање ракете и обавештава пилота о потреби извођења маневра за избегавање. Тактичка мера за авионе јесте, пре свега, био лет на већим висинама, ван домета *стингера*, али је то не само умањило ефикасност дејства по циљевима на тлу, већ је пилоте авиона пешадија подругљиво назвала „космонаути“.

Хеликоптери су применили супротан поступак и почели да лете што ниже, пратећи конфигурацију терена. То их је, међутим, доводило у домет ватре ПА митраљеза и топова. Одвојнији пилоти такође су применили тактику мамца, сличну устаничкој – летели су у пару, али на већем растојању. Задатак вође био је да буде мета, а пратиоца да дејствује по месту лансирања. Летови су све чешће извођени у ноћним условима, јер су устаници добили средства за ноћно осматрање тек крајем рата. Обавештајне службе настојале су да открију локације *стингера*, потом да их униште, откупе (трговина ПА ракетама је била врло развијена) или обавесте ваздухопловство о томе да избегава прелетање одређених области на малим висинама.

Психолошки успех

Мада амерички извори често тврде да је *стингер* био одлучујуће оружје којим су муџахедини поразили Совјете и добили рат, страни аналитичари имају другачије мишљење. Дејвид Исби, британски експерт за авганистански рат, износи закључак да „иако ниједна од совјетских противмера није била у потпуности успешна, *стингер* није успео да истисне совјетске хеликоптере са неба Авганистана“.

Водећи француски аналитичар тог рата, Оливије Роај, који је као и Исби борио међу устаницима, наводи: „Крајем осамдесетих, *стингер* се више није могао сматрати одлучујућим ПА оружјем“.

Многи новинари такође истичу прецењеност тог ПВО система, сматрајући да су стварни погоци знатно ређи од процента који наводе муџахедини. При томе наводе и лична искуства – видели су многобројна неуспешна лансирања.

Кључни тренутак за совјетско ангажовање била је седница Политбироа новембра 1986, када је донета одлука о датуму до ког се треба повући из Авганистана. Тада је *стингер* био у употреби тек два месеца, па се не може сматрати фактором који

је имао одлучујући утицај на доношење такве одлуке. Уосталом, према записнику са седнице, *стингер* том приликом чак није ни поменут. Одлука о повлачењу донета је када се дошло до закључка да политичка, војна и економска цена даљег ангажовања превазилази оно што је совјетски врх био вољан да инвестира у Авганистан.

Највећи ефект *стингера* био је психолошке природе. Знајући да совјетске службе прислушкују њихове радио-везе, муџахедини су намерно ширили лажне информације о броју и дистрибуцији ракета, чак и ако их њихова јединица уопште није имала у датом тренутку. Зато су Совјети морали закључити да се он налази у широкој употреби и према томе су изменили начин ангажовања својих авиона и хеликоптера. Хеликоптерски летови, кључни за извођење операција, тада су се морали обављати врло опрезно, па и отежано, те су се чак и рањеници често превозили санитарским возилима, уместо хеликоптером. Каравани муџахедина током 1988. поново су почели да се крећу дању, што је у периоду 1985–1986. било незамисливо.

Стингер је суштински допринео томе да се совјетски врх учврсти у уверењу о исправности одлуке донете новембра 1986. године.

M-1097 Avenger

Претња

Почетком деведесетих година ЦИА је, сматрајући да би *стингер* могао доспети у руке исламских терориста (и када би им циљ могли постати амерички авиони), покушала да откупи ракете преостале из авганистанског рата. У ту сврху је најпре утрошено десет милиона долара, а потом, 1993, још педесет пет. Мада је тако откупљено шездесетак *стингера*, тренутни ефект те акције био је скок цене ракете на „црном тржишту“ са 30.000 на 200.000 долара. Осим тога, Иран је од устаника откупио одређени број ракета и сада их, према одређеним подацима, производи, мада је то прва варијанта, FIM-92A.

Још 1987. године је са иранског брода у Персијском заливу лансиран *стингер* на амерички хеликоптер, који је погођен, али ракета није експлодирала. Наводи се да је њиме оборен један авион у Таџикистану и два током рата у БиХ. Доспели су у руке кашмирских сепаратиста и милитантних палестинских група, а набавиле су га и Северна Кореја, Либија и Замбија.

Пилоти коалиционих авиона у Авганистану известили су како су видели трагове ПА ракете које су испале на њихове летелице, поготово око града Кандахар, на југу земље, али се не може рећи да ли су то били *стингери*, *стреле* или чак *игле*.

Због тога је Пентагон 2004. одобрио средства у износу од 23 милиона долара за опремање четири транспортна авиона типа C-17 софистицираним системом LAIRCM (Large Aircraft Infrared Countermeasures, тј. ИЦ противмере за велике ваздухоплове), који је усавршена варијанта система AN/AAQ-24 Nemesis. LAIRCM аутоматски открива, прати и омета ИЦ ракете емитовањем ласерског зрака високог интензитета, који погађа трагач ракете и омета систем за самонавођење. Пилот не изводи маневар избегавања ракете, већ га систем само обавештава да је претња откривена и елиминисана.

Верује се да је системом Nemesis заштићен и председнички авион, познати Air Force One, а и хеликоптери. Осим тога, планира се да у будућности сва 943 транспортна авиона и авио-цистерне ваздухопловства САД буду опремљени LAIRCM-ом. Трошкови опремања у почетној фази износили су пет милиона долара по авиону, али је, с обзиром на велики број летелица, требало да се касније редукују на два до три милиона долара.

Некадашње оружје устаника у борби против Совјета данас је постало „јасна и присутна опасност“ за војне и цивилне авионе широм света. ■

Др Александар МУТАВЦИЋ

САВРЕМЕНИ АВИОНСКИ ТОПОВИ

Опстају у трећем миленијуму

**Без обзира на развој
веома ефикасних
ракета ваздух-ваздух,
авионски топ и те како
има будућност.
У условима када стелт
технологија и употреба
веома делотворних
мамаца прете да смање
ефикасност ракета,
топ свакако остаје
резервна опција,
коју је немогуће
ометати. Ако се томе
додају ниска цена и
флексибилност
примене, засигурно
ћемо још дуго пратити
њихов развој.**

Пред увођење у оперативну употребу једног од најновијих борбених авиона Турбоон II, ситуација је веома подсећала на шездесете, када неки оперативни ловачки авиони, посебно пресретачи, нису имали топовског већ чисто ракетно наоружање. Поверење у вођене ракете ваздух-ваздух показало се као преурањено, јер оне нису ни издалека, „у пракси,“ испуниле очекивања.

Данас су ракете неупоредиво ефикасније, па су неки британски стручњаци помислили како је дошло време да се изостави топовско наоружање са авиона Турбоон II у служби британског ратног ваздухопловства. Томе је сигурно допринело и коначно одустајање од пројекта Aden-25, односно, најновијег из познате серије авионских топова Aden, прилагођеног муницији 25x137 мм (137 мм је дужина чауре), стандардне у НАТОу. Срећом за британске пилоте, до тога није дошло и прихваћен је немачки топ Mauser BK27, калибра 27 мм са немачког еквивалента тог ловца.

Амерички гатлинг топови

Први авионски топ нове генерације, који се још налази у оперативној употреби на савременим борбеним авионима, јесте амерички M61 Vulcan. Ради на тзв. принципу *гатлинг*, који подразумева вишецевну

конфигурацију где свака цев има засебан затварач. Кретањем унутар кућишта, затварачи клизе по спиралним жлебовима чиме се остварује кретање затварача напред-назад, тј. све операције рада су аутоматски: храњење, забрављивање, опаљење, извлачење и избацивање празне чауре, која се потом враћа у магацин муниције.

За храњење тих топова карактеристично је да се муниција унутар магацина не налази у реденицима, јер се на тај начин теоретска брзина гађања ограничава на око 4.000 мет/мин, већ се зидови чаура међусобно додирују. За окретање комплетног склопа користи се спољни извор енергије – електромотор, тако да је поузданост на највишем могућем нивоу. Уз то, остварују се велике брзине гађања, која код топа М61 достижу 6.000–7.200 мет/мин, што, такође, значи да је вероватноћа погађања веома висока.

Највећи недостатак те врсте топова је релативно дуго време за које оружје достиже максималну брзину обртања. Оно код топа М61 износи 0,4 секунде. Како рафали током ваздушне борбе трају око једне секунде, топови *гатлинг*, са спољашњим извором енергије, не могу да достигну теоретску брзину гађања током те прве виталне секунде, због велике масе и инерције целог система. Из тог разлога последња варијанта М61А2 има олакшану конструкцију и тање цеви, па је време за које се достиже пуна теоретска брзина гађања сведено на 0,26 секунде. Пуна теоретска брзина гађања у првој секунди може се постићи уколико се „заврти“ пре уласка у ваздушну борбу.

Топови М61 уграђени су на готово све актуелне америчке борбене авионе: F-15, F-16, F/A-18, док је на најновијим – F/A-18E/F и F/A-22 – коришћен М61А2.

На бази серије топова М61 развијени су и снажнији топови GAU-12, GAU-8 и GAU-13. Топ GAU-12 је калибра 25 мм, има пет цеви и користи се на јуришнику AV-8B, а предвиђен је за уградњу, у модификованој форми, и на F-35, вишенаменим борбеним авионима нове генерације. Иако

Проблеми

Током адаптације ловачких авиона МиГ-23 у јуришнике МиГ-27 одлучено је да се ГШ-23 замени снажнијим топом калибра 30 мм, ефикаснијим против циљева на земљи. Као логично решење наметнуо се ГШ-6-30, иначе коришћен на бродовима совјетске ратне морнарице у улози топа за блиску ПВО брода. Први тестови у ваздуху показали су како су трзаји и вибрације превелики за авион. Наиме, дешавало се да откаже сва авионика, деформисана су врата предњег точка стајног трапа и оштећена сама структура авиона, а долазило је и до престанка храњења топа. Фрагменти граната лете-

нису познати прецизни подаци за ту варијанту топа, ипак се нешто зна – гађање брзином од 4.000 мет/мин, имаће хидраулични погон, а борбени комплет чиниће 180 метака, за верзију авиона са конвенционалним полетањем и слетањем (интерна уградња), и 220 за верзију са кратким и вертикалним полетањем и слетањем (уградња у подвесник).

Топови калибра 30 мм користе најснажнију авионску муницију тог калибра, 30x173 (173 мм је дужина чауре). Модел GAU-8 има седам цеви и користи се на јуришнику A-10. Данас је то најснажнији авионски топ и намењен је за противоклопна дејства, при чему се дејствује рафалима ду-

ли су и до 200 м увис, представљајући опасност по сам авион.

Решење је нађено – топ је постављен под углом $1^{\circ} 13'$ према доле у односу на осу трупа, ојачана је конструкција и ограничена брзина гађања на 4.000 мет/мин, (услед прегревавања цеви долазило је до детонације муниције у цеви). Ипак, било је проблема током оперативне употребе. Тако се, на пример, августа 1980, након повратка са гађања нису отворила вратанца предњег стајног трапа МиГ-27Д и авион је морао да слети на нос. Године 1990. на МиГ-27К десило се слично, док је у четири наврата, 1988. и 1989, отказивала електроника, а понекад се и заглављивао поклопац кабине.

жине две секунде по релативно танком оклопљеном кровном делу тенка панцирном муницијом од осиромашеног уранијума. Запањујућа је укупна дужина топа и муницијског добоша – износи 6,4 метара! GAU-13 је његова смањена четвороцевна верзија и намењена је за монтажу у подвеснике. Међутим, коришћењем из тих подвесника нарушава се прецизност због појаве прекомерних вибрација и у пракси се не користи.

Консултант

Током *хладног рата*, Американци су упорно тражили ефикасно средство против совјетских тенкова, којих је било знатно више него што их је НАТО имао у западној Европи. Након детаљних анализа, делимично заснованих на искуствима из Другог светског рата, закључили су да би одговор могао бити јуришни авиони. За главног консултанта позвали су чувеног Ханса Урлиха Рудела, пилота, који је својим бомбардером за обрушавања Ju-87G Stuka током изузетно успешне каријере уништио поред једног бојног брода,

крстарице, разарао, 70 десантних чамаца и више од 500 совјетских тенкова.

Његов савет је био: „Па, господе, морате прво да направите топ!“.

Тако је и било. Американци су најпре направили огромни седмоцевни GAU-8. У почетку су постојале две опционе брзине гађања – 1.800 и 4.200 мет/мин – али је касније остављена само једна – од 3.900 мет/мин. Око тог топа пројектован је авион Fairchild A-10 Thunderbolt II, којим је у Заливском рату 1990–1991. уништено око 1.000 тенкова, 2.000 војних возила и 1.200 артиљеријских оруђа.

Руска решења

На основу заплењеног примерка топа М61, Совјети су створили сопствене авионске топове на принципу *гатлинг*. За разлику од америчких, за обртање топа користи се позајмица гаса, чиме се брже постиже теоретска брзина гађања. Такође, на тај начин штеди се драгоцени простор, јер нема спољашњег извора енергије.

Први совјетски топ те врсте био је шестоцевни ГШ-6-23, калибра 23 мм. У односу на М61, он има већу масу пројектила и брзину гађања (чак 10.000 мет/мин), али је почетна брзина мања и трајекторија није тако положена. Користи се на авионима Су-24 и МиГ-31, и једини недостатак је врло ограничен борбени комплет од свега 260 метака који се потроше за мање од две секунде! Други је шестоцевни ГШ-6-30 од 30 мм, који испуљује муницију нешто мање почетне брзине од америчког GAU-8, има већу брзину гађања (топ је способан за 6.000 мет/мин, али је на авионима ограничена на

Топ GAU-7/A са муницијским добошем

4.000), али и знатно мању масу топа (што је иницијално стварало бројне проблеме на авионима МиГ-27).

Руси, поред *гатлинг*, употребљавају и друге принципе рада, попут *гаст* и принципа трзаја. Наиме, повећањем одличног двоцевног топа ГШ-23, добијен је ГШ-30-2, коришћен на јуришнику Су-25. Ради на принципу клацкалице – трзај једног затварача покреће механизам другог. На тај начин постижу се велике брзине гађања, без прекомерног опте-

ређивања компоненти топа. И коначно, последњи руски топ, коришћен на ловачким и вешенаменским авионима – МиГ-29 и Су-27/30 – јесте ГШ-301. Занимљиво је да тај топ користи принцип трзаја са веома великом брзином гађања од 1.800 мет/мин, која је, због смањења оптерећења и продужења радног века, умањена на 1.500 мет/мин. Посебна одлика тог топа је компактност и маса од невероватних 46 кг, што је у неким случајевима чак изазвало оштећења на авионима.

Западне земље наставиле су да користе револверски принципа рада, а типични пример, и за сада комерцијално најуспешнији авионски топ, јесте немачки Mauser BK27, необичног калибра – 27 мм. Брзина гађања је 1.700 мет/мин, а муниција је, иако мањег калибра од 30 мм, по кинетичкој енергији готово равна руској од 30 милиме-

Авион JAS-39 „грипен“ наоружан са једним топом Mauser BK-27, монтираним у доњем делу трупа

Најснажнији

Авионски топ GAU-8 има седам цеви и користи се на јуришнику А-10. Данас је то најснажнији авионски топ и намењен је за противоклопна дејства, при чему се дејствује рафалима дужине две секунде по релативно танком оклопљеном кровном делу тенка панцирном муницијом од осиромашеног уранијума. Запањујућа је укупна дужина топа и муницијског добоша – износи 6,4 метара!

Револверски принцип

Француски GIAT 30M791 одликује револверски принцип рада са седам комора и највећом брзином гађања за једноцевни топ, која достиже чак 2.500 мет/мин. Није тајна да је током развоја било потребно решити низ проблема везаних за поузданост тог оружја. Осим тога, тај топ користи нову муницију, велике почетне брзине и нешто веће кинетичке енергије од немачке муниције 27 милиметара.

Муниција калибра 30 мм: руска, два типа швајцарске за топ Oerlikon KSA и две варијанте америчке за GAU-8/A

тара. Захваљујући лакшем пројектилу брзина зрна је већа него код ГШ-30-1. Топ се користи на авионима Tornado, Typhoon II, Alphajet и JAS-39 Gripen.

По перформансама је још импресивнији француски GIAT 30M791, који је наследио познате топове DEFA и уграђује се у Rafale.

Перспектива

Без обзира на развој веома ефикасних ракета ваздух-ваздух, авионски топ и те како има будућност. У условима када стелт технологија и употреба веома делотворних мамаца прете да смање ефикасност ракете, топ свакако остаје резервна опција, коју је немогуће ометати. Наравно, авионски радар који се користи, између осталог као нишански, могуће је ометати, али је немогуће ометати ИЦ сензоре који су све присутни на борбеним авионима (на руским су стандардни) и могу се поред радара користити за нишањење.

Не треба заборавити да је ракете ваздух-ваздух немогуће користити и нерента-

Шестоцевни топ M61A1 поред авиона F-16

Модели	Брзина (м/с)	Дуговечност (с)	Доп. брзина (м/с)	Доп. висина (м)
ГШ-30-1	1.700	260	100	110
ГШ-30-2	2.100	270	100	110
ГШ-30-3	2.000 / 2.300	100	100	110
ГШ-30-4	2.000 / 2.300	80	100	90
ГШ-30-5	2.100 / 2.000	100	100	100
ГШ-30-6	2.100	100	100	100
ГШ-30-7	2.100	100	100	100
ГШ-30-8	2.100	100	100	100
ГШ-30-9	2.100	100	100	100

билно испаливати у функцији приземљивања авиона који је нарушио ваздушни простор. За то је топ идеалан. Такође, у последњим сукобима у којима главну улогу игра интелигентно оружје, и где је противник изразито технички инфериоран (нпр. у Авганистану), амерички авиони су у неколико ситуација били принуђени да топовима пружају ватрену подршку трупам на земљи, при чему се показује још једна важна предност – смањен је ризик по сопствене трупе у односу на бомбе и ракете.

Будући топови ће вероватно бити једноцевни, високе брзине гађања, велике почетне брзине пројектила и калибра већег од

Клацкалица

Повећањем одличног руског двоцевног топа ГШ-23 добијен је ГШ-30-2, коришћен на јуришнику Су-25. Ради на принципу клацкалице – трзај једног затварача покреће механизам другог. На тај начин се постижу велике брзине гађања, без прекомерног оптерећивања компоненти топа.

20 милиметара. Наиме, технолошки напредак је обезбедио да и топови већег калибра имају релативно велику брзину гађања тако да су већи калибри пожељни са становишта ефикасности на циљу. То важи не само за тенкове и циљеве на земљи уопште, већ и за борбене авионе, који су с временом постали структурно чвршћи, обезбеђујући неопходне перформансе и маневарске карактеристике.

Не треба заборавити ни технолошки продор на пољу муниције. Примена телескопске муниције поједностављује манипулацију мецима, па се добија простији механизам топа, који би у перспективи омогућавао већу брзину гађања. Не треба заборавити ни на повећање почетне брзине и уштеду на простору. Све у свему, ниска цена, флексибилност примене и отпорност на ометање у сваком случају гарантују да ћемо још дуго пратити развој авионских топова. ■

Себастиан БАЛОШ

Топ ГШ- 6-30 испод трупа авиона МиГ-27К

Поуздани и робусни

Војска Србије у свом инвентару сада користи, као најбројнија теренска возила, аустријске *пинцгауере* и *пухове*. Мањи број *пухова* је пореклом из немачког производног ланца. Реч је о возилима старим и по тридесет година и увелико се очекује модернизација возног парка.

Чвдесет година Југословенска народна армија (од 1971. до грађанског рата) снабдевала се теренским возилима произведеним у аустријској фирми „Штајер-Дајлмер-Пух“ (Steyer Daimler Puch). Реч је о возилима од једне тоне носивости, популарним *пинцгауерима* (Pinzgauer), и од три четвртине тоне теренским ввозилима *пух*. И данас су ти теренци у возном парку Војске Србије и нема припадника наших оружаних снага који се није возио бар једним од њих.

Пинцгауер

Аустријске фирма „Штајер-Дајлмер-Пух“ постоји од 1889. годину када се Јохан Пух бавио израдом бицикала. Послови су се с временом проширили и на моторе, познате и на нашим просторима. Први покушај да уђу на тржиште теренских возила, примарно војне намене, у „Штајер-Дајлмер-Пух“ учинили су 1958. када је у Грацу отворена производна линија за возило носивости пола тоне – *халфингер*, прихваћено у аустријским и швајцарским оружаним снагама због погодности за службу по брдско-пла-

нинским теренима. У намери да задрже место на тржишту Аустријанци су, користећи сва добра искуства и техничка решења са *халфингера*, 1965. израдили прототип возила носивости од једне тоне, сличног претходнику.

Име новог возила изабрано је у складу са очекиваним особинама – названо је *пинцгауер* по раси планинских коња. Од возила се тражила висока проходност на уским и стрмим планинским путевима и робусност. Зато *пинцгауер* има низак центар тежишта и високе углове предњег дела возила, прилагођене савладавању високих препрека под углом до 45°. Возило може да се креће и под бочним нагибом од 43,5°.

Од 1971. до 1985. године у фабрици у Грацу произведено је 18.349 *пинцгауера* прве генерације са бензинским мотором у два основна модела – 710 са погонском конфигурацијом 4x4 и 712 са конфигурацијом 6x6.

Основни модел 710М са платненим кровом може да превози до 10 људи или да вуче терет од 5.000 кг на путу, односно 1.500 кг изван пута. Модел 710Т користи се за превоз тоне терета, а 710К има чвр-

Возило везе „пинцгауер“ 710К на аеродрому Батајница

сту кабину. За санитарску службу израђене су две верзије: 710АМВ-У, са фиксном чврстом кабином, и 710АМВ-S, са кабином која се може скинути за независан превоз на другом возилу или ваздушним путем. Троосовинци су израђивани за превоз до 14 људи, до 1.500 кг терета и као покретне радионице и ватрогасна возила.

Од 1986. године производили су се пинцгауери II генерације – модел 716 4x4 и модел 718 6x6 са фолксвагеновим турбодизел моторима и низом техничких новина. До прекида производње 1999. године у Грацу је израђено више од 24.000 ових возила.

Носилац права на пинцгауера од 2000. године постају британске и америчке фирме. Из „Штајер-Дајлмер-Пуха“ производњу су пребацили у британску фирму АТЛ, а од 2005. године пинцгауер припада америчкој фирми „Стјуарт енд Стивенсон“. У наредној промени власништва, годину дана касније, тај теренац се нашао на листи производа „Аромуер Холдингса“ који се од 2007. инте-

грисао у BAE Land Sistem – моћну фирму у којој су удружене десетине произвођача средстава ратне технике и осталих наменских производа. Производња пинцгауера настала се у граду Гилдорфу. Сви произвођачи су до сада корисницима предали око 30.000 пинцгауера I и II генерације.

Сада се пинцгауер производи за потребе британских оружаних снага као замена за ланд ровер дифендер и једнотонске моделе ланд ровера. Користи се као универзално теренско возило и за вучу лаких оруђа 105 мм L118. Британске јединице размештене у мисији ISAF у Авганистану користе од 2007. године патролна возила 6x6 вектор која могу да преживе погодак зрна 7,62 мм или парчади мина.

Под притиском конкурентских нових возила стари добри пинцгауер и даље се добро држи на тржишту, чак се појављују и нови корисници. Наиме, „BAE Ленд Систем“ покушава да прода пинцгауер америчким моринцима као возило за вучу лаких хаубица калибра 155 мм M777.

Нестандардни домаћи теренци

Осим возила уведених у наоружање у значајним количинама, у инвентару ВС од почетка ове декаде налази се неколико модела теренаца којих је веома мало, попут неколико примерака ланд ровер дифендера 110 из Противтерористичког батаљона из Панчева.

Фамозна породица теренских аутомобила ланд ровер води порекло од првог малог сандучастог возила из 1948. године. Британске оружане снаге одлучиле су се за то возило као наследника ратног ветерана вилиса. Ланд ровери су већ педесетих година преплавили тржиште. Осим у матичном погону производе се по лиценци у 14 фабрика широм света. Сада се ланд ровери израђују у фабрици која се од 2008. године налази на листи имовине фирме „Тата“ са седиштем у Индији и више нису престижна британска марка.

У МУП-у Србије и Безбедносно-информативној агенцији користи се ланд ровер дифендер који се израђује у две подваријанте – дифендер 90 и дифендер 110 са осовинским размаком од 2,36 м и од 2,79 м. За Жандармерију су дифендери 110 модификовани у наоружана патролна возила са митраљезима 12,7 мм M2HB браунинг и 7,62 мм M84.

Војска Србије има понеки примерак ципа чироки (Jeep Cherokee), тојота ланд крузера (Toyota Land Cruiser) из више генерација, те других возила која због малобројности не представљају стандардну опрему. Судбина тих возила зависи од скромних залиха резервних делова. Користе се углавном за потребе команди и установа војске.

На Балкану

У Југословенској народној армији одмах су приметили возила наменски предвиђена за брдско-планинске терене, па је тадашња СФРЈ постала један од првих корисника пинцгауера, већ од 1971. године. Увезено је 3.975 комада у моделима 710М са меким кровом (са керадом) и 710К са завореном металном каросеријом. Најчешћи корисник модела 710М биле су јединице војне полиције. Модел 710МС користи се у санитарској служби, а 710К је у ЈНА модификован у возила везе (они иза ознаке модела носе ознаку радио-уређаја КЗС-2/1, РРС-200/1, РРС-800/1, РРС-9, РТПС-100/3 и ТЛВС-16).

Оклопљени „пинцгауер“ 710М из 72. специјалне бригаде 1998. године

На почетку грађанског рата, 1991. године, батаљони војне полиције на терену су врло често користили *пинцгауере* и чак са тим возилима улазили у борбе. Без заштите били су изложени ватри противника па су неки *пинцгауери* добили челичне плоче на боковима. Такви теренци коришћени су у Првој лакој пјешадијској бригади из Бијељине. У 72. специјалној бригади се крајем деведесетих налазио *пинцгауер* 710М са заштитним плочама на предњем делу возила и простору за посаду за коју су израђене пушкарнице.

Робусни *пинцгауери* користе се у Војсци Србије и данас, и поред низа година које су провели у служби у миру и рату. Поред модела 4x4 користи се и неколико возила 6x6 у санитетској намени.

Осим наше војске, *пинцгауера* има и у свим оружаним снагама насталим на простору бивше СФРЈ. По правилу нису наручени нови већ су коришћена возила наслеђена из инвентара ЈНА.

Возило „Г“

Ирански шах Реза Пахлави често се лично бринуо за избор средстава потребних верној оружаној сили. Он лично, постарао се да Mercedes-Bens почетком седамдесетих започне пројектовање теренца носивости 0,75 тоне. На радном столу возило су означавали великим словом „Г“, скраћеницом од немачке сложенице за теренско возило – *геландваген* (Geländewagen). Развој и производњу Немци су 1975. године поделили са фирмом „Штајер-Дајлмер-Пух“, овлашћеном да на возила из властите серије поставља маску са знаком фирме под именом *пух*.

Без обзира на то где се производи возило „Г“, алијас *пух*, показало се као робусно и поуздано за десетине корисника. Сви модели са различитим моторима и дужина-

Санитетско возило

Корисници

На листи војних корисника *пинцгауера* су Аустрија, Боливија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Холандија, Хрватска, Малезија, Македонија, Нови Зеланд, Србија, Швајцарска, Велика Британија, Венецуела.

Највећи корисници возила „Г“ су Аустралија, Аустрија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Црна Гора, Данска, Естонија, Финска, Француска, Грчка, Холандија, Хрватска, Канада, Кипар, Луксембург, Мађарска, Македонија, Норвешка, Пољска, САД, Сингапур, Словенија, Србија, Швајцарска.

„Пинц“ из извиђачко-диверзантског батаљона из Панчева

ма базе лако се препознају међу осталим савременим теренцима по особитом четвртостом немачки строгом облику.

Возило „Г“ са платформом W460 производило се од 1979. до 1991. године. До 1991. у понуди су били модели са базом од 2.400 мм (модел SWB) и 2.850 мм (модел LWB) – са вратима само за возача и сувозача или са четворо врата и са великим избором дизел и бензинских мотора. Возила за везу и санитет израђивана су и са базом од 3.120 и 3.400 мм са стандардизованом палетом на теретном простору.

Од 1990. односно 1991. производе се возила „Г“ са платформом са сталним погоним на сва четири точка и јачим мотором W463, односно W461, са погоним на задњој осовини, са ручним избором погона на сва четири точка. Разлике у избору платформе виде се на први поглед у предњем делу возила – маска код W463 израђује се само у црној боји без обзира на боју возила. По правилу, W463 су у државним службама и министарствима била луксузна престижна во-

зила за превоз важних личности. Од 2007. године у немачком ланцу производи се модел GL са три реда седишта, а стари модел „Г“ и даље се може добити из аустријске производње.

Током година возило „Г“ је стално усавршавано применом нових уређаја, пре свега због потреба захтевног цивилног тржишта. За униформисана лица захтевани стандарда нису високи, али су у савременим условима возила „Г“ неретко заштићена од зрна пешадијског наоружања.

Немачке оружане снаге су велики корисник милитаризованог возила „Г“ са именом *вук* (Wolf), израђено у педесетак наменских варијанти. Немачки специјалци превозе се возилима AGF (немачка скраћеница за извиђачко-борбено возило), односно *сервал*. У фирми „Ројнметал“ модификовали су *волфове* на које су уградиле тешки митраљез 12,7 мм М2НВ *браунинг* (Browning) и два митраљеза 7,62 мм МГЗ.

Француска се одлучила за лиценцу производњу „Г“ у погонима „Пежо“, али су сачували национални понос и низом модификација прилагодили га властитим потребама. То су возила под ознаком *лежо* P4 VLTT (скраћеница за лако возило за све терене) са француским бензинским мотором, снаге 58,1 kW и дизел мотором снаге 51,9 kW на моделу P4D. Грчка такође производи возило „Г“ по лиценци у фабрици ELBO. Оба погона за лиценцу производњу снабдевана су елементима возила произведеним у Грацу. За француски ланац израђено је 12.500 сетова, а за грчки 11.000.

Канађани у Авганистану користе „Г“ 270CDI са једном тоном модуларног оклопа. За заштиту база и извиђачке задатке у континенталном делу САД, острву Окина-

ва, Кореји, Авганистану и Ираку, амерички маринци користе возила IFAV (Interim Fast Attack Vehicle – прелазна брза ударна возила), базирана на возилу „Г“ 290GDT, наоружана аутоматским бацачем граната калибра 40 мм Мк 19.

Наши пухови

Због кашњења освајања домаће производње нових теренских возила носивости 0,75 тоне, 1984. предузете су интервентне набавке на страном тржишту. Изузетна искуства са *пинцгауером* била су одлична препорука за „Штајер-Дајлмер-Пуха“, па су из Граца наручена 204 комада *пуха* 300ГД 6 и 300ГД 3. Те количине нису биле ни изблиза довољне за замену AP-55 и FIAT-1107JD који су остали доминантна теренска возила. Новим *пуховима* су се најчешће превозили високи официри, део возила са платненим кровом нашао се у војној полицији, а понеки *пух* са чврстом каросеријом, без прозора на задњем делу, претворен је у возило везе. Накнадно су, 1998. године, увезена возила за превоз висококоранжираних официра и званичника, која су била у црној боји за разлику од осталих *пухова*, изворно обојених у сиво-маслинасту.

Војска Србије поседује *пухове* у варијантама 300ГД3, 300ГД6 и 300ГД10 и две варијанте за превоз важних личности *пух* 300ГД3-LUX и 300ГД-6-LUX.

„Пух“ са кратким међуосовинским растојањем и са двоје врата из војне полиције ВС

Из 5. батаљона војне полиције ВС

У Противтерористичком батаљону из Панчева налази се једно возило модификовано 2001. године намењено за прилаз објекту дејства. ■

Александар РАДИЋ

Посебно модификовани „пух“ из Противтерористичког батаљона ВС у акцији ослобађања талача из аутобуса

Поморски рекордери

Који су то чувени бродови и подморнице својом величином, лепотом или неубичајеном градњом обележили време у коме су постојали или у коме још постоје? Представљамо нека од тих пловила, по много чему нај на свету.

Највећи ратни брод

Није тешко погодити да је то носач авиона и да је земља која га поседује САД. Реч је о чувеној класи носача авиона *нимитц* (Nimitz), који представљају највеће ратне бродове на свету. Иако би неко помислио како би у тој категорији требало да се нађе нека крстарица или разарач, па можда и давно заборављени бојни бродови, то место, по депласману, припада управо носачу авиона.

Сем што имају дефинитивно највећу истиснину (количина воде која би се прелила из мора када брод запливи), сса 100.000 тона, те бродове убрајамо и у најдуже, а свакако и у бродове са највећом посадом. Можда би брод из те класе требало ставити изван конкуренције, јер он заправо нема такмаца међу осталим носачима авиона у свету.

Од Другог светског рата САД имају најбројнију флоту носача авиона. Ниједна друга морнарица није могла да их сустигне, па ни морнарица некад моћног Совјетског Савеза.

Носачи авиона класе *Нимитц* почели су да се граде још давних шездесетих. Заправо, кобилица првог у серији од десет носача авиона положена је 22 јуна 1968, а носач авиона *Нимитц* ушао је у оперативну употребу 1975. године. После њега, до данашњег дана у оперативној употреби налази се још девет таквих челичних грдосија (укупно десет носача авиона те класе). Треба напоменути да је та класа названа по чувеном адмиралу Кластеру В. Нимитцу (Chester W. Nimitz), који

је командовао америчком Пацифичком флотом у Другом светском рату и својом бриљантном стратегијом победио Јапан.

Бродови изграђени у тој серији имају следећа имена и ознаке: Nimitz CVN 68, Dwight D. Eisenhower CVN 69, Carl Vinson CVN 70, Theodore Roosevelt CVN 71, Abraham Lincoln CVN 72, George Washington CVN 73, John C. Stennis CVN 74, Harry S. Truman CVN 75, Ronald Reagan CVN 76 и George H. W. Bush CVN 77. ■

Нимиц

Депласман: од 90.000 до више од 100.000 тона (зависно од самих бродова)

Димензије: 332,9 x 40,8 x 9 м (максималне димензије највећих у класи)

Погон: два нуклеарна реактора који покрећу четири парне турбине, снаге 209 MW, четири помоћна дизел-мотора, снаге 8 MW, четири пропелера

Брзина: 30+ чворова

Посада: 3.200 чланова (180 официра) + 2400 чланова летачког особља (320 официра)

Наоружање:

– два до три осмоцевна лансера ПВО ракета Sea Sparrow, домета до 8 Нм;

– два RAM двадесетједноцевна лансера, домета 5,2 Нм (на бродовима CVN 68, 69 и 76)

– четири шестоцевна топа Vulkan Phalanx, домета до 1,5 км за противракетну одбрану (заменају се RAM системима)

Број авиона који носи:

90 авиона и хеликоптера (зависно од типа мисије)

Џиновска подморница

Ту титулу с поносом носи некад совјетска, а данас руска подморница класе *Тајфун* (Typhoon), која иде у ред нуклеарних подморница носача балистичких ракета. Подморнице те класе изграђене су у јеку *хладног рата*. Градња прве започела је 1977, док је у оперативну употребу уведена крајем 1981. године. Од тада до 1989. године, у размацима од једне до две године, у оперативну употребу уведено је шест таквих гигантских пловила. Оне су својим дизајном највише запањиле и збуниле западне војне аналитичаре, јер су балистичке ракете смештене спреда, а не отпозади, где су се налазиле на свим дотадашњим подморницама.

Постоји читав низ иновација које су проведене на тој јединственом пловилу. Све дотадашње, али и касније изграђене подморнице имају један цилиндар трупа и ракете које се налазе са задње стране, док је труп подморнице класе *Тајфун* сачињен од два главна цилиндра трупа који су постављени паралелно, а око њих је направљен главни труп подморнице, обложен плочама како би упијале звук који допире из подмор-

нице. Такође, наводи се да је унутрашњост подељена на пет трупова у којима је смештена посада, а они (трупови) су пак подељени у 19 секција. Такав распоред унутрашњих цилиндара трупа дозвољава подморници већу борбену живавост. Уколико дође до пробоја једног трупа, посада може да се евакуише у други и обезбеди наставак борбене мисије. Тај огромни простор омогућава и велики комодитет посаде, укључујући сауну и базен. Због таквог распореда цилиндара, подморница је изузетно широка.

Важно је рећи да је употреба титанијума у градњи омогућила већу чврстину унутрашњих цилиндара, а и дела за смештај торпеда и дела у коме се налазе командни и комуникациони системи.

Ово нису једине иновације уграђене у ту јединствену подморницу. Сам мост је вр-

ло великих димензија и на њему се не налазе хидропланска крила за управљање. Она су отпозади иза пропелера и спреда, али тако да напред могу да се увуку у тело трупа. Разлог такве градње је то што је предвиђено да подморница делује у зони арктичког леда, па мора да пробије до три метра дебелу ледену кору, изрони, испали своје ракете и уништи циљеве.

Да би ефекат таквог напада био што већи, подморнице класе *Тајфун* опремљене се чувеним балистичким ракетама SS-N-20 Sturgeon, од којих свака носи по 10 независно вођених бојних глава (MIRV) јачине од 100 кТ. ■

Поморник

Депласман: 470 тона стан-дардан, 525 т пун

Димензије: 56,2 x 2,3 x 2 м
Погон: пет гасних турбина по 10.000 хп, три пропелера, 4 x 100 kW генератори

Брзина: 60–63 чв

Радијус: 300 Nm, при брзини од 55 чв; пет дана

Посада: 21–23 члана

Наоружање: 2/XXII 140 мм лансера невођених ракетних зрна (132 ракете)

2/VI топа 30 мм

2/IV лансера ПВО ракета СА
стрела -3 (32 ракете)

пречника 2,5 метра, налазе се у трупу и служе за подизање лебделице и одржавање ваздушног јастука, док се три велика пропелера (по којима се лебделице и препознају) налазе на крменој страни лебделице. Ти гигантски четворокрилни пропелери, променљивог корака, са могућношћу промене стране окретања, пречника 5,5 метара у сапницама, омогућавају да се брод креће сталном брзином од 60 чворова по готово сваком терену.

Највећа лебделица

Морнарица Совјетског Савеза, односно Русије, држи још један рекорд у величини – имају најбрже десантно-искрчно средство на свету – лебделицу *поморник*. То пловило је дизајнирао чувени завод АЛМАЗ из Санкт Петербурга. Пројектовано је тако да извршава задатке брзог транспорта људства и материјала на непријатељеву обалу, током операција поморског десанта. Такође, брод је опремљен тако да пружа ватрену подршку искрцаним трупима, а у изузетним случајевима може да се користи и као минополагач.

Труп тог пловила велики је понтон, облика квадрата, подељен уздужним преградама на три дела. У централном делу је теретно одељење, у коме се превозе тенкови, односно оклопна или нека друга возила, зависно од ситуације у којој се употребљава. Друга два одељења користе се за главне и помоћне погонске машине, за превоз војника, бродску посаду и за остале бродске потребе. Труп брода је заштићен лаким оклопом, како би посаду и морнаричку пешадију током транспорта штитио од стрелачке паљбе и гелера.

Главна одлика лебделице јесте што оне практично клизе преко водене површине, што им, такође, омогућава да се крећу и по плажи, по мочварном тлу и по неким другим равним подлогама, али и преко препрека висине до два метра. Да би могле све то да остваре, лебделице имају јаке погонске машине које развијају брзину већу од 60 чворова.

Високотемпературске гасне турбине налазе се у трупу брода. Оне покрећу пропелере за подизање (hovercraft effect – лебдење над површином), али и за управљање лебделицом у вожњи. Четири пропелера,

Те лебделице, препознатљиве по величини која им омогућава изузетне десантне учинке, на брањену обалу превозе и искрцавају чак три тенка (док америчке лебделице LCAC имају могућност превоза само једног тенка). У случају да се тенкови не превозе, онда имам места за следеће комбинације оклопних возила и пешадије: осам БМП-2, 10 оклопна транспортера БТР-70 са 140 војника и 360 припадника морнаричке пешадије у теретном одељењу.

И наоружање тог пловила је импозантно. За подршку искрцаним трупима на обали, брод је опремљен са два двадесетдвоцевна лансера невођених ракетних зрна, али и са два шестоцевна топа са ротирајућим цевима, која се могу користити и за противракетну одбрану брода. За одбрану од дејства из ваздуха брод је опремљен са два четворострука лансера ПВО ракета *игла*.

Једина мана тог гиганта међу бродовима јесте кратак радни век погонског система. Од предвиђених 500 радних сати, његов радни век се сведе на свега 50 код се бродом превозе три, уместо једног тенка.

Не постоје сасвим прецизни подаци о томе колико је тих лебделица изграђено, али се барата бројем од 10 до 15. Претпоставља се да се у ратној морнарици Русије налазе три брода, али им статус није дефинисан (или нису у оперативној употреби или су у статусу резерве). У ратној морнарици Украјине налазе се два таква брода, док је највећи корисник тих пловила ратна морнарица Грчке, која их има чак четири. Иначе Грчка је једна од ретких земаља Северноатлантског савеза која отворено набавља оружане системе произведене у Русији. ■

Драшко ДУРКОВИЋ

Тајфун

Депласман: око 20.000 тона у површинској вожњи (по неким подацима и до 48.000 тона у зароњеној вожњи)

Димензије: 170–172 x 23–23,3 x 11–11,5 м

Погон: – два нуклеарна реактора снаге по 190 mW, две парне турбине по 50.000 хп, два седмокрилна пропелера у сапницама

Брзина: 12–16 чв у површинској вожњи, 25–27 чв у подводној вожњи

Наоружање: 20 ракета SS-N-20 Sturgeon, домета 8.300 км, 10 MIRV по 100 кТ свака, четири ТС 533 мм и два ТС 650 мм са 22 противподморничке ракете SS-N-15 или SS-N-16 и 12 торпеда

Посада: 150 чланова (50 официра)

Број активних јединица: три, и све у Северној флоти

Последњи домаћи ловац

Одмах по успешном пројектовању ловачког авиона С-49А и предаји документације за израду прототипа и серије, Конструкторска група бр. 1 Генералне дирекције ваздухопловне индустрије добила је задатак да развије више пројеката ловачких авиона. Било је то нужно јер нису имали резервних количина мотора VK-105PF2, наоружања и опреме за већу серију. Авион С-49Ц виноу се 23. августа 1952. на први пробни лет. Током своје историје, праћене бројним недостацима, преправкама, испитивањима и модификацијама, неким је био мука, али и одлична школа за савладавање летачких вештина.

Конструкторска група бр. 1 Конструкторског бироа Генералне дирекције ваздухопловне индустрије (ГДВИ), коју су предводили инж. Коста Сивчев, потпуковник инж. Светозар Поповић, мајор инж. Слободан Зрнић, добила је 22. децембра 1948. задатак да конструише нови ловачки авион металне конструкције са мотором Hispano Suiza 12Z-17. Требало је да то буде врхунски авион у категорији клипних ловаца погоњених линијским мотором снаге до 1.800 КС. Идејни пројекат, обележен као С-50, предат је у јуну 1949. године ГДВИ-у и Команди југословенског ратног ваздухопловства (Команди ЈРВ) на разматрање. У међувремену је руководство ваздухопловне индустрије, уз сагласност Команде ЈРВ, покушавало да, преко добављача у иностранству, обезбеди адекватан тип мотора у довољној количини за нови авион.

Због проблема око набавке мотора Ваздухопловни савет донео је одлуку да се прекине рад на пројектовању новог авиона С-50 и приступи конструисању металних модификација С-49. Према ситуацији која се из дана у дан мењала конструктори су радили на идејним пројектима авиона у следећим варијантама: С-49Б (са мотором ДБ-605А), С-49Ц (са мотором Hispano Suiza H. S. 12Z-17), С-49Д (са мотором Allison) и С-49Е (са мотором Rolls Royce Merlin). Сем тога, израђен је и идејни пројекат са претпројектом авиона С-51, који је омогућавао примену свих типо-

ва клипних мотора снаге између 1.500 и 2.000 КС (са воденим и са ваздушним хлађењем), те ношења најразноврснијег наоружања и опреме.

На тим задацима рађено је до краја 1949. године, када је у ГДВИ наложено да се обуставе даљи радови и почне са конструисањем металног ловачког авиона С-49Ц са мотором H. S. 12Z-17 (који су у међувремену Французи прихватили да испоруче). Захтевом за ношење и бомбардерског наоружања авион је класификован као ловац бомбардер!

И поред тако дефинисаних услова, по налогу ГДВИ, паралелно је разрађивана и варијанта С-49 са мотором ДБ-605Д. Разлог је већа количина (134 комада) тих резервних мотора, добијених од Бугарске заједно са авионима *месершмит* Vf-109G, који су се налазили на стокovima ЈРВ. Касније су обустављени и ти радови јер се показало да би авион био исувише тежак и да не би могла бити примењена већ усвојена аеродинамичка концепција. Морало би се поново прибећи концепцији авиона С-50. То би јако продужило рокове израде па је, октобра 1950. године, дефинитивно одлучено да се ради само на конструисању авиона С-49Ц. Пројектовање и израда стајног трапа типа СС-3 за будући С-49Ц поверена је конструкторском тиму инжењера Стојана Станисављевића, а производња „Првој петолетки“ из Трстеника.

Многобројни проблеми скопчани са из-

менама, због немогућности набавке и коришћења предвиђене опреме и наоружања, изазвали су застоје у разради пројекта и самој изради авиона. Првобитно предвиђена употреба мотор-топа Н. С. 404 од 20 мм замењена је одлуком о употреби трофејног топа МГ 151, немачке производње са стокова ЈРВ, који до тада нису уграђивани у моторе типа Х. С. Такође су, уместо синхронизованих митраљеза УБС, предвиђени за уградњу митраљези Colt Browning М.2 калибра 12,7 мм, а на место првобитно предвиђене нишанске справе усвојена је справа типа М.к.2 Л. Изабрани су и фотокиномитраљез Г-45 и фотокамера К-24.

У пројектовању С-49Ц укупно је учествовало више од 50 инжењера и техничара, са више од 190.000 радних часова.

Испитивања прототипа

Први прототип С-49Ц (војноидентификациони број 2351) направљен је у „Икарусу“ до лета 1952. године. Жеља тадашње власти да докаже виталност и родне успехе наше индустрије, посебно у условима изолације коју су трпели од земаља Информбироа, показана је на великој изложби домаће ваздухопловне индустрије, одржаној у Београду од 17. до 27. јуна исте године на простору доњег Калемегдана. Између осталих, на павиљону „Икаруса“ приказан је и тек завршени први прототип С-49Ц! По завршетку изложбе авион је враћен на комплетирање и потом упућен на фабричку квантитативна испитивања (мерења геометрија, маса и центраже), која су обављена 20. августа.

На први пробни лет виноу се 23. августа 1952. године. За командама прототипа био је пробни пилот Ваздухопловно опитног центра (ВОЦ) капетан Владимир Водопивец. Фабричка испитивања у лету (први лет, дотеривање авиона и опреме у исправно стање и припрема за даља испитивања) рађена су од 23. августа до 16. октобра 1952, када је авион предат ВОЦ-у на даља провере (опи-

товање перформанси и летних особина). За испитивања у лету на аеродрому у Батајници, која су извођена до 1. октобра 1953, коришћена су уз прототип и следећа два произведена примерка (2352 и 2353).

Измерене су све перформансе авиона и карактеристике понашања у разним режимима лета. При тим испитивањима остварене су максимална брзина од 628 км/ч на 7.000 м и највећа брзина понирања од 742 км/ч. Практични и теоријски врхунац лета нису одређени услед неправилног рада мотора на висинама изнад 8.000 м. Најмањи радијус заокрета, при инструменталној брзини 360 км/ч и нагибу од 73 степени, авион је изводио за 19,8 секунди и износио је 350 метара. Испитивањем понашања у ковиту установљено је да је С-49Ц понекад склон самовољном уласку у десни ковит.

Још раније, приликом припреме за први лет, уочени су проблеми статичке стабилности авиона. Ради превазилажења проблема који су се могли јавити приликом првог лета и током даљих испитивања урађена је анализа свих битних параметара које утичу на ту стабилност упоређењем серијског С-49А и прототипа С-49Ц. Главне геометријске карактеристике репних делова авиона исте су на оба типа, док се авиони битно разликују у дужини трупа, посебно оног дела који је ис-

пред положаја центра тежишта (код С-49Ц дужи за 546 мм у односу на С-49А), и пречника елисе шовије (Chauvière) типа 10.118, која је за 200 мм већа од пречника елисе ВИШ-61П на С-49А. Све је то могло да доведе до неповољних карактеристика авиона, посебно у маневрима вађења из обршавања при мањим брзинама. Као једна од мера за превазилажење проблема препоручено је повећање репних површина на С-49Ц.

Серијска производња

Важан услов да се и у производњи будућих ваздухопловних конструкција може рачунати на сопствене снаге учињен је великим кораком у развоју металних конструкција авиона. Једино је задржана дрвена конструкција репног дела (хоризонталног и вертикалног стабилизатора), разрађена још приликом серијске производње С-49А. У израду компоненти за С-49Ц укључила се и новоподигнута фабрика „Соко“ из Мостара чији је први производни задатак у 1951. години управо била израда 40 гарнитура седишта, 40 пари крилаца и 10 гарнитура бензинских резервоара за серијске С-49Ц.

„Икарус“ је до краја 1952. године Југословенском ратном ваздухопловству испоручио још четири авиона С-49Ц (2354-2357) који су били намењени за опремање 116. пу-

Усавршавања

Током сталних напора да се сачува потребан ниво борбене употребљивости С-49Ц, изведена су многобројна усавршавања и модификације. Године 1956, конструисана је и испитана верзија авиона са шест подвесних тачака са носачима за две бомбе од по 50 кг и четири носача ракета РО-82 за ракетна зрна РС-82. Ради повећања аутономије лета испитана је и варијанта са два допунска резервоара, испод крајева крила, од по 125 литара. Испитивања у ВОЦ-у, током 1955, прекинута су због уочених недостатака, а завршена су тек 1959, практично на крају коријере С-49Ц.

ка из Скопља. У 1953. години произведено је следећих 60 серијских С-49Ц. У „Соко“ је 1953. године из „Икаруса“ пренета целокупна производња крила за С-49Ц, а план „Сокола“ за 1954. предвиђао је израду 52 комада крила, 39 комада крилаца, 60 комада ешанжера (измењивача топлоте моторног уља) и 50 металних репова.

Авион С-49Ц је и даље финализован у земунском „Икарусу“, тако да је Југословенском ратном ваздухопловству 1954. испоручено 25 новопроизведених летелица. Фабрикација последње серије од 20 авиона текла је са много проблема: производња прве партије од 10 авиона (од броја 2443 до броја 2452) кренула је још почетком децембра 1954, али је прекинута средином априла 1955. када почиње израда других 10 авиона последње серије (од броја 2453 до броја 2462) чија је производња такође прекинута почетком децембра 1955. године. Модификације у конструкцији и опреми С-49Ц, које су у међувремену усвојене, условиле су дуге прекиде у производњи те последње серије. Тих 20 авиона је комплетирано и испоручено тек у августу 1956. године! Предајом последњег 112. авиона С-49Ц, израђеног у „Икарусу“, завршена је серијска производња.

Опремање

Пристизањем 1952. године веће количине клипних борбених авиона *москито* и Ф-47Д, *тандерболт*, путем помоћи са запада, омогућена је замена застареле технике у борбеним јединицама, њено расхробовање, а делимично и упућивање у јединице које непосредно нису биле намењене за борбену употребу. У складу са тиме измењен је и план опремања оперативних јединица авионима С-49Ц.

Прве јединице одређене за опремање новим домаћим авионима били су 116. ловачки пук, базиран на крајњем југу земље у Скопљу (из састава 39. дивизије) и 185. пук, базиран на крајњем северозападу земље у Љубљани (из састава Више ваздухопловне

официрске школе – ВВОШ). Још пре испоруке првих авиона одржан је теоријски курс, који је трајао месец и по дана за одабрани технички (по четири техничка официра и 20 подофицира разних специјалности) и летачки састав (по пет летача), а њих су предводили командант и инжењер из оба пука. Након тога је средином новембра 1952. отпочела практична обука у летењу и одржавању авиона на аеродрому у Батајници. Услед лоших метеоролошких услова обука је трајала до половине јануара 1953. године.

По предаји прве серије С-49Ц „Икарус“ је израдио и један комплетан авион учио који је служио за обуку техничког састава у Рајловцу. Упоредо са израдом макете завршена је и покретна учионица за С-49Ц снабдевена свим пресецима, цртежима и шемама.

На јужним границама

Прва група од шест авиона С-49Ц прелетела је из Батајнице за Скопље 14. априла 1953. године. Теоријска обука у 116. пуку отпочела је је 5. маја и трајала је три недеље, а практична је започела одмах 25. маја и трајала је до краја јуна. На тој начин завршена је преобука свих пилота 116. пука и омогућен је прелазак на борбену обуку. Од тада је намена пука била школска, то јест служио је за борбену преобуку младих официра пилота који долазе после завршетка школовања из Школе активних официра авијације (ШАОА), односно Летачког школског центра (ЛШЦ).

Трећег децембра 1953. у јединицу долази 45 младих пилота, тек завршене VII класе ШАОА, и одмах прелазе на преобуку на С-49Ц. До краја 1953. пук је од „Икаруса“ примио укупно 26 нових авиона С-49Ц. Иако је 27. марта 1954. из те фабрике стигло још 10 нових авиона (а до краја године укупно 16) преобуку је до 1. јула завршило само 22 нових пилота. Остали је нису завршили у

предвиђеном року због недовољног броја исправних авиона. Према бројном стању од 1. јула пук је имао 39 С-49Ц од чега 16 исправних а 23 неисправна. Број неисправних авиона 16. јула попео се на 28! Тако велика неисправност била је због масовне појаве зазора на стајним траповима, услед лошег квалитета материјала и слабе израде стајних трапова.

Прва катастрофа на С-49Ц у пуку десила се 26. јула 1954. када је приликом лета пилот пратилац у пару, услед дима у кабини, на слетању ударио у земљу. Бројно стање авиона смањивало се и предајом авиона другим јединицама: четири С-49Ц предато је 18. октобра за попуну 185. пука. На крају године у 116. пуку било је укупно 36 авиона С-49Ц – 22 исправна а 14 неисправних.

Број тих авиона се у 116. пуку и даље смањивао: наређењем Команде ЈРВ крајем 1956, девет летелица предато је 32. дивизији у Загребу за потребе пренаоружања 88. пука те дивизије.

Тридесетог априла 1957. догодило се принудно слетање једног С-49Ц на бугарску територију. Пилот 116. пука капетан Милан Цолић имао је задатак прелет из Батајнице на матични аеродром Скопски Петровац, са успутним слетањем на аеродром Ниш. Пилот је по полетању из Ниша изгубио оријентацију и ушао на бугарску територију где су га пресрели авиони МиГ-15 и принудили на слетање на аеродром Пловдив.

Крајем 1957. и током првих месеци 1958. драстично су се испојили проблеми са моторима Н. С. 12З-17 и исправност ави-

она С-49Ц у 116. пуку пала је у једном тренутку на чак 39 одсто.

Изазови са северозапада

У саставу ВВОШ био је 185. мешовити пук, опремљен са три ескадриле борбених авиона: Пе-2, Ил-2 и Јак-3. Пук је био намењен за усавршавање састава ЈРВ на школовању у ВВОШ, предвиђеног за командне дужности. Током 1952. одлучено је да се пренаоружа на ловачке машине, и то једна ескадрила на совјетске Јак-3 и Јак-9П (који су повучени из борбених јединица прве линије), а друга на нове домаће С-49Ц, пристигле у пук пролећа 1953. године.

Слушаоци 5. класе ВВОШ добили су јединствену прилику да своја теоријска знања и вештину у летењу и употреби борбене авијације провере у пракси, учешћем на великом јесењем маневру Пете војне области 1953. године.

Нови изазови за припаднике 185. пука збили су се непосредно по завршетку маневра, избијањем тзв. „Тршћанске кризе“. Потпуно неочекивано 185. пук у Љубљани постао је првих дана октобра најистуренија снага ЈРВ на потенцијално ратном подручју. Због новонастале ситуације пук је препотчињен 32. дивизији и тих дана патролирали су и извиђали у граничном подручју. Услед велике концентрације јединица одлучено је да се неке изместе. У Пулу је из Љубљане преселена ВВОШ, а са њом, током новембра 1953. године, и 185. пук. Тај пук је на новој локацији укључен у систем обуке у ЛШЦ (који је настао спајањем ШАОА и Пилотске подофицирске школе – ППШ). До краја 1953. године примили су из „Икаруса“ укупно 30 авиона С-49Ц, а током следеће године још 14 новопроизведених и четири из 116. пука.

Године 1954, Прва класа ППШ налазила се у 185. пуку на обуци. Ученици пило-

Нови реп за стара крила

Током 1955. године предузеће „Икарус“ израдило је прототип металног репа и завршило статичка испитивања. Нови реп за С-49Ц број 2422 монтирао је технички састав ВОЦ-а на аеродрому у Батајници. Крајем године авион је упућен у „Икарус“ на уградњу побољшања (лећног пераја), а урађене су и неке друге модификације на инсталацији и конструкцији авиона. Почетком 1956. поново

је пребачен у ВОЦ где су 28. фебруара измерили тежину и центражу. Установљено је да тежина са новим репом, новом радио-станциом АН/АРЦ-3 и акумулатором 12А-30 износи 3.446 кг, односно 22,5 кг више од раније тежине авиона, опремљеног радио-станциом РУ-16 и акумулатором 12А-10, док је сама тежина нове конструкције металних репних површина била практично иста као и претходне дрвене.

ти, будући подофицири имали су проблеме у савладавању С-49Ц и у току обуке догодило се 11 удеса (две катастрофе).

По завршетку летачке обуке пилота подофицира у програм борбене обуке у 185. пуку од 1. октобра 1954. укључени су и питомци VIII класе официра пилота. Када су дошли на стајанку угледали су, по сећању савременика, низ С-49Ц без елиса или са искривљеним краковима! Они су, међутим, у летењу на С-49Ц имали више среће од претходника, па и мање незгода. До краја обуке, која је трајала до средине априла 1955, забележено је седам удеса, срећом, ниједан са тежим последицама.

Проблеми

Искуства из експлоатације и појава разних отказа услед незадовољавајућих конструктивних решења условили су многобројне модификације. Само у прве две године употребе, до 1. децембра 1954. године, Ваздухопловно-техничким наређењима (ВТН-а) прописане су 52 промене с циљем побољшања конструкције и мотора, а до краја експлоатације тај број се попео на више од 120!

Неки од проблема датирају још од времена испитивања прототипа, изнетих на заједничкој конференцији 4. децембра 1952, а који још нису били решени. Неки други проблеми појавили су се током експлоатације и захтевали су, због безбедности летења, хитно решавање.

Битна замерка односила се и на неуравнотеженост потрошача и извора електричне енергије на С-49. При раду авионског мотора на малом гасу (нпр. приликом вожења по земљи) долази је до убрзаног ненормалног пражњења акумулатора. У условима школовања пилота (као у 185. пуку), где има много вожења по земљи, пилот питамац је стално на пријему, те се акумулатор брзо празни. Само током једног летачког дана – 22. септембра 1954. године – на 11 авиона С-49Ц у 185. пуку је због тога промењено 40 акумулатора!

Током експлоатације манифестовали су се и проблеми статичке стабилности који су наведени приликом анализе аеродинамичких карактеристика прототипа: авион је морао да слеће строго на две тачке јер је иначе имао јаку тенденцију скретања у десно, а вукао је удесно и код полетања. Имао је тенденцију падања у плештичички ковит уз тешко вађење из њега, а био је и нестабилан приликом извођења еволуција на малим висинама. Све те особине код младих пилота стварале су несигурност. Неуједначен рад система кочења (на неким авионима треба јачи, а на другима слабији притисак на кочице) проузроковао је, у многим случајевима, лошу процену пилота приликом кочења па је долазило до „постављање авиона на нос“.

Најзначајнија мера на отклањању проблема била је израда и уградња потпуно новог металног репа увећаних димензија са лећним перајем (*дорсал фин*), уградња нове радио станице АН/АРЦ-3 и акумулатора 12А-30. Нови реп је такође пројектовала Конструкторска група 1. Аеродинамичке прорачуне израдио је инжењер Милош Илић, статичке инж. Михаилиди, а конструкцију је дао тех. Никола Димитријевић.

Серијска производња металних репова поверена је предузећу „Соко“. Ти делови су током 1956. упућени из те фабрике на уградњу на авионе С-49Ц у Завод за оправку авиона бр.167. (ЗОА 167) на аеродрому Петровац, крај Скопља за 116. пук, и ЗОА 154 на аеродрому Велика Горица за 32.

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКЕ ОДЛИКЕ СЕРИЈСКИХ АВИОНА

намена: ловац бомбардер за дневна дејства

тип и снага мотора:
Hispano Suiza 12Z-17 од 1.500 КС на полетању

елиса: Chauviere тип 10.385 трокрака, пречника 3,20 м променљивог корака

маса авиона:
– празан опремљен 2.883 кг
– максимална полетна 3.568 кг

перформансе:
– максимална брзина 628 км/х на 7.000 м
– брзина пењања 15,2 м/с

– практични врхунац лета 10.000 м
– долет 690 км

наоружање:
– један топ МГ-151 од 20 мм са 100 граната
– два митраљеза Colt Browning од 12,7 мм са по 140 метака
– две бомбе од по 50 кг или 2 ракетна зрна од 82 мм

димензије:
– размах крила 10,30 м
– укупна дужина 9,06 м
– висина у линији лета 3,45 м
– површина крила 16,64 м

дивизију. Према сећањима савременика, све тако преправљене авионе у Загребу је у ваздуху проверавао пробни пилот ВОЦ-а Јосип Зубек.

Дивизија есова

Велика концентрација авиона С-49Ц у 185. пуку и довољан број обучених пилота били су предуслов за формирање потпуно новог 40. ловачког пука у мају 1955. године. Осим руководећег и техничког састава целокупан строј пилота, њих око 40, сачињавали су млади потпоручници из VIII класе! За формирање пука издвојена су 32 авиона С-49Ц из 185. пука. У Пули је пук остао све до 10. октобра када пребазира на аеродром Плесо код Загреба, у састав 32. ваздухопловне дивизије.

Из Тренажне ескадриле (ТЕ) 32. дивизије њима се прикључује неколико пилота подофицира из Прве класе ППШ који су у Пули, пре њих, завршили обуку на С-49Ц. Неколико авиона С-49Ц пук одваја за ту ескадрилу, а отпочиње и преобука 109. пука на С-49Ц. Због радова на аеродрому Плесо, током 1956. године 40. пук (заједно са 109. пуком) логорује три месеца на аеродрому у Сомбору. За време тог логоровања, 25. јуна, пилот водник Драгиша Ивановић (из Прве класе ППШ), приликом лета у зони, залутао је и слетео на аеродром Kalocsa у Ма-

ђарској, мислећи да слеће на сомборски. Из Мађарске је пријатељски испраћен у Југославију, авион је напуњен горивом, а пилот је чак и почашћен летачким доручком!

Планови опремања 88. дивизије, до тада на *москито* Мк. VI и 38, мењали су се из дана у дан. Технички и летачки састав пука током друге половине 1956. имао је преобуку на Ф-84Г, али није примљена млазна техника за његово пренаоружање па се наставило са летењем на *москиту*. Изненађење је била промена наредбе којом је пук крајем 1956. одређен за преобуку на С-49Ц. Испоруком последњих 20 произведених С-49Ц из „Икаруса“ августа 1956. и прераспоредивањем авиона из 40, 109. и 116. пука, створени су услови да цела 32. дивизија и сва три њена пука (40, 88. и 109) комплетно буду опремљени са С-49Ц.

Реорганизацијом ЈРВ по плану „Дрвар“ из јула 1959. предвиђено је избацивање клипне борбене технике, а самим тим и смањење броја јединица. У 32. дивизији расформиран је 40. пук, а 88. и 109. отпочели су са пренаоружањем на Ф-84Г. Такође, још неко време постојао је 116. пук са својим С-49Ц, све док није расформиран 26. новембра 1960, наређењем КРВ. Његових преосталих 26 С-49Ц предато је 165. ваздухопловној бази и расходовано. Један примерак (2400) сачуван је до данашњих дана и изложено је у Музеју ваздухопловства у Београду. ■

Милан МИЦЕВСКИ

Пише
Бранко КОПУНОВИЋ

У ВРЕЛИНИ ЛЕТА

Дошло је некако пребрзо, притиснуло нас из све снаге, са свих страна. И овај пут, лако је добило трку с календаром. Глобално прегревање планете омогућило му је лаке победе. Кад смо код победа, легендарна фраза чувеног капитена енглеске фудбалске репрезентације Гарија Линекера, чију је просту логику готово потврдила пракса, стављена је ad acta. Са дозом препознатљивог острвског хумора, Гари је својевремено изјавио: „Фудбал је чаробна игра у којој, на крају, увек побеђују Немци“. За „панцере“ ветар у једра, за остале депресивна стварност.

Као и свему, томе је дошао крај. На недавном завршеном европском првенству, Шпанци су постали шампиони континента тако што су у финалу поразили управо Немце. Из победе првих и пораза других можемо штошта да научимо. Тореадори су дуго и стрпљиво чекали своју шансу, учили се на бројним поразима и претварали их у потенцијалну снагу. Немци су отмено признали да је друго место несумњиви успех, руку на срце, и не вреде више. Према оном што смо видели, наших фудбалера боље да није било тамо. Боље по њихов образ, а корисније за наше истањене нерве.

Завршен је и Вимблдон, Зимоњић је, најзад, постао шампион у дублу. Упорност се увек исплати. Не смемо рећи да се осећамо лоше, нити би Ана, Јелена, Ноле и Јанко смели да помисле на тако шта. Једноставно, дојучерашњи тинејџери немају даха за непрестане тријумфе. Стигао их је умор, а порази, чак и од слабијих противника, логична су последица стања њиховог духа и тела. Иду на Олимпијаду, а у Пекингу ће бити друга прича. Под заставом Србије.

Ужарено лето подвлачи грешке. У већини београдских солитера, на пример, степенацие за спасавање од пожара претворене су у оставе, а ходници су закрчени до те мере да би интервенција ватрогасаца била немогућа мисија. На неким вишеспратницама чак и не постоје, па би пут у спас водио једино преко крова или очајничким скоком са терасе. На ужасан начин угашени су животи читаве породице у Панчеву. Међу њима беше и шестомесечна беба. За стање противпожарних апарата одговорни су станари, кажу прописи, односно Скупштина станара, али они су глуви на слово закона. Казне у виду пријаве судији за прекршаје углавном су млака претња, никада остварени циљ.

Врели путеви, усијане главе, ауто и мото гуме. Удес за удесом, губици као у рату. Није никаква новост да су нам путеви такви какви јесу, а на њима се често клацају вишедеценијски „југићи“ и остала братија, упоредо с туњавом застрашујуће моћних машина. У том парадоксу лежи узрок многих трагедија када се немилице страда. Народ се дигне на ноге тек када неко познато име покаже да је само

обичан смртник. Свима нам драги ватерполо репрезентативац Данило Икодиновић одиграо је утакмицу с нејасним правилима. Њему, великом спортском асу и дивном човеку, такве прилике нису јасне. А коме би и биле? Недовољно осветљен пут, сумњиви правци кретања, огромна брзина као фактор множења несреће... Страшан епилог. Драма да човек занемари.

По летњој врелини тешко је седети у хладу, о кретању по сунцу да и не говоримо. Ваздух трепери, ни дашка ветра, само сунце немилнице сатире сваки наговештај свежине. Тешко је, дакле, и у лакој гардероби, поред воде, под сунцобраном. Да ли тада помислимо на људе који, упркос свему, обављају свој посао без права да погреше, а на себи имају „тону“ опреме. Војници, ватрогасци, полицајци... Одбрамбени stroj који не сме да попусти. На глави шлем, заштитни прслук, преко каишеви, упртачи, чизме на ногама. У руци оружје, около оруђа. Страже, гађања, логоровања, испити издржљивости, опстанка... И све функционише у најбољем реду, грешака нема или су сведене на минимум. Угледајте се на војника и биће вам лакше. Он неће овог лета на море, нити ће проводити ноћи по сплавовима, уз гласну музику. Нико му неће сервирати ручак у ресторану под клима-уређајем. Он неће још много тога. Али хоће да буде озбиљан и одговоран да учини оно што треба и шта му се нареди. То је његов позив и судбина му. Без њега, војника, нема нам мира. Он живи тако како мора да би сви други могли да живе како хоће...

Ко каже да се велике љубави рађају само у пролеће? Можда дуже трају, лакше се памте, лепше се пева о њима... Љубав се не среће и не стиче лако, она се заслужи. Нико, никоме, нигде и никада неће поклонити најбољи део себе због чина површне симпатије. Љубави има или нема, не постоји заменица за њу. Она права никада не потамни, не згасне. Том водиљом кренуо је Игор Степановић са Новог Зеланда, где је рођен пре 26 година, пут матице му Србије, па у војни одсек, потом манастир фрушкогорски, а онда с благословом и миром у души, чиста срца, кроз бачку равницу. Милена, девојка коју је у срцу записао током једног врелог лета, годинама му је писала, а он отписивао, па најзад преломио. Послала му је фотографију са које су га гледале очи срне. Сватови ће у септембру, онда испраћај у војску, тако је он желео, а док се не врати биће обновљена стара кућа на крају сокака, коју је Милени у наслеђе оставила бака. Кажу да су пресрећни, па се томе ништа не треба и не може додати. Тај мир је, вели Игор, сањао у далеком, великом и ужурбаном граду, где му је све друго било потаман, али без љубави даље није могао. Имаће је, поред Милене, за цео живот... ■

ПРЕТЊА ПОД МАС

Центар за контролу лаког наоружања у југоисточној и источној Европи (SEESAC) урадио је истраживање „Поседовање ватреног оружја и насиље у породици на западном Балкану“. Циљ студије био је процена веза између режима набавке и поседовања оружја и закона из области насиља у породици. Разматрано је развијање стратегије и препорука за побољшање законодавства и механизма примене с циљем веће заштите жртава насиља у породици, који представља најчешћи вид насиља опште.

Један од закључака студије јесте да је неопходно знатно проширити услове за набављање и ношење оружја, повећати казне, али и укључити склоности насиљу у породици као разлог за одбијање захтева за оружје или његово одузимање. Посебан акценат неопходно је дати едукацији младих и елиминисању „култа оружја“ који влада на овим просторима. Истраживање за потребе Програма Уједињених нација за развој (UNDP) и Пакта за стабилност југоисточног Балкана обухватило је Албанију, Хрватску, Босну и Херцеговину, Македонију, Црну Гору, Србију и Косово као територију под привременом управом УН.

■ ИСТРАЖИВАЊЕ

Водећи истраживач самостални консултант др Мирјана Докмановић истакла је у разговору за магазин „Одбрана“ да резултати истраживања SEESAC показују да се у Србији занемарује потреба за увођењем ефикасне заштите жртава од претњи или физичког насиља ватреним оружјем, упркос позитивним помацама у погледу санкционисања насиља у породици и правне заштите жртава.

Она подсећа да је после оружаних сукоба на простору бивше Југославије ватрено оружје постало лако доступно. Близу три милиона комада ватреног оружја је у легалном или илегалном поседу грађана Србије. Присуство оружја у кући јача страх жртве од насилника, спречава пријављивање насиља и повећава ризик од тешких повреда и фаталних исхода.

КОМ СИГУРНОСТИ

– У борби против насиља у породици мора се посветити много више пажње правном режиму набавке и ношења оружја. Искуства појединих држава показују да су повезивање и усклађивање правне регулативе везане за набављање оружја и насиље у породици допринели смањивању броја жена жртава насиља у породици – каже др Докмановић.

Она упозорава да би се на основу релативно ниских стопа употребе ватреног оружја код насилника, како показује статистика, могло погрешно закључити да не постоји блиска веза између правне регулативе насиља у породици и регулативе која се односи на набавку и ношење ватреног оружја.

– Неопходно је имати у виду следеће чињенице поткрепљене истраживањима везаних за насиље у породици и присуство мал-окалибарског оружја у легалном поседу грађана. Партнерско, односно, породично насиље је знатно више распрострањено него што то показују судска и полицијска статистика и подаци склоништа за жртве. Ти подаци представљају тек врх леденог брега, јер се односе само на пријављене и евидентиране случајеве. Већина жртава не пријављује насиље или се обраћа за помоћ тек након трпљења злостављања у дужем периоду – наводи наш саговорник.

Важан фактор трпљења насиља у интимној вези је оправдан страх жртве да ће јој, у случају енергичнијег отпора, тражења помоћи и пријављивања насилника, живот постати још тежи. Резултати истраживања показују да је погоршање насиља

најчешће повезано са жениним покушајима да се супротстави поступцима и захтевима мужа или партнера који је угрожавају, односно, са њеним бежањем или тражењем заштите.

Један од свакако најбитнијих разлога за непријављивање насилника, како објашњава др Докмановић, лежи у жртвином неповерењу у институције система, које због недовољне заштите доприноси њеној секундарној виктимизацији. Пракса у Србији показује да већину кривичних пријава тужилаштво одбаци зато што жене жртве не желе или се боје да сведоче страхујући за свој физички интегритет. Постојеће заштитне мере током судских поступака нису адекватне или се не примењују, кривични поступак је дуг, исход неизван, а санкције за насилнике благе.

Оружје наомак руке стимулише агресивно понашање и представља окидач за насиље. Истовремено, оно је прећутна претња жртви и одржава њен страх да ће трпети веће насиље уколико пријави насилника, односно, ако истраје у кривичном поступку, ако је против њега већ покренута пријава. У истраживању Виктимолошког друштва Србије о распрострањености насиља у породици испитанице су у 14,4 одсто случајева као разлог непријављивања насилника навеле страх од још већег насиља, тј. да би у случају обраћања полицији оно могло да ескалира. Овome треба додати и чињеницу да је у Србији релативно једноставно добити дозволу за набавку мал-окалибарског оружја.

Председница невладине организације „Национална асоцијација за оружје Србије“, Зорица Суботић сматра да је неопходно увести примерене законске регулативе не само због утицаја на смањење могућности насиља у породици већ уопште, иако статистике показују да је ватрено оружје тек на четвртм месту као средство при вршењу свих кривичних дела на овим просторима.

– Асоцијација је у протекле две године сачинила предлог нацрта новог *Закона о оружју и муницији*, који је у потпуности усаглашен са законима ЕУ и послат на мишљење МУП-у Републике Србије, министру правде Републике Србије, Врховном суду Србије, Републичком јавном тужилаштву, Адвокатској комори Србије и Београда и Правосудном центру – рекла је Зорица Суботић и напоменула да ниједна од набројаних установа није имала примедбе.

Она је објаснила да нацрт уводи и обавезни лекарски преглед при подношењу захтева за набавку оружја, као и обавезу лекара специјалисте да обавести надлежно тело МУП-а у случају болести која компромитује способности неопходне за лице које има дозволу за ношење и/или

држање оружја, уводе се обавезе везане за држање и чување оружја код куће...

Тренутно, Асоцијација је у акцији сакупљања 30.000 потписа за увођење *Закона* у скупштинску процедуру.

Такође, она је напоменула да је за решавање проблема илегалног оружја потребно велико ангажовање државе, која нажалост није до сада показала интересовање за ову проблематику.

– Истовремено, могућности нас грађана и организација изван државног система, ограничене су на ангажовање на решавању бројних недостатака у законској регулативи и рад на повећању културе употребе оружја и свести шта оно заправо јесте – објаснила је Суботић.

Стога је Национална асоцијација за оружје Србије осмислила низ програма међу којима су ОГИ ОРЛИЋ – програм сигурности и заштите деце од оружја, одобрен од МУП-а Србије, НЕЋУ ДА БУДЕМ ЖРТВА – програм психолошке припреме и бесплатне обуке из самоодбране у сарадњи са стручњацима Асоцијације, ЖЕНА НА ЦРТИ – програм подршке активнијем укључивању жена у област спортског стрељаштва, ОРУЖЈЕ И ЕТИКА У СРБИЈИ У 21. ВЕКУ – кодекс употребе оружја, раздвајање појма оружја од појма силе...

■ ШТА УРАДИТИ

Држање и ношење оружја, укључујући малокалибарско и лако оружје, неспорно има родну димензију. Прецизних података за Србију нема. Но, какве су индикације држања и ношења оружја на жене и мушкарце, може се закључити на основу глобалних образаца. Мушкарци су много чешће него жене власници оружја (чак 90 одсто). У односу на мушкарце, жене су у знатно мањој мери извршиоци или жртве оружаног насиља на јавним местима, али су, с друге стране, првенствено мете оружаног насиља у породици.

Докторка Докмановић сматра да *Закон о оружју и муницији*, са аспекта елиминације и превенције насиља у породици, има више озбиљних недостатака.

– Насиље у породици, иако инкриминисано као кривично дело, није уврштено у листу кривичних дела која чине основ за одбијање давања одобрења за набавку ватреног оружја. Неке касније одредбе *Закона* делимично исправљају овај пропуст, али имају привремен карактер. Физичко, ментално и психичко здравље подносиоца захтева није услов за добијање одобрења. Лекарски преглед није обавезан и зависи од дискреционог права надлежног органа, односно, ако он по-

НЕЛОГИЧНОСТ ЗАКОНА

Помоћник начелника Управе криминалистичке полиције Полицијске управе Београд, Милена Живановић такође сматра да је у *Закон о оружју и муницији* неопходно унети одредбе о обавезном лекарском прегледу потенцијалног власника оружја.

– Није логично да је за добијање возачке дозволе обавезан лекарски преглед, а није и за добијање дозволе за поседовање ватреног оружја. Преглед би био неопходан и код продужавања дозволе – напоменула је Милена Живановић у изјави магазину „Одбрана“.

Она је прецизирала да би се лекарски прегледи обављали у специјализованим установама које сада проверавају здравствено стање кандидата и садашњих професионалних припадника Војске и полиције.

– Психофизички преглед бар би донекле смањио могућност да оружје дође у руке особе која је у стању да нанесе зло другом али и себи, јер је ватрено оружје често средство за којим посежу самоубице – сматра Милена Живановић. Том приликом, додала је да би требало размотрити и могућност скраћења важења дозволе, са садашњих пет на две године. Када је реч о казнама за нелегално поседовање оружја, сматра да су и садашње забрањене казне према Кривичном закоником (од шест месеци до осам година) довољне, али да би с циљем превенције требало изрицати казне ближе максималним. Такође, било би неопходно да се, када је реч о поновљеном делу, поступак води по убрзаној процедури.

– То је, међутим, ствар правосудних органа, а не закона – каже Милена Живановић.

сумња у здравствену способност подносиоца захтева, а не испитује се ни евентуална зависност од дроге или алкохола – каже др Мирјана Докмановић.

Изречена судска мера заштите против насилника којом се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице, према члану 198 Породичног закона, није предвиђена као основ за одбијање захтева за одобрење за набавку оружја или за поништавање постојеће дозволе. Приликом издавања одобрења, Закон не предвиђа обавезну проверу постојања било каквих околности које указују на могућу злоупотребу оружја, као што су озбиљно нарушени породични односи. Закон не предвиђа ни да се током периода важења дозволе (пет година) обави контролни лекарски преглед.

Поједине државе које су поштриле режим цивилног поседовања оружја и у легислативи повезале ове две области, како каже др Докмановић, бележе позитивне резултате у погледу ефикасније заштите жртава и превенције насиља у породици. Она предлаже да се у погледу издавања одобрења за набавку, држање и ношење ватреног оружја у Закон о оружју и муницији обавезно уведе двостепени систем издавања дозволе.

– У првој фази лице које подноси захтев морало би да прође тест компетенције, а он би се састојао од обавезног лекарског прегледа који укључује испитивање менталног и психичког стања и способности, испитивање да ли је кажњавано за насилничко понашање и насиље у породици, да ли се против лица води кривични поступак, прекршајни поступак због насилништва и поступак према Породичном закону – наводи она.

Суштина друге фаза била би рутинска провера на терену коју спроводи полиција.

Ова фаза укључивала би обавезно информисање супружника, бившег супружника и других чланова породице о томе да је поднет захтев за набавку оружја, проверу постојања било каквих околности које указују на могућу злоупотребу оружја, као што су озбиљно нарушени породични односи, склоност насиљу, склоност или зависност од алкохола и дрога. Том приликом би се испитивали чланови породице, суседи, кућни лекар, тражило мишљење од центра за социјални рад...

Потребно је и смањити период важења дозволе са пет година на две године, увести обавезан лекарски преглед здравственог, менталног и психичког здравља и код продуживања дозволе. Такође, потребно је одредити обавезан период чекања (месец дана) између добијања одобрења и куповине оружја.

ЖРТВЕ НАСИЉА

Последњи драстичан случај употребе ватреног оружја у породичном насиљу догодио се средином марта када је у околини Врања Бобан Матић (34) хиџима из пиштоља усрдио своју децу Л. (4) и А. (2), супругу Сузану (25) и ташту Сунчицу Ристић, док је пасторку К. (5) тешко ранио. Бобан је према казивању комшија био познат по преком понашању, често је малтретирао Сузану и претио деци.

Само у две студије је истраживано колико често интимни партнери употребљавају оружје као средства претње и наношења телесних повреда.

Према резултатима студије српског Виктимолошког друштва, током 2001. године свака трећа жена (30,6 одсто) доживи физички напад од неког члана породице, док се свакој четвртој (26,3 одсто) прети насиљем. У 7,4 одсто случајева насиље укључује и употребу оружја или оруђа којима би јој се могле нанети озбиљне физичке озледе.

Истраживање Аутономног женског центра у оквиру глобалног пројекта Светске здравствене организације прикупило је у Србији сличне податке. Свака четврта жена изложена је насиљу у партнерским односима, сваку пета је тешко повредио партнер, а 2,8 одсто жена пријављује коришћење пиштоља или другог оружја.

Процент убиства унутар породице употребом ватреног оружја варира од земље до земље, но свуда жене представљају посебно ризичну групу. Извршиоци кривичних дела ватреним оружјем у огромној већини су мушкарци (99 одсто), док су жене, истовремено, жртве чак у 15 одсто случајева.

Истраживања у САД показују да присутност оружја у кући повећава ризик убиства неког од чланова породице за 41 одсто, а ако је реч о жени, тај ризик се утројачува. У Француској једна од три жене убијене од својих супруга је устрељена, а у САД овај однос се пење на две од три усрђене жене.

У Јужноафричкој Републици, земљи са највишом стопом убиства жена, на сваких шест сати по једну жену убије њен партнер или бивши партнер, а свако пето убиство извршено је легално набављеним ватреним оружјем. У Канади, 40 одсто жена настрадало је од ватреног оружја, углавном (80 одсто) у легалном власништву насилника, њихових мужева.

ОКРУГЛИ СТО

Резултате студије SEESAC „Поседовање ватреног оружја и насиље у породици на западном Балкану“, посебно оне који се односе на Србију, представила је самостална консултанткиња др Мирјана Докмановић на округлом столу почетком маја у Београду.

Професор др Весна Николић-Ристановић из Виктимолошког друштва Србије изнела је предлоге измена Закона о оружју и муницији, Кривичног законика и Законика о кривичном поступку, којим би се остварила боља заштита жртава насиља у породици од ризика повезаних са поседовањем оружја.

Покрајински секретар Извршног већа Војводине за рад, запошљавање и родну равноправност Мирослав Васин представио је Нацрт стратегије за заштиту од насиља у породици и препоруке за измене одговарајућих закона.

У раду округлог стола учествовали су представници министарства правде и унутрашњих послова, органа правосудја, Канцеларије републичког Омбудсмана и невладиних организација и гости из Хрватске и Босне и Херцеговине.

Докторка Докмановић предлаже и промене у кривичном поступку и поступку према Породичном закону за дела насиља. Она сматра да је у Кривични законик потребно увести нове мере безбедности – обавезно подвргавање насилника психосоцијалном третману и забрану приближавања оштећеном.

Потребно је обезбедити вођење јединствене информационе документације о издатим дозволама, изреченим санкцијама, опоменама и заштитним мерама носиоцима дозвола, укључити питање употребе ватреног оружја у случајевима насиља у породици у Национални план акције за унапређење положаја жена. Нужно је повезати и ускладити мере и планове акције у овој области са мерама и плановима акције у области борбе против насиља у друштву и режима контроле оружја, али и обезбедити подршку невладиним организацијама ангажованим у борби против насиља и заштити жена, за родну равноправност.

– На крају, неопходно је обезбедити стални надзор над применом мера, евалуацију њихове ефикасности и стално унапређивање закона, мера и планова акције у овој области – сматра др Докмановић. ■

Новица АНДРИЋ

ЗЛАТНИ
РУДНИК

После извесног застоја проузрокованог крајем хладног рата, у периоду од 2007. до 2008. године нагло су повећана производња и продаја оружја и војне опреме. Пораст војних буџета, бројна ратна жаришта и све веће учешће паравојних формација у ратним конфликтима, постали су златни рудник за трговце оружјем, а свет ће ове године у војне буџете издвојити фантастичних 1.473 милијарде долара.

Уморну слику нашег времена осликавају и следећи подаци: у свету од дејства лаког оружја годишње живот изгуби пола милиона људи, просечно једна особа у минути! Производњом „артикала смрти“ данас се бави 1.135 компанија, које су распоређене у 98 земаља света. На глобалном нивоу свет ће ове године у војне буџете издвојити фантастичних 1.473 милијарде долара. Зарада десет земаља највећих продаваца оружја и војне опреме у периоду од 2003. до 2007. године износи 137.367 милиона долара. Овако, телеграфски сажето, гласи недавно објављена анализа независног међународног института – SIPRI из Стокхолма о производњи и промету наоружања у периоду од 2003. до 2007. године.

■ УНОСАН ПОСАО

Производња оружја је уносан посао и чини значајно поглавље међународне трговине. На повећану производњу и продају оружја и војне опреме, осим локалних, регионалних и верских сукоба, знатно утиче и повезаност произвођача и продаваца оружја са политичким чиниоцима, посебно у кризним регионима, који им омогућавају присуство у свим светским оружаним конфликтима, повећање зараде и стицање енормних профита. А колико је трговина оружјем и војном опремом уносна делатност сведочи и горе поменута анализа SIPRI-ја. Наиме, на челу листе највећих трговаца оружјем и војном опремом у периоду од 2003. до 2007. године налазе се САД, које у укупној производњи оружја на глобалном нивоу учествују са 48 процената, а у продаји са 31 одсто. Оне су у наведеном периоду од продаје оружја и војне опреме инкасирале чак 45.438 милиона долара. На листи десет највећих извозника оружја и војне опреме следе: Русија са 40.534 милиона долара, Немачка (11.610), Француска (11.114), Велика Британија (6.958), Холандија (3.658), Шведска (3.110), Италија (1.300), Кина (2.881) и Украјина са 2.463 милиона долара.

С друге стране, листу највећих светских увозника оружја и војне опреме предводи Кина, која је у периоду од 2003. до 2007. године у светском промету оружја и војне опреме учествовала са 12 процената, а 2006. године њен увоз оружја из Русије порастао је за чак 62 процената. На листи највећих светских увозника оружја налазе се нафтном пребогате земље Блиског истока – Уједињени Арапски Емирати, Кувајт, Саудијска Арабија и Либија, затим Египат, Алжир, Израел, Пакистан, Индија, Малезија, Тајван, Јужна Кореја и Грчка. На-

СМРТИ

ведене земље оружје и војну опрему гомилају из различитих разлога. Једне, ради јачања својих оружаних снага; друге, услед забринутости због застоја у мировним процесима; треће, као одговор на развој иранског и севернокорејског ракетног и нуклеарног програма; четврте, као одговор на претње терориста и радикалног ислама.

■ АМЕРИЧКО-РУСКА ТРКА

Са укупним приходом већим од 96.000 милиона долара, оствареним у анализираном периоду, САД и Русија су се чврсто позиционирале на прва два места листе највећих светских трговаца оружјем и војном опремом. Тренутно те две земље воде готово „мртву трку“ у продаји оружја, утичући пресудно на обнављање трке у наоружавању.

Водећу улогу САД на листи највећих трговаца оружјем бројни експерти посматрају из неколико углова. Прво, „глад“ за модерним америчким оружјем резултат је високе технологије и политичких повластица, које обично иду „у пакету“ уз америчко оружје. Друго, да би потенцијалне купце „убедили“ да купују њено оружје, САД у пуној мери ангажује другу најдинамичнију индустрију данашњице – индустрију страха. Ова, пак, у сваком тренутку има одговор. Једном је то опасност која човечанству прети од наводне инвазије ванземаљаца; други пут су то међународне завере, побуне, експлозије насиља или хуманитарне катастрофе. Неретко су то проблеми везани за трговину дрогом или предвиђања о опасности употребе космоса у војне сврхе. Све чешће су то измишљени и исфабриковани гласови о наводној тајној производњи оружја за масовно уништавање у земљама ненаклоњеним Америци.

Од 11. септембра 2001. године уочава се законитост да све земље које су спремне да помогну САД у борби против било ког тероризма могу рачунати на издашну америчку војну помоћ, коју Америка, као посебан вид војне трговине, негује и развија децени-

ТРОШКОВИ СЕВЕРНОАТЛАНТСКОГ ПАКТА

Међу највеће војне трошације спада и НАТО, који је за 2006. годину у војни буџет издвојио 480.363 милиона долара. Највише, 60 одсто, уложиле су САД, а најмање Естонија – 91 милион долара. Занимљиво је да је од наведене суме на набавку оружја и војне опреме отишло само 177.781 милион долара, док је највећи део од 302.392 милиона долара „појео“ персонал.

јама, играјући улогу „војног добротвора“ за пробране (пријатељске) земље. Војна помоћ не одсликава прецизно о чему је реч. Најчешће су то кредити које САД одобравају другим државама како би оне куповале америчко оружје. Повремено она значи давање бесповратних средстава за војно школовање или обуку. Неретко куповина оружја и војне опреме одвија се преко Фонда за економску помоћ, који није врста војне помоћи.

Схвативши да испасти из трке у наоружању значи изгубити битку, руски војноиндустријски комплекс, подржан одлукама са врха државе, последњих година учинио је велики напор како би поново заузео место на светској пијаци оружја, које је имао за време некадашњег Совјетског Савеза. Пре десет година Русија је у укупној светској трговини оружјем учествовала са само 8,8 одсто, а данас заузима друго место. Оживљавање руске војне индустрије последица је политичке одлуке о неопходној модернизацији сопствених оружаних снага, замени застареле војне технике и развоју војнокосмичког комплекса, као једног од најважнијих елемената војне реформе.

С друге стране, то је одговор Русије на ширење НАТОа и претње постављања одбрамбеног ракетног комплекса САД на територији Пољске и Чешке. Руским трговцима оружјем на руку иде више чињеница. Пре свега, ојачана државна каса и спремност државног врха да снажније финансира војноиндустријски комплекс. Затим, релативно ниске цене квалитетног руског оружја и војне опреме, спремност на бартер-аранжмане и могућност лиценце сарадње у производњи оружја. Русија је редовни учесник сајмова оружја и војне опреме у Азији и на Арабијском полуострву. Упоредо са ру-

ским продором, на сцену су ступиле и бивше совјетске републике – Украјина, Белорусија, Казахстан и Молдавија, на чијим територијама су смештени значајни капацитети војне индустрије некадашњег СССР-а. Све процене војних експерата стога говоре о захуктавању америчко-руске трке у наоружању.

■ ПРИВАТНЕ АРМИЈЕ

Нагло повећању продаје оружја и војне опреме знатно је допринео један феномен данашњице – постојање приватних армија и паравојних формација. Приватизација војске, било да се она назива милиција, етничка полиција, одбрамбене снаге, снаге унутрашњег реда или плаћеничка војска, представља феномен оружаног насиља који се брзо шири планетом. С друге стране, то је и врло уносан бизнис, који се брзо развија у многим државама захваћеним кризом, иако оне настоје да регуларним снагама (војска и полиција) одржавају закон.

Паравојне формације, односно приватне војске, као преторијанска гарда, чувају осетљиве објекте, штите локалне властодржачке елите, прате и обезбеђују војне конвоје, обављају логистичке послове или се налазе у саставу регуларних снага безбедности.

ПАРАВОЈНЕ ФОРМАЦИЈЕ

Американци су у Авганистану и Ираку ангажовали више од десет хиљада људи из приватних компанија за обезбеђење својих дипломатских представништава, праћење војних конвоја и обављање бројних логистичких послова.

У Колумбији једна нафтна компанија под оружјем има бригаду од око 4.000 људи, а око 300.000 бивших јужноафричких агената налази се у саставу приватних полиција. Коначно, паравојне мултинационалне компаније плаћеницима снабдевају више од двадесет земаља Африке, Азије и Блиског истока.

којима предначе оне најсиромашније, за куповину „артикала смрти“ издвајају знатно више новца него што су им заједничка улагања у образовање, здравство или унапређење комуникација. ■

Станислав АРСИЋ

У приватним армијама и паравојним формацијама трговци оружјем нашли су свој златни рудник. Набавка оружја за њих је релативно лака и јефтина. За педесетак милиона долара, колико кошта један савремени борбени авион, на тржишту оружја могуће је купити око две стотине хиљада модерних пушака, које се лако шверцују, једноставне су за употребу и веома су опасне.

Своју анализу SIPRI закључује чињеницом да је планета на глобалном нивоу захваћена повећаном производњом и трговином оружјем и војне опреме, што је последица политичке нестабилности, која је довела до знатног повећања војних буџета који ће у овој години достићи рекордних 1.437 милијарди долара.

На листи највећих војних трошковица су САД са 711 милијарди долара, следе Европска Унија са 289 милијарди долара и Кина, која је први пут претекла Јапан у војним издацима. Трагично је што многе земље, међу

ОРУЖАНЕ СНАГЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ГОТОВОСТ ПО НАЦИОНАЛНОМ КЉУЧУ

После више година припрема и постепеног преласка на нову формацију, од почетка ове године не постоје засебне оружане снаге ентитета у Босни и Херцеговини. Консолидоване су Оружане снаге БиХ као јединствена и мултиетничка организација, под контролом државних законодавних и извршних власти.

Из рата у Босни и Херцеговини (БиХ) изашле су две засебне оружане снаге – Војска Федерације (ВФ) и Војска Републике Српске (ВРС). Оба ентитета имала су властита министарства одбране и генералштабове. У првој поратној години обе силе биле су изузетно бројне у односу на популацију. На самом крају рата у БиХ на листама припадника националних оружаних снага налазило се око 600.000 људи. Демобилизацијом спроведеном после доласка међународних снага у мисији ИФОР (децембар 1995 – децембар 1996) из оба ентитета обухваћено је око 425.000 људи. Само у ВРС, после демобилизације, било је готово 30.000 људи и у ратном развоју предвиђала се мобилизација 172.898 резервиста.

РЕОРГАНИЗАЦИЈА

Први талас смањења бројног стања, организацијско-формацијске структуре и количина средстава ратне технике спроведен је на основу Подрегионалног споразума о контроли наоружања из 1996. године. ВФ и ВРС су се прилагодиле лимитима, али и даље обе силе су биле далеко бројније и у миру и у рату у односу на стандарде савремених држава и у односу на буџет.

У два наредна корака, 1999. и 2000. године, ВФ и ВРС остале су без још 30 посто припадника. На основу документа о одбрамбеној политици БиХ из 2001. ВФ се свела на 13.200 људи, а ВРС на 6.600 људи у миру.

На улазак у нови циклус промена утицале су политичке процене САД које су се сводиле на промену одредби мировног документа у корист унитаризације БиХ, на штету пре свега самосталности РС. Пред крај 90-тих година учествовали су захтеви из Вашингтона, НАТОа и од стране међународних представника у БиХ да се формира јединствена оружана сила БиХ. Директно из Команде СФОР-а у више наврата тражило се да се из безбедносних и економских разлога укину ВФ и ВРС у корист нових државних оружаних снага.

Повод за промене били су наводни послови завода *Орао* (подређеног Министарству одбране РС) са Ираком. Као последица афере формирана је комисија за реформу система одбране. Њена овлашћења су се одлуком Високог представника за БиХ, 31. децембра 2004. године, проширила у складу са захтевима дефинисаним на самиту НАТОа у Истанбулу и на крају се на предлог ко-

мисије предузео радикалан корак - 1. јануара 2006. године расформирана су ентитетска министарства одбране и формирано државно министарство са представницима сва три конститутивна народа. Затим су расформиране ентитетске оружане снаге у корист формирања нове јединствене структуре. Главни послови око стварања нове организације и пријема људства завршени су до краја 2007. године.

Амерички утицај може се сматрати пресудним у стварању модела националне равнотеже као механизма који треба обезбедити ба-

ланс интереса три конститутивна народа. Зато су од министарства до команди тактичких састава одређена по три рангирана лидерска формацијска места на којима се ротирају представници три народа.

У целини ОС БиХ треба да одрже национални баланс у складу са резултатима пописа становништва из 1991. године. Према националној формули Бошњаци чине 45,9 посто кадра, Срби 33,6, Хрвати 19,8 и остали 0,7 посто. У Оружаним снагама БиХ постоји 10.000 формацијских места за професионални кадар, 1.000 цивила и око 5.000 припадника резервног састава. Око 500 формацијских места предвиђено је за дужности изван БиХ, у представништвима државе, министарства одбране и оружаних снага, школовање дуже од годину дана и друге активности које су последица пријема у Партнерство за мир.

Према територијалном размештају у Федерацији БиХ има 10.333 формацијских места, а у РС 5.167.

Активни састав ОС БиХ чине само професионалци од 1. јануара 2006. године. Војна обавеза је укинута поводом инцидента у центрима за обуку ВРС у којима су младићи на заклетви одбили да понове за официрима да ће бранити БиХ и сви су се гласно заклели РС.

Структура кадра биће усклађена са стандардима НАТО, тако да ће бити 20 посто официра, 30 посто подофицира и 50 процената професионалних војника.

На врху ланца командовања налази се колективно председништво БиХ са представницима три конститутивна народа. Подела на три рангирана места креће од Министарства одбране са дужностима министра, заменика за политику и планове и заменика за ресурсе. Министарству одбране подређени су Заједнички штаб (ЗШ), Оперативна команда (ОК) и Команда за подршку (КзП).

■ ЈЕДИНИЦЕ

Према националном кључу, команда по једне од три пешадијске бригаде (пбр) налази се у месту са доминантним већинским становништвом из три конститутивна народа. Тако је 4. пбр смештена у Чапљини, 5. пбр у Тузли и 6. пбр у Бања Луци. У саставу тих бригада су по три пешадијска батаљона и артиљеријски батаљон, који су као и команде бригада подељени по националном моделу. Из сваке од бригада, по један батаљон се налази у граду са већином из три различита конститутивна народа. Три артиљеријска батаљона су такође у три града са три различита већинска народа. Команданти бригада су приликом формирања изабрани тако да су из већинског народа у месту где се команда налази. Батаљони су у Бања Луци, Бихаћу, Билећини, Билећи, Чапљини, Кисељаку, Ливну, Орашју, Приједору, Тузли, Устиколини и Зеници.

ПОДЕЛА ЛИДЕРСКИХ ДУЖНОСТИ

Према подели лидерских дужности на три рангирана нивоа, сада се на дужности министра одбране налази Бошњак Селмо Цикотић, бивши генерал ВФ, први заменик је Србин Игор Црнадак, а други заменик је Хрватица Марина Пендеш.

У Заједничком штабу ОС БиХ место начелника штаба припада у овом тренутку Бошњацима и дужност обавља генерал-пуковник Сифет Поцић, заменик начелника штаба за операције је Србин генерал-мајор Миладин Милојчић и заменик начелника штаба за ресурсе је генерал-мајор Славко Пулић, хрватске националности.

Идентичан модел поделе места понавља се на нивоу Оперативне команде, на чијем се челу налази бригадни генерал хрватске националности Анто Јелеч, заменик за операције је Србин бригадни генерал Мирко Тепшић, а заменик за ресурсе Бошњак бригадни генерал Сакиб Форић. У Команди за подршку на дужности команданта налази се Србин бригадни генерал Драган Вуковић, заменик за операције је Бошњак бригадни генерал Хусеин Турсуновић, а заменик за ресурсе је Хрват бригадни генерал Југослав Брдар.

Заједничкој команди подређена је авијацијска бригада са командом на аеродрому Залужани код Бања Луке, у којој су два хеликоптерска сквадрона, ваздухопловно-технички батаљон, батаљон ПВО са две батерије ПАТ-ова 40 мм Л/70 и ракетном батеријом са РС ПВО Куб-М и батаљон ВОЈИН са радарским системом С-600. Делови те бригаде подељени су тако да су по један сквадрон у Залужанима и Рајловцу и између те две базе подељен је батаљон за одржавање. Све јединице ПВО су у Сарајеву, а ВОЈИН на територији РС.

Бригада за тактичку подршку са командом у Рајловцу има у свом саставу тенковски батаљон у Тузли, батаљон ВП и војнообавештајни батаљон у Бутилама, инжењеријски батаљон у Дервенти, батаљон (чета) за разминирање у Бугојну, батаљон везе на Палама и чету АБХО у Тузли. Деминери су тренутно носиоци међународног ангажовања ОС БиХ, јер се тим од 36 припадника налази у Ираку. У марту ове године у мисију „Ирачка слобода“ отишли су припадници седме ротације која траје по шест месеци.

Команда за подршку налази се у Бања Луци. У њеном саставу су Команда за управљање персонлом у Бања Луци, Команда за обуку и доктрину у Травнику којој су подређени наставни центри, симулациони центар и полигон и Логистичка команда у Добоју, која има главну логистичку базу и елементе просторне логистичке подршке у пет батаљона.

Центар за основну обуку налази се у Хаџићима, Центар за борбене симулације у Бања Луци, Центар за професионални развој у Травнику, а Центар за борбену обуку са оклопно-механизованим батаљоном на полигону Мањача.

НАОРУЖАЊЕ

У избору средстава ратне технике за попуњу ОС БиХ тежиште је стављено на средства која су у ВФ ушла кроз америчку помоћ 1996/7. године током трајања програма „обучи и наоружај“. Основно лично оружје су аутоматске пушке 5,56 мм М16 и ХК33, пушкомитраљези 7,62 мм М60 и М84. За тенковски батаљон из Тузле и полигон на Мањачи задржани су 45 тенкова М60А3 и 16 М-84. Механи-

зоване јединице имаће 72 ОТ М113. За ватрену подршку батаљона Ков и у саставу аб у Бања Луци су 86 хаубица 122 мм Д30, 29 вишецевних лансера ракета 122 мм АПР-40 и 168 минобацача 60 мм М70 и 120 мм М74.

У авијацијској бригади користе се летелице наслеђене од оба ентитета – на Залужанима су 11 Ми-8 и 13 СА-341Х/СА-342Л газела, а у Рајловцу су четири Ми-8МТВ-1, један Ми-17 и 15 УХ-1Х.

Део технике неће моћи да се користи или се већ налази на истеклој ресурса. Зато је, у заводу Авиакон у Украјини, извршен ремонт и модернизација, у складу са стандардима НАТОа, два Ми-8МТВ-1, једног Ми-17 и два Ми-8.

Будући да су део америчке донације, редовно одржавање УХ-1Х зависи од годишњег пакета помоћи у резервним деловима.

Борбени авиони из ВРС нису више потребни ОС БиХ јер је процењено да су трошкови редовних активности врло високи за буџет, а

НАЦИОНАЛНИ ПУКОВИ

Оружане снаге БиХ као посебан елемент у свом саставу имају три пука задужена за одржавање наслеђа и идентитета ентитетских оружаних снага из времена рата – ВРС, Армије БиХ и ХВО. То су 1. пешадијски (гардијски) пук из Чапљине, 2. пешадијски (ренџерски) пук из Тузле и 3. пешадијски пук из Бања Луке.

У пуковима ради до десетак официра и подофицира и трошкови свих активности финансирају се само из донација, без учешћа у одбрамбеном буџету. Команда пука нема ни административна ни оперативна овлашћења.

Сви припадници ОС БиХ на левом рукаву носе амблем свог националног пука, а на десном рукаву ознаку БиХ. Сваки припадник оружаних снага по свом избору доноси одлуку ком ће пуку припадати. Према закону, ознаку националног пука не може да носе официр у генералским чиновима.

Униформе у ОС БиХ су идентичне и израђене су од материјала донираних од САД, у новој камуфлажној схеми какву сада користе амерички маринци.

перспективе модернизације врло слабе. До коначне одлуке о судбини приземљено је седам орлова, један галеб 4 и 11 јастребова.

Вишак авиона као и сви други вишкови биће понуђени на продају у складу са условима документа која су представници ентитета потписали 27. марта 2008. О прихода, 20 посто ће ићи у буџет Министарства одбране, а 80 одсто у ентитетски буџет у складу са пореклом продатих средстава или инфраструктуре.

■ КОНТРОЛА

ОС БиХ су на путу придрживања НАТОу и у том процесу налазе се под посебним статусом којим се лимитира са-

мосталност у доношењу одлука. Наиме високопозиционирани генерали и официри постављају се на дужности кроз процедуру у којој, осим предлога министра одбране, мора да се прибави претходна сагласност Сталног комитета за војна питања НАТОа. Комитет може дати или ускратити сагласност за постављење високих официра. Тај став представља извршну одлуку којој се власти БиХ морају повиновати. Команданти и заменици у ЗШ, ОК и КзП постављају се на дужност на период од четири године.

Стални комитет разматра и доје савете о безбедносној и одбрамбеној политици БиХ. Посебно велики утицај има Американац Рафи Грегоријани, који се налази на месту првог заменика Високог представника међународне заједнице у БиХ. Он се као официр налазио на задацима на Балкану, затим се бавио дистриктом Брчко и реформом система одбране. У време када се америчка влада одлучила да наоружа ВФ, Грегоријани је био један од кључних људи на том задатку. У Комисији за реформу одбране има место паралелног председника. ■

Александар РАДИЋ

ЧЕШКА И САД ПОТПИСАЛИ СПОРАЗУМ О РАДАРУ АМЕРИЧКОГ ШТИТА

Шефица америчке дипломатије Кондолиза Рајс и чешки министар спољних послова Карел Шварценберг потписали су у Прагу споразум о изградњи радарске базе америчког антиракетног штита у Чешкој. Шварценберг је након потписивања нагласио да Чешка може да се осећа безбедно само ако је усидрена у већој целини, као што је Европска унија или НАТО, а истовремено има добре односе са суседима.

Још нису договорени последњи детаљи пратећег споразума SOFA, којим се регулише боравак америчких војника у бази на полигону Брди, јужно од Прага, јер Вашингтон и Праг не могу да се сложе где ће се плаћати порези. Споразум који су потписали Рајсова и Шварценберг мора да ратификује чешки парламент. ■

БРИТАНИЈА ГРАДИ ДВА НОВА НОСАЧА АВИОНА

Британско министарство одбране потписало је уговор о изградњи два нова носача авиона, вредна три милијарде фунти. Министар одбране Дес Браун изјавио је да ће два носача бити изграђена у бродоградилуштима у Великој Британији у оквиру заједничког пројекта BAE System и VT Group.

Браун је навео да ће то омогућити запошљавање око 10.000 људи, али и да ће британским војним снагама дати потребну силу и технику, која ће јој, како је навео, бити потребна у наредним деценијама. Носачи авиона носеће имена чланова краљевске породице: „Краљица Елизабета“ и „Принц од Велса“. ■

РУМУНИЈА СМАЊУЈЕ БРОЈ ВОЈНИКА ВАН ГРАНИЦА

Румунија ће у 2009. години смањити своје учешће у међународним мисијама за 541 војника у односу на ову годину, одлучено је на седници Врховног савета одбране. Према подацима Министарства одбране, ове године се у међународним мисијама налазе 1.422 румунска војника – у Авганистану, Ираку, Босни и Херцеговини и на Косову.

На предлог Министарства унутрашњих послова одобрено је учешће 15 полицајаца у мисији MONUK у Демократској Републици Конго, највећој мировној мисији УН. ■

БРАЗИЛ КУПУЈЕ БОРБЕНЕ АВИОНЕ

Бразилско Ратно ваздухопловство покренуло је процес за куповину најмање 36 борбених авиона, као део ширег плана модернизације, саопштили су званичници. Бразил жели да набави авионе и изгради одговарајућу опрему ради одбране нафтних извора на мору и граничног подручја у Амазонији, које угрожавају наоружани кријумчари дроге и стране герилске групе.

Ратно ваздухопловство жели вишенасменске ловачке авионе који ће заменити комплетну борбену авиацију у наредних 15 година, што би значило куповину више од 100 примерака. Бразил уз авионе тражи и трансфер технологије који би обухватао и склапање авиона, како би развио своју индустрију. ■

САД ПОВУКЛЕ НУКЛЕАРНО НАОРУЖАЊЕ ИЗ БАЗЕ У БРИТАНИЈИ

САД су после више од 50 година повукле нуклеарно наоружање из Велике Британије, смештено у Краљевској ваздухопловној бази у Лејкенхиту од 1954. године, пише у извештају стручњака за нуклеарно наоружање Ханса Кристенсена. Повлачење није званично објављено, али је потврђено из неколико извора, написао је у свом извештају Кристенсен. Међутим, британско министарство одбране одбило је да то коментарише.

Ако је то тачно, онда су америчке нуклеарне бомбе у Европи остале само у шест база у Белгији, Немачкој, Холандији, Италији и Турској.

У јеку хладног рата САД су имале више од 7.000 комада нуклеарног наоружања у Европи. Већина је повучена раних деведесетих и данас их је, како процењује Кристенсен, остало нешто мање од 240. ■

ПОЧЕЛЕ РУМУНСКО-АМЕРИЧКЕ ВОЈНЕ ВЕЖБЕ

У црноморској војној бази „Михаил Когалницеану“ и на полигону Бабадаг почеле су једномесечне заједничке румунско-америчке војне вежбе. На вежбама „Joint Task Force 2008 Rotation“ учествује 280 румунских војника и 900 америчких, уз двојицу француских официра у својству посматрача.

„Циљ вежбе јесте јачање потенцијала заједничке инструкције америчких и румунских војника и повећање капацитета војника ради заједничког учешћа у операцијама за осигурање стабилности“, наводи се у саопштењу румунског министарства одбране.

Заједничке војне вежбе одржавају се на основу споразума између Румуније и САД о активностима америчких војних снага размештених на румунској територији, који је потписан у Букурешту 2005. године. ■

НОВИ ШЕФ МИРОВНИХ ОПЕРАЦИЈА УН

Генерални секретар Уједињених нација именован је француског дипломату Алена Лероа (55) за новог шефа Одељења УН за мировне операције, у чијој надлежности је скоро 110.000 „плавих шлемова“ у 20 мисија у свету.

Лероа ће на тој функцији заменити земљака Жан-Мари Геноа, који је био шеф мировних операција УН од октобра 2000. године. Лероа је познат по раду у балканским земљама – био је заменик специјалног координатора УН за Сарајево, регионални администратор светске организације у Пећи, на Косову и Метохији, те специјални представник ЕУ у Македонији. ■

Пише
Александар РАДИЋ

РАКЕТНИ ОДГОВОР НА ПРОТИВРАКЕТНИ ШТИТ

Пристанак чешке владе да се на њеној територији смести америчка радарска станица из противракетног система Руси и Иранци дочекали су против-против ракетним маневром. Из Кремља су, осим критика америчког поступка, потврдили да ће на нарушену равнотежу силе покренути преправку интерконтиненталних ракета са једне на више нуклеарних глава. Иранци су послали ватрену поруку салвом од девет ракета, као директни изазов америчком противракетном штиту.

Руси су већ неколико година уназад обзнанили да ће предузети кораке на јачању офанзивних потенцијала. Проценили су да се штит, на актуелном техничком нивоу, може превазићи преправком ракета, које ће уместо једне добити више нуклеарних убојних глава. Руски званичници нису прихватили амерички став да се антиракетни штит гради само против „лоших момака“ као што су Иранци. Они на америчке наменске базе у државама бившег Варшавског пакта гледају као на средство којим треба да се обезвреде руске ракете. Неретко, амерички политичари оснажили су таква размишљања реториком *хладног рата*, у којој се Руси препознају као противник тзв. слободног света и конкретних америчких интереса, посебно у области контроле природних ресурса.

Осим техничких измена на ракетама и нарубина за нове самоходне лансерере, Москва може да у ракете унесе координате америчких противракетних база у Пољској и радарског положаја у Чешкој. Било би то снажно средство притиска на гласаче у те две државе, јер они ионако нису срећни због доласка Американца са противракетним системом. Може се очекивати да ће ракетни системи кратког домета *искандер* бити премештени из база у Русији на нове положаје у савезничкој Белорусији. Са максималном даљином гађања од 280 километара та ракета „покрива“ америчке савезнике.

Осим техничких мера на заштити од антиракетног штита, Руси ће имати слободан маневарски простор да посредством помоћи државама са америчке црне листе покажу чврст став. То се посебно односи на Иран, који се донедавно без тешкоћа снабдевао витално важним софистицираним наоружањем из Русије. Осим увоза наоружања, Иран систематично од прве половине осамдесетих ради на ракетном програму, у почетку уз техничку подршку у то време савезничких држава Кине и Северне Кореје. Нису лако и брзо дошли до већих продора, али време и рад довели су до производње ракета којима могу гађати Израел и америчке велике базе на централноазијском простору од Саудијске Арабије до Авганистана.

На вежби приређеној 9. јула „у част“ америчког антиракетног штита, представљене су ракете *шахаб 3*. Њихов домет, према званичним иранским изворима, износи више од 2.000 километара. Приде су лансиране ракете *зелзал* и *фатех* домета 400 односно 170 километара. Наравно, Иранци су инсистирали на томе да све користе само конвенционалне убојне главе. Оне са еквивалентом авио-бомбе масе од 250 килограма нису посебно снажан адут, али чињеница да се ирански смртоносни пакет може пребацити пар хиљада ки-

лометара за Американце представља висок безбедносни изазов.

Израелски лобисти сада још жешће да траже од америчких политичара тврд став према Ирану. Користиће се као и до сада матрица о иранској намери да се створи нуклеарна бомба и да се онда ракетама као што су *шахаб 3* или сличним предузме одлучан нуклеарни удар какав може да збрише Израел са карте.

Стварна вредност антиракетног штита биће на проби када се отвори проблем вероватноће уништења ракета или глава лансираних на Израел. Само једна једина нуклеарна бомба у тој малој држави може да доведе до ивице постојања читавог народа. Зато ће став Израела и лобиста у Америци бити добар показатељ колико у ствари антиракетни штит може да буде ефикасан. Ако се драматично повећа притисак на Иран, значи штиту не треба веровати. У том случају Американци ће морати да предузму превентивно „чишћење“ Ирана од нуклеарне технологије или од политичара који желе да наставе развој ракетног или чак нуклеарног програма.

Ирану се до сада показало да не може проћи никаква улична масовна предузимачка активност на промени политичког система. Класични обрасци промене власти сада не вреде као средство против исламског режима створеног на улици и доведеног на власт готово идентичним механизмом какав се сада користи за смену аутократата и „развој демократије“ у државама источно од Натоа.

Иран до сада показује намеру да чека и штити властите интересе, иако се налази у позицији да доведе развијени свет до велике кризе блокадом извоза нафте. Осим властитих извоза у домету ракета, има главне произвођаче нафте из арапског света. Нимало случајно, у данима пред иранску ракетну салву, америчка и британска флота извеле су велику вежбу у Заливу на тему заштите нафтних постројења.

Рокови за кулминацију надметања Америке и Ирана већ су дефинисани, судећи према подацима америчке обавештајне заједнице да ће исламски режим до 2015. године имати и ракете интерконтиненталног домета. Оне ће тада моћи да погоде и Сједињене Државе и то ће бити тачка преко које се не може прећи.

До тада противракетни штит можда ће већ постати неважан детаљ из прошлости, ако се не деси велики технолошки искорак и драматично не повећа вероватноћа уништења балистичких ракета. До тада, ракете пресретачи и радари великог домета биће само подлога за политичко надметање, а не реално средство који може да обезвреди претњу далекометним ракетама. ■

ИСТОРИЈА
ЧОВЕКА

Светлана Спајић, народни певач

Мој живот је моја уметност.

Ја немам пробе у којима вежбавам напевање. Певам док перем судове, певушим детету, пријатељима...

Код мене често дођу младе девојке и траже савет како да нешто отпевају.

Обично кажу: *не могу да скинем први глас, ајд' ми помози.* Како први и други глас? Први глас је Јока а други Дара.

То нису гласови – то су људи. А то што их распознајемо у њиховим песмама значи да нису живели узалуд.

Када је ове сезоне албум „Жегар Живи“, истоимене традиционалне певачке групе из Книнске Крајине, снимљен у Жегару (Буковици) а објављен у лондонској музичкој кући Cloud Valley, коју води еминентни британски уметник, продуцент и музички критичар Ендрју Кроншо, сврстан међу 20 најбољих издања на престижној светској музичкој листи World Music European Charts, као петнаести у конкуренцији 186 албума, то је многе изненадило.

Али не и оне који знају „да нема пе

вања без преданости срца, и нема песме ако некоме није посвећена“. Управо ту реченицу изговорили је наша саговорница Светлана Спајић, једна од чланица Жегара.

У предговору за компакт диск Ендрјуа Кроншоа, појашњено је како је до овог албума уопште дошло, али је и Светлана Спајић представљена онако како је други, било где у свету – чују, или по гласу распознају:

„Млада српска етномузиколошкиња и моја добра пријатељица, Милица Симић, аутор је и водитељ одличне емисије посвећене традиционалној музици под насловом Од злата јабука, која се емитује петком на Другом програму Радио Београда. Емисију редовно слушам преко Интернета, па сам с временом приметио да је, готово сваки пут када чујем неки нарочито упечатљив пример традиционалног сеоског певања, у питању глас извесне Светлане Спајић. Када сам открио како се пише њено име, схватио сам да у колекцији већ имам неколико Светланиних снимака на три драгоцене издања Србија: Саундс Глобал, серијала који Бојан Ђорђевић уређује за Б92 од 2000. године, где она пева соло, у дуету Дрина и са Дарком Маџуром. (Такође је била чланица женске

певачке групе Моба и често наступа са саставом Бело Платно.)

Пожеleo сам да сазнам више о мало познатом српском сеоском певању које се ту и тамо може чути на архивским снимцима, али га је данас веома тешко пронаћи у живом извођењу. Помислио сам да бих могао скренути пажњу на ову врсту музике у Србији и иностранству ако бих нешто од тога објавио. Учинило ми се да је Светлана права особа за то. Певачица снажног гласа, рођена у Лозници на западу Србије, која време проводи обилазећи села у Србији и суседним балканским земљама, учећи од сеоских старца. Одлучио сам да више сазнам о њој."

У аутобиографској белешци за исти текстуални материјал на компакт диску Светлана Спајић је записала:

„Ја сам Светлана Спајић, рођена сам на Преображење 1971. Има томе више од петнаест година, од кад сам први пут чула Јандру и његово јато и прокталице о Јанковић Стојану... Погодила ме та пјесма

као мало која у животу. Од тада сањам о Јандри, о овом крају, и ево, дође и тај дан, слава Богу, па са Крајишницима снимим албум. То је мој дар мом народу овдје и свим добрим људима. Надам се да ћемо послати добру поруку народу потеклом одавде, сада расијаном широм свијета, да ако ми можемо скупа, у љубави и повјерењу сложити се и нешто оставити, да и другима то буде циљ: без слоге нема ни пјесме, нема ни рађе, нема ничега. Хвала Јандри што нас учи и предводи, хвала Воји и Миљи што су ми пружили уточиште и своје село, хвала Обри и Луји на пјесми и науку. Хвала Побри и Ендрјуу што су овдје са нама да нам помогну, бољи људи њесу могли да се појаве да ово са нама одраде!"

Све то заједно, а пре свега непоновљив снажан и нежан, звонак и спојевит, у сваком случају препознатљив глас Светлане Спајић, као и исто такво њено биће које заокружује целину нечег што је истинито и

самим тим налази пут до неке друге душе, навели су и нас да пожелимо да је упознамо.

* Како тумачите помало необичан стицај околности који је довео до тога да се компакт диск са традиционалним српским певањем котира тако високо на једној заиста престижној светској музичкој листи?

– World Music European Charts је листа која вреднује издања њорлд и традиционалне музике из целог света, на основу мишљења музичких критичара и радијских аутора, врских познавалаца њорлд музике из више од двадесет земаља, укључујући ту и Србију.

То је за српску сеоску традицију певања не само највећи успех до сада, већ прекретница која је тај изворни звук уопште увела на светску листу. Чињеница је да код нас постоји нека врста фрустрације у којој не умемо да препознамо шта је то што је изворно наше а што свет

може да занима. Помешана са лошим изборима та ситуација је и довела до тога да нас други не познају, не знају нашу культуру, обичаје, традицију... Онда то често преточимо у осећај незадовољства, чак у светску заверу, а да се никада до краја искрено не запитамо шта смо то ми сами учинили да тако не буде. Када о томе размишљам чини ми се да би критеријум за то препознавање био управо у нечему што је непоновљиво, што нема нико сем нас – а то је српска традиционална култура. Срби у свом језику, својој ношњи, обичајима, свирци и песми. То је и историја показала. Нашим епским песмама се и Гете дивио, зашто се и данас људи не би дивили таквим посебностима наше културе.

Када смо затворили читав пројекат, рекла бих да су га обликовали огромна љубав и страст. На другој страни подједнако је важна монолитност пројекта у доживљају традиционалне културе, која је много више од доживљаја уметности. Она је начин живота, систем вредности, нешто што трансцендентира сваки дан јер су људи који живе ту културу сваки дан у контакту са богом и природом. Наравно, да би сте изнели до краја истинито ту причу ви морате бити на изворишту, боравити са тим људима, да све проживите а не да покушавате да научите седећи у „кругу двојке“. А кад кажем српска традиционална култура говорим о култури народа који се борио у Првом српском устанку, у балканским ратовима, који је изнео Први и Други светски рат, који је трпео зулуме и векове. То смо ми – Срби, а све то одбацили у пола последњег века, заборавити, то је за мене заиста страшно. Да ли ја кроз певање живим анахроно, старовремски..? Не

знам како то изгледа са стране, али знам да живим последње остатке свог идеала и свог врела, са чврстом вером да та искра може да се обнавља чак и у поменутом „кругу двојке“, градском језгру, било где.

* Сеоско певање, осим аутентичне мелодије и гласова, нуди и једну другачију представу о животу. Оно мирише на косидбу, сетву, жетву, на изворе, прела... Чини се да управо то све више људима недостаје.

– До нас који живимо у градовима допире само та песма. Њу већ препознаје сила младих људи, они је слушају, осећају... А онда се некако све ту заврши. Нема даље. Због чега? Управо због тога што је та песма у суштини свакодневни део једног другачијег живота, којег сте поменули. Она је молитва. Песма на селу је стално обраћање Богу. То није неки други систем вредности. То је дру-

ги свет. Да би се тај свет дотакао, разумео, неопходно је дубоко закорачити у њега.

* Ви живите то о чему говорите, један део године сте на селу.

– Нема другог начина. Не могу да седим код куће, слушам неки снимак са терена и певам ноте записане на папиру. Народна песма има своју лепоту, уметнички слој али је много дубље то што је она „један кроз један“ са животом. Она слави живот и сваки тренутак у њему. Моја бака је певала од јутра до мрака, шта год да је радила. Наше баке у Далмацији, отпочињале су дан песмом сунцу: сунце грањаво, слава и хвала му... Тако је било и у другим крајевима.

Осећај божанског присуства је на селу интензивнији него у граду. Природа је од бога дата – при роду, дата роду. Она лакше човека уздиже и смирује. Тежак, напоран живот и аскетизам се лакше подносе. Уосталом, тамо скоро да нема времена да се људи покваре. Деда Ђурица из Жегара уме да каже: ништа слађе нема него када се навече претуриш од труда. Кад уморан заспиш. У граду је, како један мој пријатељ монах уме да каже – прави подвиг остати морално и духовно здрав, непокован. Опет, ја нисам неко ко људима нуди идеалну, романтичарску представу о селу. Утопију у којој је све дивно. Не, напротив, живот на селу је суров и тежак. Ту ујутру нема опције да ли ћеш да устанеш или не, хоћеш ли да се јавиш шефу да касниш или идеш на боловање. Тамо те чека благо, хиљаду обавеза и нема никог ко ће уместо тебе све то да уради. Осећај одговорности који имате према другима, заиста је моћан. Како онда остаје снаге за песму? Управо тим и таквим начином живота. Ми смо у граду размажени. На селу вам треба тринаест различитих заната и знања да бисте опстали. Ганди је говорио да је човек који заборави земљу и контакт са земљом – заборавио себе. Заиста се бојим да и ми полако заборављамо и тако лако се одричемо својих шума, поља, ораница, извора...

Читав наш пројекат „Жегар живи“ је прича о далматинским Србима повратницима у једно од најважнијих српских села у Буковици. Жегар је родно место сердара Стојана Јанковића, чувеног српског ратника, и архимандрита Герасима Зелића, у близини је манастир Крупа, задужбина краља Милутина, најстарији српски манастир у Далмацији. Та прича се на неки начин отвара албумом који смо снимали. Све што је на том албуму, дошло је из живота, из две године заједничког живљења и дружења. Одлазила сам у Буковицу, учила да чувам козе, да певам... Песме су настајале током слава, прела... Тако и Миља, једна од чланица групе, каже: Надам се да ћемо и даље да радимо, певамо, пијемо и мучимо се.

* О чему све село пева?

– Све што је битан састојак свакодневног живота, тема је песме. Мада, када ми кажемо песма, мислимо на нешто много једноставније него што је то сеоска песма. Тај свет звука, тај облик старовремске комуникације, ми, нажалост, више ни не познајемо. У граду је уобичајено рећи: отпеваћу успаванку. На селу је то смешно. Тамо ће рећи, одох да успавам дете. А добро се зна како се дете успављује. Понекад је песма само љубавни позив који чобаница упућује свом драгом, постоје песме које су везане за стадо, постоје песме којима се пчела матица из једне кошнице преводи у другу. Све су то облици комуникације. То што је све то још и мелодично и пуно звука, па ми доживљавамо као песму, то је већ наша ствар. Читава једна група песама везана је за празнике током године, ту су васкршње, божићне, Ђурђевданске песме. Постоје песме везане за скоро све послове који се обављају на селу: косачке, копачке, жетелачке... Читав живот је прожет песмом, а она је и обредна и молитвена, она доје снагу и елементарну радост живљења извлачи на површину. Постоје и кратке песме и тужбалице које су наше јадне и намучене баке и мајке изродиле, губећи синове, мужеве... Косовске песме су својеврсна квинтесенција српске традиције, најузвишеније, најелегантније, па и најтужније – што није случајно.

* Ендрију Кроншо је у суштина за Вашим гласом дошао из Лондона у Србију да открије српско традиционално певање.

– Ендрију је пре свега уметник, индивидуалац који има неке своје стандарде. Да смо овај албум радили са неком уобичајеном издавачком кућом, можда никада не бисмо постигли овакав успех. Дивно је када се у том послу успоставе узajамно препознавање и поверење. Тада је прича како ваља испраћена на свим нивоима. Албум, осим звука носи и читаву причу о животу у Буковици. То наравно има своју цену, зато смо радили предано и максимално. Људи који су дошли из Лондона у Жегар нису блазирани авантуристи са запада који крстаре Балканом, већ су ти људи са нама чували козе, помагали у свакодневним пословима а паралелно смо снимали албум, ту на изворишту. Претпостављате шта значи бити Србин повратник у Хрватску, какви су то све изазови и колико је све тешко, а уз то још снимати албум са српским традиционалним песмама... Па да тај албум добије сјајне критике у Гардијану, четири велика приказа на Би-Би-Сију, у светским оквирима бива за само неколико месеци препознат као неубичајен квалитет, све је то за мене идеал. Не морамо сви ми непрестано да идемо да се доказујемо по неким метрополама. Једно село је по мени подједнако важно као и било која метропола. И то село може да постане културни центар у некој области. Стално су нам говорили да нам је неопходна материјална основа за подградњу: културу, уметност. По мени је обрнуто, култура и духовност су то што привлачи неке друге силе. Уосталом, из чега ми то можемо да се обогатимо ако немамо вертикалу – систем вредности који ће све да повеже. Овај пројекат је за мене и потврда српског универзализма, који волим. Срби из Далмације, објављени на западу, постају видљиви за све Србе у свету... То што фрустрира су и даље наше поделе, то што су Срби са Косова једно, Срби преко Дрине друго, Срби из Београда треће... Никако да се поруше те границе и да из корпуса српског узмемо оно што је најбоље и најлепше за све нас. А то шта је код нас најлепше, врло лако ће се препознати као такво било где у свету.

* Колико је то што је старо српко певање заиста сачувано?

– Нажалост, у последњих педесетак година наше институције културе нису учиниле много да се сачува наш темељ – традиција српског села. Свако наше село је космос за себе. Чини ме несрећном што нема сто или двестотине оваких албума, од Лике па до Пчиње. Свако село свира на свој начин, сваки свирац прави инструмент за себе и као што не постоје два иста човека, тако не постоје ни две исте свирке, нити два иста инструмента. Да такав темељ постоји можда би било лакше и безболније стварати и тај нови, такозвани етно звук. Али ако се не познају основе улази се у сиво поље у коме је све дозвољено, као што свако може бити пророк и тумач по сопственом ћеифу.

* Рекли сте у једном разговору да нема певања без преданости срца и нема песме ако некоме није посвећена. То несумњиво указује на лични однос, пун емоција. Тога је данас тако мало, чак и у уметности која подразумева ту врсту давања. Зато ме занима како је скован Ваш унутарњи систем вредности?

– Све је то садржано у мом односу према животу. Ја сам Српкиња, православка. Мој живот није испуњен, нема смисла нити крајњег исходшта ако није дат и подељен. За мене нема радости ако сам сама. Христос каже: где вас је двоје и троје у име моје, ту сам и ја. Да седим код куће и кувам само за себе, да нема деце, рођака, пријатеља – то би била онтолошка беда, да вам право кажем. Смешан је човек који пева да би се дивео себи и свом гласу. Док певам ја знам да сам ту песму учила од баба Купине или баба Анке, и оне певају заједно са мном. То је систем вредности у коме су сви моји преци живи пред Богом а ја сам само део низа свог народа и та песма остаје и иза мене. Некад сам од мање, некад од веће моћи, што све прихватам тако како наиђе, јер је у таквом доживљају певања суштина у етици непоновљивости. Грод је на том плану наметнуо стандардизацију која пегла све природне неравнине, доводећи глас у одређену интонацију и ритам по сваку цену. Мој живот је моја уметност. Ја немам пробе у којима вежбама напевам. Певам док перем судове, певушим детету, пријатељима... Код мене често дођу младе девојке и траже савет како да нешто отпевају. Обично кажу: не могу да скинем први глас, ајд ми помози. Како први и други глас? Први глас је Јока а други Дара. То нису гласови – то су људи. А то што их распознајемо у њиховим песмама значи да нису живели узалуд. ■

Драгана МАРКОВИЋ

Библиографија и изложба Архива Србије и Црне Горе

ИСЕЉЕНИЧКА ПЕРИОДИКА У ОБЕ АМЕРИКЕ

Изложба „Југословенска исељеничка периодика у Северној и Јужној Америци 1914–1945“, у Архиву Србије и Црне Горе, настала је трудом преданих истраживача Предрага Крејића и Сузана Срдновић, са жељом да се домаћој стручној и широј јавности прикажу издања која су исељеници пореклом из прве Југославије објављивали на просторима обе Америке

Наше исељеништво је у својим дневним и недељним листовима, и многим другим издањима, испољавало позитиван или негативан став према матици, своју приврженост, заинтересованост за догађаје и личности, о чему су доносили судове и, уз помоћ штампе, настојали да и у далеком свету очувају свој изворни дух и културу. Многи од тих листова нису сачувани ни у библиотечким фондovima, јер је њихово растурање било забрањено у Краљевини Југославији, а казивања о исељеништву била су чак и табу за време социјалистичког раздобља Југославије. Демократске промене у земљи омогућиле су да се та тема сагледа комплексно и објективно.

На изложби се могла видети оригинална штампа која је тамо излазила. Сам почетак изложбе припао је карти са најважнијим градовима – центрима југословенске штампе и њиховим фотографијама (Сан Франциско, Лос Анђелес, Чикаго, Кливленд, Питсбург, Њујорк, Детроит, Милвоки, Сент Луис, Торонто, Винипег, Буенос Ајрес, Антофагаста, Магеланес, Сао Пауло, Монтевидео, Сантјаго, Розарио). Представљени су тако листови „Српска стража“, „Американски србобран“, „Народ“, „Југословенска домовина“, „Србодија“, „Југославија“, „Јединено Српство“ и друга периодика свих народа, а изложене су и фотографије главних и одговорних уредника појединих листова и други важни документи.

СТРАНИЦЕ РАСЕЈАНИХ

Музеолошки и архивски модерну поставку чинило је, као што и сам каталог сведочи, шест тематских поглавља: избор југословенске периодике која је престала да излази до 1914. године, југословенска периодика 1914-1945. године, социјалистички и комунистички листови, екстремни антисрпски и антијугословенски листови, соколски листови и листови црквених и верских организација. Истовремено се појавила и „Библиографија југословенске исељеничке периодике у Северној и Јужној Америци до 1945“, ауторке Сузана Срдновић, за коју је предговор и увод написао Предраг Крејић. Уз каталог, и та публикација Архива СЦГ (обима 95 страница), са чак 557 одредница, представља сваке пажње вредан извор података будућим истраживачима.

Раније објављиване библиографије обухватиле су исељеничку периодиком само појединих југословенских народа, осим дела „Грађа за библиографију југословенске периодике“, коју је под уредништвом Мате Ујевића објавио Лексикографски завод у Загребу 1955. године, али са непотпуним подацима – само наслов, место и почетна година издавања. За садашњу „Библиографи-

ју...“ коришћене су раније библиографије и архивски документи дипломатско-конзуларних представништва Краљевине Југославије у земљама оба америчка континента, настала у раздобљу 1918-1945. године.

SRBOBRAN ДВЕ ГОДИНЕ МЛАЂИ ОД ПОЛИТИКЕ

Из тих извора сазнајемо тако да је у „обећаној земљи – преко велике баре“, према којој су први мигранти са јужнословенских простора кренули средином друге деценије 19. века, до Првог светског рата покренут знатан број листова. Већина њих није успела да опстане дужи, као што се догодило са листом „Славјанин“ (The Slavonian), који је кратко излазио 1871. године, у Сан Франциску – на руском, српском и енглеском језику. Неки тада покренути листови наставили су, ипак, да излазе и по више деценија, а неки излазе и данас. Пре свега, то су српски лист – тадашњи дневник „Американски србобран“ (само две године млађи од „Политике“, јер је покренут давне 1906), хрватски недељник „Зажедничар“ (покренут 1905) и „Американски Словенец“ (покренут чак 1891).

Према подацима Исељеничког музеја у Загребу, укупан број дневних, недељних и месечних листова до 1935. године износио је 213 у САД и шест у Канади. Та установа забележила је и да су у раздобљу од појаве првог листа, па до већ наведене године, у земљама Јужне Америке публикована 84 наслова листова (Аргентина 46, Чиле 29, Бразил пет, Уругвај три и Боливија један), који су, с обзиром на национални састав људи у расејању, већином били хрватски.

Сву наталожену слојевитост изложбе потврђује и податак да је 1935. године у САД излазило девет дневних листова, са око 61.000 претплатника, те да је у то доба 17 недељника имало око 128.000, а девет месечника око 30.000 претплатника. Аутори наводе и да је због хроничних материјалних проблема технички ниво листова био, углавном, доста слаб. Дневници су штампани махом на два листа, а недељници на четири листа.

Издавачи и уредници највећег броја листова били су људи нижег образовног нивоа и ретки су били случајеви да су у Северну и Јужну Америку дошле особе које су у Југославији имале претходно новинарско искуство, што се претежно односи и на читалачку публику. Треба ипак истаћи да су иза појединих листова које су издавала исељеничка друштва стајале такве личности као што је Михајло Пупин, председник Савеза сједињених Срба „Слога“, издавача листа „Србобран“ у Њујорку. Вредно је помена и да је више година председник целокупне исељеничке штампе у САД био Иван Паландачић, угледни српски исељеник из Херцег Новог и издавач листова „Јединено Српство“ и „Југославија“.

Према наводима директора Миладина Милошевића, садашњи Архив СЦГ са изложбеним поставкама почео је још 1979. године, ради представљања архивског блага о историји Југославије из својих фондова, а неке од тих изложби рађене су у сарадњи са угледним сродним установама из иностранства. Током протекле три године приређене су изложбе о Титу и Стаљину, краљу Александру Карађорђевићу и кнезу Павлу Карађорђевићу, које су обишле и веће градове Србије, али и Бањалуку, па се може очекивати да и ова изложба крене на таква гостовања.

Димитрије СТЕФАНОВИЋ

Црвеноармејци нападају Кронштат

ПИШЕ ДР
АЛЕКСАНДАР
МУТАВЏИЋ

ВОЈНЕ ПОБУНЕ (2)

ИНТЕРВЕНЦИО

Победа бољшевика у Октобарској револуцији, ширење револуционарних збивања ка средњој и западној Европи, те убиство руске царске породице довели су до ангажовања британске и француске војске у Русији. Међутим, савезнички војници, који су преживели вишегодишњу рововску кланицу Првог светског рата, нису били вољни да, уместо демобилизације и повратка кући, наставе ратовање, а уз то су многи показивали отворене симпатије за прокламоване идеје бољшевичке револуције.

Олидаришући се са совјетским радништвом и њиховом револуцијом, британски лучки радници одбили су 1919. године да утоваре оружје и муницију у бродове за које су сазнали да плове ка Русији, а потом су и морнари на миноловцима у Росајту, као и они из 1. флотиле разараача, одбили да се врате на своје бродове, који је требало да заплове ка Балтику.

На њихову одлуку је утицала и чињеница да су британски званичници више пута изјавили како ће у рат против бољшевика послати само добровољце, али је адмиралитет то, очигледно, игнорисао. Скоро стотину морнара је ухапшено, а десеторица су осуђена на временске казне. На појединим бродовима у Балтику само је четвртина посаде извршавала наређења.

Фебруара 1919. године војници јоркширског пука одбили су да нападну Селецко, а војници француског батаљона у Архангелску се нису вратили са одсуства. Августа исте године припадници две чете 6. батаљона краљевских маринаца, који су, уместо на стражарске дужности у Немачкој, упућени у Архангелск, одбили су да изврше наређења. Деведесет их је изведено пред суд, тринаесторица су осуђена на смрт, а остали на временске казне до пет година. Међутим, према личном наређењу британског краља, који је забранио погубљења после завршетка Првог светског рата, смртне казне су замењене петогодишњим затвором, али су скоро сви ослобођени већ после годину дана, док су остали у затвору проборабили најдуже шест месеци. Обрађујући те одлуке, начелник Адмиралитета је у извештају Доњем дому изнео да је „лоше руковођење“ било повод за побуну, што је фактички представљало признање да су поједини официри деловали у супротности са упутствима.

На самом фронту, јуна 1919. године, хемпширски пук је одбио наређење да крене у напад на бољшевичке линије дуж реке Двине, иако је противник био у расулу. Исте године, 7. јула, избила је побуна у словенско-британској легији. Војници су убили пет британских и четири руска официра, а потом дезертирала или прешли на страну бољшевика.

Западни аутори сматрају невољност војника за борбу једним од кључних фактора који су утицали на одлуку западних савезника о повлачењу из Русије, које је отпочело септембра 1919. године, а што је увелико и директно утицало на исход интервенционистичког рата.

Први светски рат, две револуције, интервенција западних сила и грађански рат страшно су изнурили Русију, а суше које су владале 1920–1921. године довеле су до незапамћене глади. Совјетска влада је уз то увела економску политику *ратног комунизма*, којом су забрањени приватна производња и трговина, док са друге стране новоформирана држава није била у стању да покрене привреду. У таквим условима дижу се устанци у руралним срединама, а у урбаним почињу штрајкови и немири. Један од таквих штрајкова организован је крајем фебруара 1921. у Петрограду, где су радници протестовали због услова рада и оскудице у храни. Угушен је тек после интервенције војних јединица, увођења ванредног стања и присилног повратка радника у фабрике.

■ ПОБУНА У КРОНШТАТУ

Тврђава Кронштат налази се у Финском заливу, на острву Котлин, и са мора чува прилаз Петрограду, који је од ње удаљен око 55 километара. Сазнавши за догађаје у граду, морнари из Кронштата су 26. фебруара упутили своје делегате у град, како би из прве руке добили информацију о тамошњим збивањима. После повратка делегати су известили да је стање у фабрикама такво да оне више личе на логоре за присилни рад из царистичких времена. Посаде бојних бродова *Петропавловск* и *Севастопол* одржале су хитан састанак, на ком је изгласана резолуција

та као помоћ за напад. Влада је побуну оценила као „дело француске контраобавештајне службе“, а резолуцију морнара назвала „делом социјал-револуционара“, односно партије која је била доминантна у совјетима до Лењиновог повратка. Већ 7. марта, око 50.000 војника под командом генерала Тухачевског, који је касније постао маршал, а потом и жртва Стаљинових чистки, отпочело је нападом на Кронштат. Са нападом се журило како би се извео јуришем пешадије преко залеђеног мора, јер би, чим се лед отопи, тврђава постала неосвојива за копнену војску. Уследиле су огорчене борбе, а напади су одбијени осмог, десетог и дванаестог марта, да би тек под окриљем ноћи, у белој камуфлажној одећи, црвеноармејци продрли у Кронштат и коначно заузели тврђаву.

ПОБУЊЕНИ МУСЛИМАНИ У СС ЈЕДИНИЦАМА

Током Другог светског рата побуне су избијале и у немачким елитним СС јединицама, али углавном тамо где војници нису били немачког порекла. Прва већа побуна догодила се 16. септембра 1943. у 13. СС батаљону брдске пешадије, састављеном од муслимана са простора Краљевине Југославије, базираном у Вилфранш д'Руерг у Француској. Убијена су је петорица немачких официра, али су побуњенике брзо надвладали лојални војници. Двојица су погинула током борбе, а 14 су стрељана по одлуци војног суда.

НИСТИЧКИ РАТ У РУСИЈИ

КРВАВА ТВРЂАВА

Сузбијање побуне морнара у Кронштату, својеврсне револуције у револуцији, имало је високу цену. Званични подаци говоре о 527 погинулих и 3.285 рањених војника, док је са побуњеничке стране 1.000 морнара погинуло, 2.000 рањено, 2.500 заробљено, а 8.000 избегло у Финску. Према незваничним подацима, из строја је избачено скоро 10.000 црвеноармејца, а неколико хиљада заробљених морнара је стрељано или одведено у логор. Преживели сведок наводи да су улице тврђаве биле црвене од проливане крви. Вођа побуне, Стјепан Петриченко, помогао се Финске и тамо је до 1945. године живео као избеглица, да би тада био изручен СССР-у. Исте године је умро у радном логору.

у петнаест тачака. Од совјетске власти се, између осталог, захтевало спровођење хитних избора за радничке и сељачке совјете, јер су дотадашњи престали да заступају интересе своје базе. Избори треба да се обаве тајним гласањем, а мора им претходити слободна предизборна кампања; затражени су: слобода говора и јавног скупа, уз слободу за синдикате и сељачке организације; ослобађање свих политичких затвореника који припадају радничкој и сељачкој класи, војницима, морнарима и социјалистичким партијама; оснивање комисије за преглед досијеа свих затвореника у радним логорима; укидање одељења за политички рад у оружаним снагама и партијских стража у радним организацијама; давање права сељацима да на земљи у личном поседу гаје културе по сопственој жељи.

Морнарима су се у име владе обратила двојица високих званичника, али су их побуњеници, забринути гласинама о припреми напада на Кронштат, притворили, мада се са њима добро поступало. Власт је врло брзо реаговала на вести о побуни. Троцки је захтевао ликвидацију свих морнара, назвавши их „белогардејским побуњеницима“, док је Лењин директно са 10. партијског конгреса послао 300 делегата

■ ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

У Другом светском рату побуне су биле ређе но у Првом. Највећом побуном у британској војсци током ратног стања сматра се она у Салерну 1943. године. Војници и подофицири из 50. и 51. дивизије, припадници Осме армије која се под генералом Монтгомеријем провалила у северној Африци, били су смештени у логору 155 у близини Триполија ради опоравка после рањавања или прележаних инфективних болести. Током вишегодишњег рата у пустињи, код војника се формирао снажан осећај чврсте припадности својој јединици, што су њихови официри, на челу са Монтгомеријем, знали и подржавали. Када су позвани да се врате на фронт, сви до једног, па чак и непотпуно опорављени, одмах су се пријавили. Међутим, због административне грешке, они нису упућени у своје матичне јединице, већ на плаже око Салерна у Италији, где је управо завршена битка за успостављање мостобрана.

Сазнавши да су упућени у друге јединице, 191 припадник 50. и 51. дивизије одложио је оружје и одбио да се бори, чак и након што им је предочено да је за побуну предвиђена смртна казна. Сви су враћени у северну Африку, где им је одржано суђење, на коме су три наредника осуђена на смрт, а сви остали на затворске казне од седам до дванаест година. Тек након личног ангажовања генерала Адама, који је случај описао као „најгору ствар коју смо икад урадили“, пре суде су опозване, а кажњеници потом упућени у исте јединице за које су одбили откоманду у Салерну. После повратка у Енглеску сазнали су да су им одузете спомен-медаље, а ратне пензије умањене, без обзира на чињеницу да су до тренутка побуне сви, сем једног, током рата имали беспрекорно понашање. Жигосани су као кукавице и људи без части.

Организоване побуне у немачким јединицама почеле су се јављати тек крајем рата, када је због промене ратне среће пораз постао извесан, а војници су изгубили ентузијазам за даљу

борбу. Тако је 27. априла 1945, када је проглашена привремена влада Аустрије, председник и канцелар Карл Ренер преко радија позвао све Аустријанце, припаднике оружаних снага Трећег рајха, да прекину борбу и положи оружје. Апел су чули и војници 4. батерије немачког 118. брдског артиљеријског пука, који се налазио у близини Сингдалена у Норвешкој, а који су углавном били аустријски држављани. Иако је командант дивизије издао наређење да је слушање радија забрањено, а капитулација одбачена, артиљерци су убили два немачка официра и, поделивши се у две групе од 48, односно 11 људи, покушали да се домогну Шведске. У томе је успела само прва група, док су другу заробили Немци. Четворица су стрељана 10. маја 1945. године.

Побуна нису били поштеђене ни СС јединице, али су оне избиле тамо где војници нису били немачког порекла. Прва већа побуна догодила се 16. септембра 1943. у 13. СС батаљону брдске пешадије, састављеном од муслимана са простора Краљевине Југославије, базираном у Вилфранш д' Руерг у Француској. Убијена су петорица немачких официра, али су побуњенике брзо надвладали лојални војници. Двојица су погинула током борбе, а 14 је стрељано по одлуци војног суда. Августа 1944, такође у Француској, Руси, Украјинци и Пољаци који су попуњавали два батаљона 30. СС дивизије, побили су више од 200 Немаца и пребегли на савезничку страну. Французи су од пребега оформили батаљон у оквиру 13. полубригаде Легије странаца, који се борио до краја рата, али су потом преживели припадници враћени у СССР, где их је чекао радни логор – гулаг.

РАСИЗАМ КАО УЗРОК

Побуна у луци Чикаго догодила се јула 1944. године, у истоименом морнаричком арсеналу у Калифорнији. Током утовара 5.000 тона муниције и експлозивних средстава у теретне бродове, одјекнула је страшне експлозије, чији узрок до данас није утврђен, а која је усмртила 320 војника и цивила и ранила више од четири стотине. Велики део Чикага је уништен, суседни град је евакуисан, а талас експлозије се осетио у Болдер Ситију у Невади, удаљеном 800 километара. Две трећине погинулих су били војници црне пути, а настрадали у Порт Чикагу чине 15 одсто губитака Афроамериканца у другом светском рату. Преживели су морали да рашчисте рушевине и прикупе остатке тела.

Када им је после само месец дана наређено да наставе са утоваром, 258 од 320 црних војника у батаљону је одбило наређење, сматрајући да безбедносни услови нису задовољени. Изведени су пред војни суд, који је 208 отпустио из војске, а преосталих 50 је осуђено на затвор у трајању од осам до петнаест година, мада су сви помиловани 1946. То је био први масовни наговештај расних тензија у америчкој војсци, које су такође биле узрок побуне марта 1945. године на аеродрому Фримен у Индијани.

Сви припадници 477. бомбардерског пука, на обуци за бомбардере В-25 Mitchell, били су црнци. Командант пука, белац, уз сагласност генерал-мајора Френка Хантера, који је такође заступао строгу сегрегацију белих и црних официра, иако је то било у супротности са војним прописима, оформио је два официрска клуба за старешине различите боје коже. Официри црне пути одбили су да испоштују наређење о сегрегацији и ушли су у клуб за белце. Зато их је дежурни официр притворио у њиховим просторијама. Притворени официри, њих 101, убрзо су ослобођени под притиском афроамеричких организација, радничких синдиката и чланова Конгреса на Министарство рата. Пред војни суд су изведена само тројица, због наводног гурања дежурног официра, а једино је поручник Роуер Тери проглашен кривим и осуђен на новчану казну од 150 долара, губитак чина и отпуштен је из војске, уз губитак права и привилегија.

Командант 477. пука је смењен, а официри беле пути на нижим командним местима су замењени црнцима. Роуеру Терију је 1995. године враћен чин и новац одузет на име казне, а у потпуности је амнестиран.

(Наставак у следећем броју)

Док у луци Чикаго после експлозије

ДОГОДИЛО СЕ...

16. јул 1868.

Донет је последњи турски берат који је издат српским владарима. Бератом је враћено право наследства српског престола породици Обреновић и признато „достојанство Књаза српског Књазу Милану Обреновићу, а уједно и заповедништво над нашим царским градовима“.

16. јул 1858.

Рођен је српски војвода Петар Бојовић. Учествовао је у српско-турским ратовима од 1876. до 1878. и у српско-бугарском рату 1885.

У Првом балканском рату 1912. био је начелник Штаба Прве армије. У Другом балканском рату 1913. пробио је бугарске положаје на Рајчанском риду, што је одлучило исход и Брегалничке битке и рата. У Првом светском рату командовао је Првом армијом. У јануару 1916. постао је, уместо оболелог војводе Радомира Путника, начелник Штаба Врховне команде. У априлу 1918. постављен је за команданта Прве армије, која је после пробоја Солунског фронта заузела Велес и Овче поље, код Куманова разоружала Бугаре, продужила гоњење бројно јаче немачке Друге армије и разбила је јужно од Ниша без помоћи савезника. На челу Прве армије 1. новембра 1918. ослободио је Београд. Умро је 1945. године у Београду.

16. јул 1896.

Рођен је норвешки политичар Тригве Ли, први генерални секретар Уједињених нација од 2. фебруара 1946. до 10. новембра 1952. године. Пре Другог светског рата био је секретар Социјалистичке партије Норвешке и министар правосуђа, а

после немачке инвазије на Норвешку 1940. шеф дипломатије у изабгличкој влади у Лондону.

17. јул 1941.

Влада СССР успоставила дипломатске односе са југословенском владом у Лондону.

21. јул 1921.

Југословенског министра унутрашњих послова Милорада Драшковића у Делницама је убио члан левичарске терористичке групе „Црвена правда“ Алија Алијагић. Атенат је извршен у знак протеста због завођења тзв. режима Обзнане, упорног против комуниста. Влада је убрзо после атентата донела Закон о заштити државе којим је Комунистичка партија Југославије као превратничка организација стављена ван закона.

23. јул 1914.

Аустроугарски посланик Фон Гизл предао је у 18 часова ултимативну ноту заступнику српског председника владе др Лазару Пачуу, министру финансија. У документу је изричито стајало да се одговор тражи до 18 часова 25. јула, у року од 48 сати. Упркос понижењу које таква одлука носи, српска влада прихватила је девет од десет тачака, али је одбила шесту тачку која је подразумевала да припадници аустроугарске полиције могу да трагају на територији Србије за подстрекачима сарајевског атентата. Српска влада је по овој тачки понудила арбитражу међународног суда у Хагу.

26. јул 1943.

На иницијативу потпредседника југословенске владе и председника Словенске људске странке Михе Крека, југословенска краљевска влада упутила је меморандум о својим територијалним претензијама америчком, британском и совјетском амбасадору. Меморандум је заснован на закључку југословенске краљевске владе да је као предуслов за трајан мир на Балкану неопходно повлачење Италије у њене етничке границе.

КОНФЕРЕНЦИЈА НА КРФУ

На позив српске владе, представници Југословенског одбора, званичног тела југословенске емиграције, дошли су на Крф и 5. јуна 1917. године отпочели разговоре о уређењу будуће југословенске државе. Са српске стране у разговорима су учествовали сви министри, председник владе Никола Пашић и председник Скупштине Андра Николић. Више од месец дана расправљало се о многим питањима, а највише је супротстављених мишљења било око унитаристичког или федералистичког облика унутрашњег уређења. У разговорима се полазило од становишта да су Срби, Хрвати и Словенци „троимени народ, један исти, по крви, по језику, говорном и писаном, по осећањима свога јединства, по континуитету и јединству територије“. Одлучено је да држава Срба, Хрвата и Словенаца, односно Јужних Словена, буде слободна и независна монархија са династијом Карађорђевића. Крфска декларација, потписана 20. јула 1917. године, потврдила је закључке донете током разговора. Декларација је истицала централитички карактер будуће државе, изграђене на принципима парламентарне демократије.

ДАН САНИТЕТСКЕ СЛУЖБЕ

На основу *Устроениа гарнизоне војске* од 29. маја 1839. године, Главни штаб Гарнизона био је подељен на два одељења: службено и комесаријатско. У састав службеног одељења улазили су један официр у чину мајора, два ађутанта, два подофицира писара, доктор, аудитор, писар аудиторски и један свештеник. Комесаријатско одељење се старало о „нуждни потреби военика“. С обзиром на чињеницу да *Устроениа гарнизоне војске* представља први званични документ којим су регулисани односи унутар војске Кнежевине Србије, то је уједно и први документ којим је институционално регулисан рад војног лекара у српској војсци. Наређењем од 3. априла 1888. одређено је да болничарске чете у војсци Краљевине Србије прослављају 1. јул, као спомен на свете врачеве. За славу се спремао колач, воштаница, кољиво и вино за преливање колача при сечењу. Приликом прославе домаћин славе био је управник болнице или његов заступник.

Указом од 30. јула 1839. постављен је први штабни доктор. У Војсци Србије овај датум обележава се као Дан санитарне службе. ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

Данило Други (око 1270-1337)

Споменик у Рашки

Српски архиепископ и књижевник Данило Други (око 1270–1337) спада међу најистакнутије српске интелектуалце у 14. веку. Његови савременици и историчари процењују да је Данилово учешће у државном животу, можда „значајније од црквеног“. Учен, промишљен и вредан какав је био, уживао је углед сналажљивог политичара, вештог дипломате и храброг ратника. Био је велики познавалац уметности и плодан књижевник.

Данило је рођен око 1270. године у познатој властелинској породици. После похађања „училишта“, где је стекао високо образовање, као врло млад дошао је на двор краља Милутина и био у његовој најужој пратњи. У почетку се спремао за војничку службу, исказујући изузетну храброст. С временом, читајући Доментијанове списе, који су за двор представљали „писану историју српске државе и цркве“, ширио је своје образовање. Неизбежни су били и витешки романи о Александру Великом, Тројанском рату, и други.

„По узору на св. Саву“, како сам каже, „одабрао је монашки позив“ и „држао његов престо четрнаест година и три месеца“. Заокрет у Даниловом животу настао је у часу када се замонашио у манастиру Св. Никола у Кончулу на Ибру, где је узео име Данило. Његово крштено име и време монашења нису познати. На захтев краља Милутина прешао је у Пећ. У цркви Св. Апостола почивале су тада мошти наследника св. Саве – Арсенија и Јевстатија Првог. Данило је вероватно тада започео, а можда и завршио своја дела (житија) њима посвећена. Након тога, по жељи краља Милутина, изабран је за хиландарског игумана, иако пре тога није боравио на Светој Гори. Имао је тада око 36. година.

У ХИЛАНДАРУ

Понављајући „модел живота“ св. Саве, Данило се „креће“ између Србије и Свете Горе. У неколико наврата, на Светој Гори је живео око десет година. Током прве три (1307–1310) он је као игуман храбро бранио Хиландар од разјарених каталонских разбојника, а онда кренуо у Србију да посредује међу завађеном браћом, Милутином и Драгутином. Када је након кратког „затишја“ избио нови сукоб, Милутин је позвао Данила да „чува његово благо“ и организује „градњу задужбине“ – манастира Бањске. Као епископ бањски (1312–1314) Данило је саставио чувену и веома драгоцену „Светостефанску хрисовуљу“, оснивачку повељу Бањској, посвећену св. Стефану. Био је до последњег часа уз одар краљице Јелене Анжујске, мајке краљева Милутина и Драгутина.

Високо ценећи Данилове способности и заслуге за српску државу и цркву, краљ Милутин му је „тврдо обећао“ архиепископски престо у Пећи. Но, догађа се да српски сабор три пута одбија ту кандидатуру (1317), поверавајући престо Никодиму, хиландарском игуману и Даниловом ученику. Данило тада одлази за епископа у Хум, који је

АРХИЕПИСКОПИ

био изложен јаким притисцима западних суседа. А онда, током 1320. године, већ као педесетогодишњак, поново је у Хиландару, одакле моли краља Милутина да „опрости грехе“ свом „ослепљеном“ и прогнаном сину Стефану, који му се из Цариграда обратио за помоћ. Напокон, Милутин је и због „љубави и пажње“ према Данилу, Стефану и његовој породици дозволио повратак у Србију. Убрзо, стицајем несрећних околности, Данило остаје до краја уз болесног краља Милутина, који умире изненада 30. октобра 1321. године. За време насталих сукоба око престола, Данило је на Стефановој страни. Сматрајући да је завршио своју „мисију“, он одлази у Хиландар са жељом да ту и „смрт дочека“.

■ СРПСКИ АРХИЕПИСКОП

Три године после смрти краља Милутина, Данило је „изненађен“ избором на српски архиепископски престо (1324). Имајући иза себе огромно светогорско искуство и добро познајући црквене прилике у српским земљама, Данило је тежио да споји те две традиције. Од Пећи је направио велики духовни и културни центар, „раван“ Хиландару. Ту су створана оригинална дела, а развијала се и преводилачка делатност са грчког језика. Саградио је велики комплекс цркава у Пећи. Поред Савине цркве Св. Апостола и Никодимове посвећене св. Димитрију, подигао је храм Богородице Одигитрије Цариградске са капелом св. Николе, а онда их све спојио чувеном припратом. Испред те импозантне целине поставио је висок пирг с капелом пророку Данилу и набавио звона с Приморја. Пећке цркве, изграђене по његовој замисли, и данас очаравају посетиоце.

Као архиепископ, Данило је био главни организатор радова и други ктитор на величанственој задужбини краља Стефана (Дечанског), Високим Дечанима, учествујући у састављању „Дечанске хрисовуље“. Тешко је доживео свргавање с власти свог љубимца Стефана Дечанског, али је прихватио да 1331. крунише његовог сина Душана. Умро је у Пећи 19. септембра 1337. године. Ту почива са светачким култом.

Данилов живот и дело су изузетни. Свет је угледао у време када је Драгутин насилно „свргао“ и протерао оца, краља Уроша, а очи је последњи пут склопио шест деценија касније, када је Душан на скоро исти начин завладао српским земљама. Доживео је тешке ратове у борбама за власт између браће, стрица и синовца, оца и сина. Он је у свим таквим приликама давао допринос очувању континуитета светородне лозе Немањића и складу између цркве и државе, бранећи светосавске принципе.

■ ПИСАЦ ЖИТИЈА

Као човек који је стасавао уз владарске породице, Данило није могао остати равнодушан према трагедијама својих господара. Покушао је да објасни сложену судбину људи који су пореклом одређени да обављају „тежак посао владара“. Учинио је то својим књижевним делом, описујући животе владара свога времена, које је добро познавао, са којима је сарађивао, које је волео. Тако су настала његова дела – „Живот краљице Јелене“, „Живот краља Драгутина“ и „Живот краља Милутина“. Писао је у традиционалној наративној форми српске књижевности – биографији израслој из хагиографије, светачког житија. Ту је у првом плану човек и његов однос према добру и злу, а историја је само фон на коме се решавају проблеми личности.

„Живот краљице Јелене“ написан је за њену канонизацију (1317). Текст је пун љубави и оданости према тој српској краљици, која је у Даниловој визији „идеална владарка и мајка“. Данило је у житије уградио и своју улогу „измиритеља“. Родитељска улога, тако важна компонента Немањиног лика, пренета је на краљицу Јелену.

Топло и с љубављу, Данило пише и о краљу Драгутину, позивајући читаоце на „сажалење“ према том „злосрећном краљу“. Писац не крије грех свог јунака, али покушава да га разуме. Па, ипак, аутор инсистира на греху и тражи испаштање. Драгутин добровољно прихвата своју судбину и „чиста срца“ препушта престо Милутину, а сам се предаје „тешком испаштању“. Тиме је остао „прави“ Немањић. Драгутинова биографија је изврсно написано житије о злочину и казни, греху и покајању. У крајњем, Драгутин није негативан јунак, јер показује високу свест о узвишености српског престола који је „оскрнавио“.

У исто време настала је и Милутинова „Аутобиографија“, на коју је вероватно утицао краљ. Она је укључена у познату „Улијарску повељу“ (1317), где Милутин набраја све своје ратове и побеђује „дејством српских светитеља“, Немање и Саве. За Милутинову канонизацију (1324) Данило је аутобиографију преродио у опширан животопис. Иначе, после Немање, краљ Милутин је први српски владар коме се посвећује комплетна биографија. Данилова концепција приказа краљевог живота почива на истим темељима на којима су писана дела о Немањи. Духовни подвиг Милутинов, изражен и у ктиторској делатности, делује импресивно. Данилу је било довољно да наведе само храмове и манастире, њих око четрдесетак, па да слика о хришћанском деловању тог краља буде колосална. Милутинов животопис није сачуван у првобитном облику. Редакцију његовог краја извршио је Данилов ученик.

Све поменуте владарске биографије, укључујући и Урошеву, писане су с циљем да се докаже предност Милутина и његове лозе да владају српском државом. Тако је створена „Историја Милутиновог доба“, која се састоји од од његове уже биографије и сва три животописа. Даниловим деловањем владарске биографије прерастају у један систем којим се захвата шире временско раздобље и изграђује већи број литерарних јунака, повезаних истим идејама и емотивним везама.

Истанкнати писац Данило Други убрзо је постао предмет књижевне обраде. Његов талентовани, али анонимни ученик, написао је опширно „Живот архиепископа Данила“, описујући само црквену каријеру свог јунака. Данилову државничку активност приказао је у „животима владара“ с којим је Данило сарађивао. Од мноштва житија владара и архиепископа, створен је велики историјски зборник „Животи краљева и архиепископа српских“, назван „Данилов зборник“ (у народу познат као „Цароставник“), који је још увек предмет озбиљних научних истраживања. ■

Крсман МИЛОШЕВИЋ

КЊИЖЕВНИК

Манастир Високи Дечани

РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА ОБИЧНИМ ОТРГНУТОСТ ОД КОРЕНА

У савременом свету постоји велика несрећа, а то је отргнутост човека од корена. Људи лутају, ношени ветром судбине, као увели листови, нигде се не укоренивши, ни са чим не срastaјући, нигде се не задржавајући, ничему не остајући верни, формално и суштински.

У социјалном смислу, такве називају пролетаризованима: у културно-политичкој сфери, то су људи без Отаџбине; у религиозном смислу, то су неверујући. Није ли то појава јединичног порекла? Зар управо земља истовремено не везује човека и за рад, за природу, за Бога, за породицу, народ и Отаџбину?

Два социјална елемента противрече један другом: елемент повезан са земљом, који је у њу пустио корене, који ради везан за њу – и елемент неповезан са земљом, лишен корена, луталац. Нико не може без земље: земља је потребна чак и ономе ко није с њом повезан. Питање је само како се правилно бринути о земљи; ми говоримо једино о вези или о одсуству везе човека са земљом, о дуготрајности и њеној чврстој поузданости. Шта је природно, нагонски тачно, шта омогућује привреду, шта морално васпитава, шта формира карактер, шта гради културу, шта везује за Отаџбину, шта одређује национално осећање, шта учвршћује човека у духовном и религиозном смислу? Шта чини човека слободним у Богу, и шта га ослобађа хаоса разрушења?

Ко није повезан са земљом, ко је лишен корена, тај напушта природу и губи однос стваралаштва и добронамерности према њој; постаје жртва града и машине; погржује се у мочвару одвећ људскога, у блато произвољности, ситног рачуна, пустоши. Човек који је повезан са земљом остаје у вези с природом, у сродству са њом, укључен у њен вечни ритам. Он мисли реално, осећа и уважава њене законе, уживљава се у њене насупроне потребе, у њену дубоку мудрост. Жива тајна природе буди у њему живу личност Бога и одводи га Богу...

Нагон човека неповезаног са земљом лишен је корена и беспризоран: такав човек остаје препуштен сопственом егоизму, живи од данас до сутра, без циља, утапајући се у бригу и у ролску зависност од свакодневице, без прошлости и садашњости, послушјући мудролије и утопије сваке врсте, остаје препуштен туђим нагонима. Нагон човека повезаног са земљом има свој однегован и формиран круг радњи. Његов нагон самоодбране је условљен, побуђен и наследно јак. Његово домаћинство је – истовремено – света прошлост која стваралачки саздаје садашњост и будућност испуњава надом...

Човек неповезан са земљом осећа се у дубини свог бића као «лишен правца». Стављен у окове несигурности, сматрајући свој занат привременим, он се и према раду односи скоро без интереса: као према нечем туђем, он хладно гледа на њему страну и равнодушну околину. Он се не предаје раду у потпуности, расипа улудо своју снагу, он не воли свој посао. А шта је посао, шта је живот – без љубави?... Човек повезан са земљом осећа се сигурним у своја права и у рок који му је одмерен ради владања приватном својином. Зато он „лаже себе“ у свој напор, у своја добра: он роди интензивно, труди се да освоји квалитет, труди се да начини оно најбоље што може.

Раднике у производњи дисциплинује једино његов рад: заокупља га и механизује машина. А човека повезаног са земљом рад васпитава органски и природно. Он као да дише духом својих предака, учи се да уважава и воли своје очеве. И како често, ах како често човек лишен корена губи живо осећање Отаџбине: јер Отаџбина је – „земља очева“, о чијем лику он, конкретно, одвећ мало зна. Напротив, човек повезан са земљом је срећан, јер зна да је његово имање живи део државне територије, јер је територија његове отаџбине сопствено, проширено земљиште. Он зна да је његов народ – огромна и жива бујица у којој тече и живот његове породице... Није ли повезаност са земљом сврховита, није ли она угодна богу? Не лежи ли у основи сваког «делања» обделавање њиве? Није ли прва култура земљоделска?

Људи отргнути од корена су – велика опасност савременог света: живот који губи корен постаје противприродан; душа лишена корена – безбожном. Затим наступа раскид: човечанство се распада. Јер, без Бога, човеку ништа на земљи неће поћи за руком. ■

Иван А. ИЉИЊ

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–31. јул

Православни

- 21. јул – Свети великомученик Прокопије
- 26. јул – Сабор светог архангела Гаврила
- 28. јул – Свети мученици Карик и Јулата
- 30. јул – Света великомученица Марина
Огњена Марија

Исламски

- 30. јул – Лејлету л' мирац

СВЕТИ АРХАНГЕЛ ГАВРИЛО

Мисли се да је празновање овога дана установљено још у Светој гори у 9. веку поводом јављања овога арханђела у једној ћелији, где је прстом у камену написао песму Богородици. Песма се звала „Достојно“ па се ова ћелија и данас тако зове. У вези са овим помињу се и остала јављања арханђела Гаврила као јављање Мојсију кад је саопштено овом изабранику Божјем како је створен свет, а Мојсије то записао у књизи Постојања. Јавио се и пророку Данилу и јавио тајне о будућим царствима и доласку Спаситеља, а потом светој Ани да ће родити преблагословену и пречисту

Деву Марију. Много пута јављао се Светој Деви док је боравила у храму јерусалимском. Првосвештенику Захарију јавио је рођење сина, светог Јована Крститеља, а Светој Деви у Назарету саопштио је благовести о зачећу и рођењу Господа Исуса Христа. Јавио се праведном Јосифу, пастирима код Витлејема, женама мироносицама и, најзад, самом Господу у врту Гетсиманском када га је, као човека, крепио пред његово страдање. ■

ЛЕЈЛЕТУ Л' МИРАЦ (НОЋ МУХАМЕДОВОГ ПУТОВАЊА)

Ноћ путовања и вазнесења благословенога Посланика Божијег Мухамеда, награда је њему после животних искушења, а нама поука. Путовање из Меке у Јерусалим и вазнесење у небо вољом Божијом, знак је од Бога и дар Божији. Након тешких мука, у години када је остао без подршке супруге Хаише и стрица Ебу Талиба те неуспешне мисије у граду Таифу, тугом опхрван, Мухамед се вратио у политистичку Меку. Тада му је Бог, преко анђела Гавриела понудио освету. Благословен Мухамед је замолио Бога да их упути вери а не кажњава. Био је то знак да му предстоји дуга, мукотрпна и благословена мисија. Беше то ноћ његовог путовања и сусрета са посланицима Божијим и разговора с творцем Свемоћним. Том приликом, прописана је свакодневна молитва, којом се међусобно повезујемо, повезујући се с Богом Самилосним. ■

ERSTE BANK
Kod nas ste uvek prvi.

NKS=4,95%
EKS od 5,36%
u CHF

Rešenje za useljenje! Stambeni krediti Erste Bank.

Živite kod roditelja ili kao podstanari? Želite da se osamostalite? Želite sebi i svojoj porodici najbolje?
Rešite svoje stambeno pitanje, dođite do sopstvenih kvadrata i svog komfora. Izaberite stambene kredite Erste Bank!

Bonus: Erste Bank kreditna kartica za opremanje i dekoraciju stana!
EKS i NKS su jednake! Od 1,35% mesečno!

Они се буде са Србијом

Срђан и Јована

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС-а
СВАКОГ ДАНА У 6.05

www.rts.co.yu

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

ЗА ПРИЈЕМ ЦИВИЛНИХ ЛИЦА У СЛУЖБУ У ВС
за попуњу радних места у Команди Копнене војске,
на одређено време

- 1 (један) наставник, ВСС, филолошки факултет (енглески језик), у Центру за самостално учење енглеског језика (Врање), место службовања Врање,
- 1 (један) наставник, ВСС, филолошки факултет (енглески језик), у Центру за самостално учење енглеског језика (Ниш), место службовања Ниш,
- 1 (један) наставник, ВСС, филолошки факултет (енглески језик), у Центру за самостално учење енглеског језика (Краљево), место службовања Краљево,
- 1 (један) наставник, ВСС, филолошки факултет (енглески језик), у Центру за самостално учење енглеског језика (Пожаревац), место службовања Пожаревац,

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- да је кандидат држављанин Републике Србије;
- да је здравствено способан за рад у Војсци;
- да има завршен филолошки факултет – енглески језик;
- да кандидат није осуђиван и да се против њега не води кривични поступак.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- завршен приправнички стаж;
  - искуство у наставничком позиву.
- Напомена: предност имају кандидати са дужим искуством у наставничком позиву.

Уз молбу се прилаже:

- CV или аутобиографија,
- извод из матичне књиге рођених,
- уверење о држављанству,
- оверена фотокопија дипломе о завршеном факултету,
- уверење општинског суда да се против кандидата не води кривични поступак и да није кривично осуђиван,
- уверење о положеном приправничком испиту и
- лекарско уверење о здравственој способности.

Молбу са траженим прилозима доставити на адресу:

ВОЈНА ПОШТА 1097 НИШ

Трг краља Александра бб
са назнаком „за конкурс“ или лично деловодству.

Неблаговремене и некомплетне молбе неће бити разматране.

Одлуку о избору кандидата донеће надлежни старешина, а о избору ће сви кандидати бити писаним путем обавештени у законском року.

Оглас остаје отворен 15 (петнаест) дана од дана објављивања.

ДЕСЕТО ЕВРОПСКО ПРВЕНСТВО У ПАРАГЛАЈДИНГУ

ПОБЕДНИЧКИ ПЕХАР ФРАНЦУЗИМА

У Нишкој Бањи, од 28. јуна до 12. јула, одржано је десето европско првенство у параглајдингу, уз учешће 148 такмичара из 32 земље. Такмичења у прелету изведена су на теренима Сићевачке клисуре, који се сматрају најбољима у Европи, зато што омогућавају летове од 50 до 70 километара.

У екипној конкуренцији победила је репрезентација Француске, друго и треће место освојили су тимови Швајцарске и Италије, док је репрезентацији Србије припало 25. место.

У свеукупном пласману најбољи су Грег Блонди (Француска), Енди Еби (Швајцарска) и Џереми Лауер (Француска), а у конкуренцији жена одличја су припала Еви Вишњевској (Немачка), Ањи Крол (Швајцарска) и Елизи Удри (Француска).

Најбоље пласирани домаћи такмичар је Зоран Петровић Гуги из Краљева. Последњег дана такмичења постигнут је светски рекорд у броју такмичара који су успешно прелетели више од 50 километара и успешно слетели на циљ у Нишкој Бањи.

Десето европско првенство успешно је организовао нишки параглајдинг клуб „Албатрос“. Нишка Бања биће домаћин и Европског првенства у прецизном слетању, које ће се одржати од 3. до 10. августа.

З. МИЛАДИНОВИЋ

МАЛИ ОГЛАС

Четрдесетрва класа Војне академије КоВ свечано ће обележити 20 година од завршетка школовања 20. септембра 2008. године. Свечани програм почиње у 11 часова у Војној академији.

За све информације контактирати:

– Јован Дундић, 064 2716455, 011 2063809,
jovan_dundic@yahoo.com

– Зоран Терзић, 063 8681741, лок. 23 -777,
Terzaof@beotel.net

– Јовица Узелац, 064 2489947, лок. 23-612,
uzelacj@beotel.net

– Радован Ковачевић, 064 1655551, лок. 29 -237

– Мирко Бачевић, 064 9958442, лок. 29 – 245.

Možeš i **TI** da voziš **A3**

**Nova instant
srećka**

Državne lutrije Srbije

**Ogrebi jedan od
120 AUDI A3 AUTOMOBILA!**

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА ПАРТИЈА ЖИВОТА

Ивков – Донер
Хавана, 1955.

1.e4 e5 2.Сф3 Цц6 3.Лб5 а6
4.Лг4 Сф6 5.0-0 Се4 6.д4 б5 7.Лб3
д5 8.де5 Ле6 9.Де2 Цц5 10.Тд1 Сб3
11.цб3 Ле7 12.Цц3

Са 16 година Бора Ивков је освојио титулу мајстора (Загреб, 1949), годину дана касније постао оmlадински првак света, велемајстор 1955, био је узданица наше репрезентације на олимпијадама од Москве 1956. до Малте 1980. године, са 11 медаља, вишеструки државни првак итд. И раније је Ивков примењивао тај систем против Шпанске партије. Према неким оценама, то је партија његовог живота!

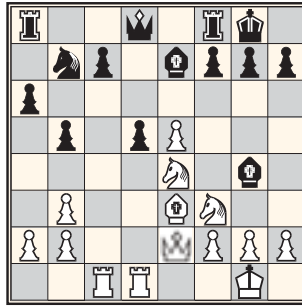

РЕКЛИ СУ...

Мој отац је био веома строг са мном. Ако нисам тренирао како треба, кажњавао ме физичким вежбама, као што су склекови, или устани-седи.

Сергеј Карјакин

12...0-0 13.Ле3 Са5 14.Тц1
У једној ранијој партији Ивков је одиграо 14.Тд2
14...Сб7 15.Се4 Лг4

Бели: Кг1, Де2, Тц1, Тд1, Ле3, Се4, Сф3, а2, б2, б3, е5, ф2, г2, х2
Црни: Кг8, Дд8, Та8, Фф8, Ле7, Лг4, Сб7, а6, б5, ц7, д5, ф7, г7, х7
16.х3

Изгледа да је црнога изненадио тај потез.

16...Лф3 17.Дф3 ц6

На 17...де4 18.Тд8 еф3 19.Та8
Та8 20.Тц7 бели враћа фигуру, али са добијеном позицијом.

18.Сг3 Тц8 19.Сф5 г6 20.Тд5!
Де8 21.Лх6!
1:0

ЗАНИМЉИВОСТИ ЗАБОРАВИО ДА СЕ ВРАТИ

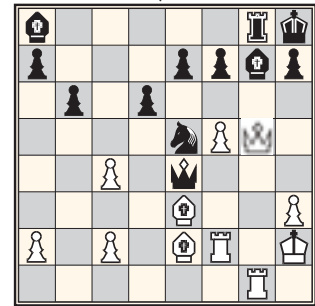
Међународни мајстор Звонко Вранешкић, некадашњи оmlадински првак Југославије, иначе професор електронике на Универзитету у Торонту, био је за време олимпијаде у Хаифи 1976. године друга плоча, а у Манили 1992. био капитен мушке репрезентација Канаде. Тада је провео неколико дана на неком научном скупу у Јапану... Он је причао пријатељима колико је Токио скуп град – у супермаркету у центру града једна упакована наранџа кошта осам америчких долара, а бизнисмени ту морају да купе паркиралиште за своје аутомобиле, које кошта (ако није грешка) око милион долара!??

Иначе, као члан загребачке екипе у хокеју на трави боравио је у Канади, а затим „заборавио“ да се врати кући.

КОМБИНАЦИЈА

РАВИНСКИ – СИМАГИН

СССР, 1947.

Бели: Кх2, Дг5, Тф2, Тг1, Ле2, Ле3, а2, ц2, ц4, ф5, х3
Црни: Кх8, Де4, Тг8, Ла8, Лг7, Се5, а7, б6, д6, е7, ф7, х7

Црни на потезу.

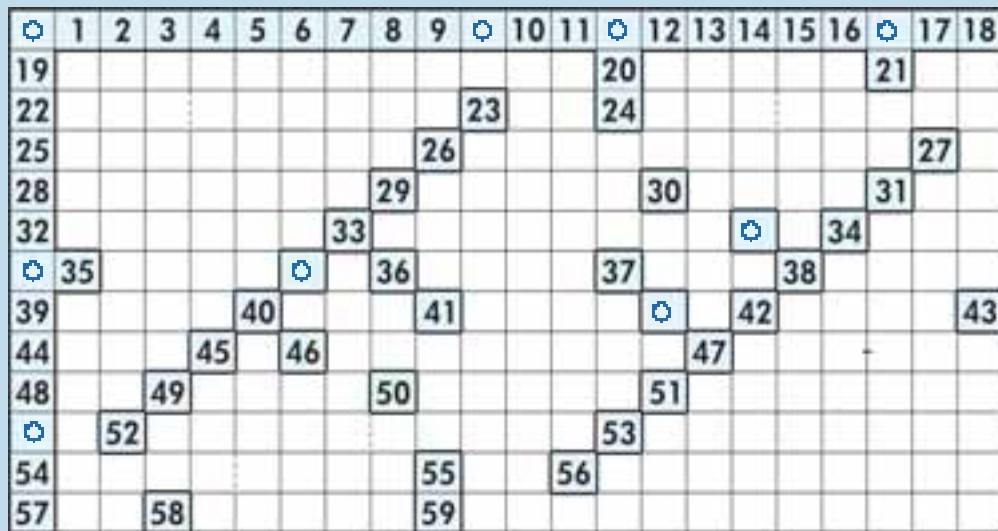
1...Сг4!

Прети Ле5 са добијеном позицијом /шах-шех/.

0:1

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: младост, Слободан Ковач, Лазар Ристовски, из, Уна, анода, Рао, оло, Ен, елик, вата, Рап-ко, г, сполити, ара, сода, вј, отести, ај, аргументирак, Леон, а, с, Азра, алтериракстар, ек, бунари, оа, лава, паб, Колонија, с, крепа, Орог, Амор, ША, ами, ати, Икано, нпр, ми, Мирлана Јакович, седмична, енетек.

Припремио Жарко ЂОКИЋ

ВОДОРАВНО:

19. Полупроизвод, 20. Службена објава, обзнана, 21. Ауто-ознака Ниша, 22. Европска филмска глумица, 23. Ауто-ознака Урошевца, 24. Холивудска глумица, 25. Житељи Котора, 26. Средство за подстицање, 28. Женско име, 29. Организми без ногу, безношци (грч.), 30. Атинско предграђе на северо-западу, 31. Символ силицијума, 32. Рано воће или поврће, раник, 33. Мону-мент, 34. Драж, 35. Мушко име, Тихомир одмила, 36. Име певача Рамазотија, 37. Коњи (песн.), 38. Женско име одмила, 39. Вајарка воштаних фигура, Мари (касније Мадам), основала музеј воштаних фигура, 40. Владар царевине, 41. Оброк хране, 42. Град у Аустрији, 44. Слика наог тела, 46. Оно што се привије на нешто, 47. Живахан плес бивших париских локала, 48. Символ мазуријума, 49. Светски познат архитект, Бруно, 50. Управљач на аутомобилу, 51. Део конфигурације рачунара, 52. Матерњи језик Ираца, 53. Име шахисте Карпова, 54. Америчка глумица рођена 17.02.1954. године, 55. Ауто-ознака Новог Сада, 56. Дрвенарија, 57. Име глумца Пачина, 58. Амерички кошоркаш, наступао за БиХ, Терел, 59. Својственост италијанског језика.

УСПРАВНО:

1. Радник на паковању, 2. Наука о значењу и прављењу имена, 3. Позналац латинског језика, 4. У случају да, ако, 5. Брашно (лат.), 6. Бивша лепотица и глумица, Зеуди, 7. Позорница, естрада, 8. Рађуни (скр.), 9. Трећи и први самогласник, 10. Возач аутомобила, 11. Око 30, 12. Аустралијска птица тркачица, 13. Преступи, злочини, 14. Јеврејско мушко име, 15. Насеље у општини Владимирци у Мачванском округу, 16. Италијански ренесансни песник, Торквато, 17. Одозго, 18. Име бивше индијска државнице Ганди, 21. Суседна слова азбуке, 23. Који возе споро, спори, 24. Машинска индустрија Ниш (скр.), 26. Actionscript Physics Engine (скр.), 27. Скупоцена столица од сандала, 30. Иницијали нобеловца Андрића, 31. Улизица, полтрон, 33. Следбеник баптизма, 34. Вршиоци цензуре, 35. Женско име, 36. Два иста слова, 37. Период од 24 часа, 38. Хемијски елемент, 40. Град у Ираку, 41. Жалосне врбе, 42. Аустралијски медведић, 43. Унајмљивање, 45. Путања, стаза на ШД, 46. Једно од чула, 47. Корпус народног ослобођења Југославије (бив.скр.), 49. Символ индијума, 50. Холандски фудбалски стручњак, Мартин, 51. Бренд рачунарске картице, 52. Француски женски магазин, 53. Ознака за: слично.

Специјално издање МАГАЗИНА ОДБРАНА

АРСЕНАЛ

Специјално издање Магазина ОДБРАНА

*Цена са поштом
350,00*

www.arsenal.magazin.rs

ДЕШТ специјална прилога магазина „Одбрана“
СРЕЋНО најмањих достигнућа у свету и код нас
БЕСКРАЈНО тема „црни октер“, ракетни систем „С 400“...
КОНТРАВАНДНО стрелачко оружје у операцији „Ирочка слобода“
ЗАКОНДОВО најскупља пиштоља, најмања беспилотна летелица...

1-10

400 дин.

240 СТРАНА

- О савременом оружју: оклопним борбеним возилима, хаубицама, авионима, хеликоптерима, беспилотним летелицама, сателитима, бродовима, подморницама...
- Развој, техничке карактеристике, борбена употреба и историја наоружања и војне опреме.
- У пуном колору, уз мноштво фотографија, „Арсенал“ говори и о томе како је конструисана, где испитивана и када коришћена војна техника коју свет данас познаје.

НАРУЏБЕНИЦА

НОВИНСКИ ЦЕНТАР „ОДБРАНА“
 Браће Југовића 19, 11000 Београд
 Тел: 011/3241-026, телефакс: 011/3241-363
 Жиро-рачун : 840 - 49849 - 58

Наручујем _____ примерака Специјалног издања „Арсенал“ по цени од 350,00 динара по примерку.
 Плаћање целокупног износа, увећаног за 100,00 дин. за поштарину, врши се унапред на жиро-рачун НЦ „Одбрана“. Уз наруџбеницу треба послати доказа о уплати, након чега испоручујемо публикацију.

Купац: _____

Улица и број: _____

Место: _____ Телефон: _____

Потпис наручиоца: _____

М.П. _____

ON LINE BOOKING · · · www.jat.com · · · · ·

→ www.jat.com

→ rezervacija karata

→ odredi destinaciju i vreme polaska

→ rezerviši kartu

→ kupi kartu

· · · · · **Jat Airways** · · ·

Званични авио превозник
Олимпијског тима Србије
Jat Airways Official Carrier
of Serbian Olympic Team